

JUGOSLOVENSKI PREGLED

*INFORMATIVNO-DOKUMENTARNI
PRIRUČNIK O JUGOSLAVIJI*

APRIL 1964. GODINA VIII

4

JUGOSLOVENSKI PREGLED

GODINA VIII

April 1964.

Uredivački odbor:

SLAVKO KOMAR, *predsednik*

DRAGOLJUB BUDIMOVSKI, BOŽIDAR ĐUROVIĆ, DUŠAN KVEDER,
LJUBICA MIHIĆ, ANTE NOVAK, JOVAN POPOVIĆ, VOJISLAV RAKIĆ,
DRAŽEN SESARDIĆ, ALEKSANDAR ŠOKORAC, DRAGO VUČINIĆ

Glavni urednik: BOŽIDAR ĐUROVIĆ

Izdavač: SAVEZNI SEKRETARIJAT ZA INFORMACIJE

S A D R Ž A J

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Ustavno sudstvo	149—154
Izbor organa upravljanja u radnim organizacijama	155—158

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Članstvo Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije 1959—1963.	159—161
Peti kongres Saveza sindikata Jugoslavije	162—166

PRIVREDA

Rezolucija Savezne skupštine o osnovnim smernicama za dalji razvoj privrednog sistema	167—169
Oporezivanje samostalnih zanatlija	170—174

SOCIJALNA POLITIKA I ZDRAVSTVO

Zdravstveno stanje i zaštita odojčadi i male dece	175—178
---	---------

PROSVETA, NAUKA I KULTURA

Preporuka Savezne skupštine u vezi sa stanjem i proble- mima u oblasti osnovnog obrazovanja	179—181
Nastavni kadar u osnovnoj školi	182—184

SPOLJNA POLITIKA

Spoljna politika Jugoslavije u 1963.	185—190
---	---------

USTAVNO SUDSTVO

OSNIVANJE

I POLOŽAJ USTAVNIH SUDOVA

OSNIVANJE. Ustavni sudovi ustanovljeni su Ustavom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije od 7. aprila 1963 (u daljem tekstu: Ustav).¹

Osnovni razlog za osnivanje ustavnih sudova svodi se na dalje jačanje zaštite ustavnosti i zakonitosti. Na sadašnjem stepenu razvika socijalističkih odnosa u Jugoslaviji bilo je potrebno ustanoviti jedan poseban organ koji će imati ovlašćenja da na osnovu objektivne ocene utvrđuje saglasnost zakona sa ustavom i saglasnost drugih normativnih akata sa ustavom i zakonom. Ova potreba proizlazi iz činjenice da danas u našoj zemlji postoji veoma razvijen sistem samoupravljanja koji uključuje i pravo donošenja normativnih akata iz raznih oblasti društvenog života. Postojanje posebnog organa za ocenu ustavnosti i zakonitosti potrebno je kako radi opšteg usaglašavanja društveno-političkog sistema, tako i radi obezbeđenja samoupravnih prava.

Osnivanje ustavnih sudova predstavlja dalji korak u zaštiti osnovnih prava i sloboda. I na tom planu osnivanje ustavnih sudova znači ostvarivanje principa ustavnosti i zakonitosti, koji je bio i ostao jedan od osnovnih principa svih dosadašnjih jugoslovenskih ustavnih koncepcija.

Osnovne funkcije ustavnih sudova utvrđene su Ustavom (član 150). Te funkcije se sastoje u odlučivanju o saglasnosti zakona sa ustavom, o saglasnosti drugih propisa i opštih akata sa ustavom i zakonom, a isto tako i u pružanju zaštite prava samoupravljanja, kao i drugih osnovnih sloboda i prava utvrđenih ustavom, kada su ove slobode i prava povređeni pojedinačnim aktom ili radnjom a pri tom nije obezbeđena druga sudska zaštita.

Ustavnih sudova ima sedam: Ustavni sud Jugoslavije i šest republičkih ustavnih sudova. Nadležnost, ovlašćenja i položaj Ustavnog suda Jugoslavije u osnovi su određeni Ustavom, a nadležnost, ovlašćenja i položaj republičkih ustavnih sudova u osnovi su određeni republičkim ustavima.²

Blíže određivanje nadležnosti ustavnih sudova, dejstva njihovih odluka i procedure, rezervisano je za posebne zakone o ustavnim sudovima,³ kojima je, između ostalog, određeno da svi ustavni sudovi otpočnu rad 15. februara 1964.

POLOŽAJ. Ustavni sudovi su organi ustavnog sistema i zbog toga je njihov položaj u osnovi određen ustavom.

Ustavni sudovi su posebni i samostalni organi koji svoju funkciju vrše samo na osnovu ustava i zakona koji su u skladu sa Ustavom.

Samostalnost ustavnih sudova ogleda se pre svega u tome što nijedan organ, pa ni skupština, nema pravo da

utiče na njihov rad, zatim u nezavisnosti članova suda, i najzad u samostalnom određivanju organizacije i rada. Akti ustavnih sudova, kojima se određuje njihova organizacija i rad, nisu još objavljeni.

Iako su svi ustavni sudovi u Jugoslaviji nosioci jedinstvene ustavnosti, ustavni sudovi republika imaju samostalan položaj ne samo u odnosu na druge organe, već i na Ustavni sud Jugoslavije. Oni su međusobno povezani zajedničkim zadacima zaštite i ostvarenja ustavnosti, ali ne i instancionalno. To znači da odluke republičkih ustavnih sudova ne može ocenjivati Ustavni sud Jugoslavije.

ČLANOVI USTAVNIH SUDOVA

BROJ. Ustavni sud Jugoslavije ima jedanaest članova: predsednika i deset sudija.

U republičkim ustavnim sudovima broj članova je različit. Pored predsednika, Ustavni sud Bosne i Hercegovine ima šest, Ustavni sud Crne Gore — četiri, Ustavni sud Hrvatske — šest, Ustavni sud Makedonije — šest, Ustavni sud Slovenije — osam, i Ustavni sud Srbije — deset sudija.

MANDAT članova ustavnih sudova traje osam godina, ali oni mogu biti ponovo birani još za sledeći period od osam godina. Polovina broja sudija bira se posle svake četiri godine.

Predsednik i sudije ustavnih sudova ne mogu biti u isto vreme članovi Savezne ili republičke skupštine, ili njihovih političko-izvršnih organa, niti funkcioneri ili službenici organa državne uprave ili drugog suda.

IZBOR I RAZREŠENJE. Članove Ustavnog suda Jugoslavije bira i razrešava Savezna skupština na predlog Predsednika Republike. Pre stupanja na dužnost članovi Ustavnog suda Jugoslavije daju svečanu izjavu pred Predsednikom Republike. Ova izjava glasi: »Izjavljujem da ću dužnost člana Ustavnog suda Jugoslavije vršiti savesno, u skladu sa Ustavom i ciljevima socijalističke društvene zajednice utvrđenim Ustavom.«

Članovi republičkih ustavnih sudova, saglasno republičkim ustavima, biraju republičke skupštine. Pre stupanja na dužnost i oni daju svečanu izjavu pred predsednikom republičke skupštine. Ova izjava je slična izjavi koju daju sudije Ustavnog suda Jugoslavije.

Samo u slučajevima koji su izričito predviđeni u Ustavu i republičkim ustavima, članovi ustavnih sudova mogu biti razrešeni dužnosti pre isteka mandata, i to: u slučaju podnošenja ostavke od strane člana suda, osude na kaznu lišenja slobode, gubitka poslovne sposobnosti ili trajne fizičke nesposobnosti sudije za vršenje funkcije u sudu.

Razloge za razrešenje pre isteka mandata utvrđuju ustavni sudovi i o tome obavestavaju Saveznu odnosno republičku skupštinu (ako je u pitanju razrešenje člana ustavnog suda republike).

IMUNITET. Članovi ustavnih sudova uživaju imunitet kao i poslanici Savezne odnosno republičkih skupština (čl. 243. st. 5. Ustava).

Imunitet članova ustavnih sudova sastoji se pre svega u tome što član suda ne može biti pozvan na odgovornost niti pritvoren ili kažnjen za izraženo mišljenje ili davanje glasa u sudu. Isto tako član ustavnog suda ne može biti pritvoren, niti se protiv njega, ako se pozove na imunitet, može pokrenuti krivični postupak bez odobrenja suda. Ako se član ustavnog suda ne pozove na imunitet, imunitetsko pravo mogu uspostaviti sami ustavni sudovi.

Samo izuzetno članovi ustavnog suda mogu biti pritvoreni bez odobrenja suda, i to u slučaju ako su zatečeni u vršenju krivičnog dela za koje je propisana kazna strogog zatvora u trajanju dužem od pet godina. U takvom slučaju organ koji je lišio slobode člana ustavnog suda dužan je da o tome obavesti nadležni ustavni sud, koji će odlučiti da li će se postupak nastaviti odnosno da li će rešenje o lišenju slobode ostati na snazi.

¹ O pripremi, donošenju, osnovnim načelima i sprovođenju Ustava vidi: »Jug. pregled«, 1963, maj, str. 193—207 (43—45).

² Osnovne odredbe o Ustavnom sudu Jugoslavije sadržane su u čl. 241—257. Ustava, a osnovne odredbe o republičkim ustavnim sudovima u republičkim ustavima: u čl. 225—231. Ustava SR Bosne i Hercegovine, čl. 218—224. Ustava SR Crne Gore, čl. 248—253. Ustava SR Hrvatske, čl. 233—240. Ustava SR Makedonije, čl. 228—235. Ustava SR Slovenije i čl. 229—235. Ustava SR Srbije.

³ Zakon o Ustavnom sudu Jugoslavije proglašen je Ukazom Predsednika Republike PR br. 24 od 24. decembra 1963, a zakoni o ustavnim sudovima republika — ukazima predsednika republičkih skupština, i to: Bosne i Hercegovine — 24. XII 1963, Crne Gore — 28. XII 1963, Hrvatske — 30. I 1964, Makedonije — 31. XII 1963, Slovenije — 26. XII 1963, i Srbije — 25. XII 1963. Vidi izvor na kraju.

NADLEŽNOST USTAVNIH SUDOVA

OCENA NORMATIVNIH AKATA. Osnovna je nadležnost ustavnih sudova da odlučuju o saglasnosti zakona sa ustavom i o saglasnosti drugih propisa i opštih akata sa ustavom i zakonom.

S obzirom na ovu nadležnost ustavnih sudova, *Ustavni sud Jugoslavije* odlučuje: a) o saglasnosti zakona (saveznih i republičkih) sa Ustavom Jugoslavije; b) o saglasnosti republičkog zakona sa saveznim zakonom; i c) o saglasnosti drugih normativnih akata organa i organizacija sa Ustavom i drugim saveznim propisima.

U okviru nadležnosti za odlučivanje o saglasnosti zakona sa ustavom i o saglasnosti drugih normativnih akata sa ustavom i zakonom, *republički ustavni sudovi* odlučuju: a) o saglasnosti republičkih zakona sa republičkim ustavom, i b) o saglasnosti drugih normativnih akata društveno-političkih zajednica i organizacija sa republičkim ustavom, republičkim zakonima i drugim republičkim propisima.

Ustavni sud Jugoslavije nema ovlašćenja da odlučuje o saglasnosti republičkih ustava sa Ustavom Jugoslavije, ali on može na zahtev Savezne skupštine ili po sopstvenoj inicijativi dati mišljenje o tome.

S obzirom da su Ustav i republički ustavi uneli mnoge novine u pravni sistem Jugoslavije, danom njihovog stupanja na snagu zatečeni su mnogi zakoni i drugi propisi koji nisu u saglasnosti sa ustavnim odredbama. Pošto usaglašavanje zakona i drugih propisa nije bilo moguće odmah sprovesti, Ustavni zakon o sprovođenju Ustava, kao i ustavni zakoni o sprovođenju republičkih ustava, sadrže posebna pravila o sudbini zakona i drugih propisa sa Ustavom na dan stupanja Ustava na snagu nisu u saglasnosti sa Ustavom.

Prema Ustavnom zakonu o sprovođenju Ustava, neki savezni zakoni i drugi savezni propisi izričito su ukinuti (član 31), drugi su posrednim putem stavljeni van snage (čl. 11—14), a ostali su ostali na snazi iako nisu saglasni sa Ustavom, ali s tim da se u roku od dve godine moraju usaglasiti sa Ustavom (član 8). Ovaj rok ističe 7. aprila 1965.

Za republičke zakone i druge propise predviđena su ista rešenja u ustavnim zakonima za sprovođenje republičkih ustava.

S obzirom na ovakvu pravnu situaciju, ustavni sudovi nisu danas u mogućnosti da ocenjuju ustavnost svih važećih zakona i zakonskih propisa. Tek posle usaglašavanja svih zakona i propisa sa ustavom, ustavni sudovi će u punoj meri moći da koriste ovlašćenja za ocenu ustavnosti normativnih akata.

ZASTITA USTAVOM UTVRĐENIH SLOBODA I PRAVA POVREĐENIH POJEDINAČNIM AKTOM ILI RADNOM. Ustavni sudovi su ovlašćeni da odlučuju o zaštiti prava samoupravljanja i drugih osnovnih sloboda i prava utvrđenih Ustavom i republičkim ustavima — kad su te slobode i prava povređeni pojedinačnim aktom ili radnjom, pod uslovom da za zaštitu ovih sloboda i prava nije obezbeđena druga sudska zaštita, odnosno da zakonom nije predviđena nadležnost drugog suda (čl. 241. st. 2. Ustava; čl. 36. Zakona o Ustavnom sudu Jugoslavije).

Ustavni sud Jugoslavije odlučuje o osnovnim slobodama i pravima kad su ta prava i slobode povređeni pojedinačnim aktom ili radnjom od strane organa federacije ili od strane centralnih organa onih organizacija čija se delatnost u vršenju javnih ovlašćenja prostire na celu Jugoslaviju. Saveznim zakonom može biti određeno da Ustavni sud Jugoslavije odlučuje o zaštiti Ustavom utvrđenih sloboda i prava i u drugim slučajevima.

Republički ustavni sudovi ocenjuju ustavnost i zakonitost pojedinačnih akata ako je u pitanju zaštita osnovnih ustavom utvrđenih prava i sloboda koji su povređeni

aktom ili radnjom republičkih, sreskih i opštinskih organa ili organa radnih i drugih samoupravnih organizacija.⁴

Do usklađivanja svih zakona i drugih propisa sa ustavom ne može se sagledati u kojim će slučajevima ustavni sudovi odlučivati o zaštiti Ustavom utvrđenih sloboda i prava (kad su te slobode i prava povređeni pojedinačnim aktom ili radnjom), a u kojim slučajevima će o tim slobodama i pravima odlučivati drugi sudovi. Međutim, da bi se obezbedila sudska zaštita ovih sloboda i prava, Zakon o Ustavnom sudu Jugoslavije (čl. 75) predviđa da se protiv svakog konačnog pojedinačnog akta kojim je povređeno Ustavom utvrđeno pravo ili sloboda može voditi upravni spor, pa i u onim slučajevima kad je važećim zakonima isključena mogućnost vođenja ovog spora. Ovo rešenje omogućava da sva Ustavom utvrđena prava i slobode budu zaštićeni sudskim putem. Ipak, sudska kontrola pojedinačnih akata ograničena je time što se pojedinačni akti i u upravnom sporu mogu pobijati samo ako su doneseni posle proglašenja Ustava.

REŠAVANJE SPOROVA IZMEĐU DRUŠTVENO-POLITIČKIH ZAJEDNICA. Ustavni sudovi rešavaju i sporove o pravima i dužnostima društveno-političkih zajednica, ako za rešavanje takvih sporova nije zakonom predviđena nadležnost drugih sudova.

Ovde su u pitanju takvi sporovi koji se tiču ovlašćenja pojedinih društveno-političkih zajednica, sporova koji mogu nastati na ostvarivanju njihove zajedničke delatnosti na polju prosvete i kulture, zaštite zdravlja, i sl. Nasuprot tome, ovde ne dolaze u obzir sporovi iz obligacionih odnosa, iz odnosa svojine na pokretnim i nepokretnim stvarima, jer ovakve i slične sporove rešavaju sudovi opšte nadležnosti ili privredni sudovi.

Ustavni sud Jugoslavije rešava sporove o pravima i dužnostima između federacije i republika, između pojedinih republika, s jedne strane, i opština i srezova, s druge strane, kao i sporove između više opština i srezova na teritoriji republika.

REŠAVANJE SUKOBNA NADLEŽNOSTI. Ustavni sudovi rešavaju i sporove koji nastanu u slučaju kad redovni sud i neki drugi državni organ istovremeno prihvataju nadležnost u istom predmetu (pozitivni sukob nadležnosti), odnosno ako sud i državni organ odbijaju nadležnost u istom predmetu (negativni sukob nadležnosti).

Ustavni sud Jugoslavije rešava o sukobu nadležnosti između: a) sudova i saveznih organa, i b) sudova i drugih državnih organa sa teritorije drugih republika.

Republički ustavni sudovi rešavaju o sukobu nadležnosti između: a) sudova i republičkih organa, i b) sudova i drugih državnih organa na teritoriji određene republike.

PRAĆENJE POJAVA OD INTERESA ZA USTAVNOST I ZAKONITOST. Ustavni sudovi prate pojave od interesa za ostvarivanje ustavnosti i zakonitosti, i na osnovu tog praćenja daju odgovarajućim skupštinama mišljenja i predloge za donošenje i izmenu zakona, za davanje autentičnih tumačenja, za preduzimanje drugih mera koje su potrebne da bi se obezbedila ustavnost i zakonitost i zaštita prava samoupravljanja i drugih sloboda i prava građana i organizacija.

O pojavama neustavnosti i nezakonitosti ustavni sudovi dolaze do saznanja na osnovu predloga i predstavi koje im podnose organi, organizacije i građani, kao i na osnovu proučavanja normativnih akata.

U svim ustavnim sudovima postoje posebni biroi za dokumentaciju koji samoinicijativno prikupljaju podatke od društvenih organizacija, inspekcija, Službe društvenog knjigovodstva i drugih organa koji su na osnovu zakona

⁴ Čl. 37. st. 1. Zakona o Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine; čl. 34. Zakona o Ustavnom sudu Crne Gore; čl. 33. Zakona o Ustavnom sudu Hrvatske; čl. 35. Zakona o Ustavnom sudu Makedonije; čl. 36. Zakona o Ustavnom sudu Slovenije i čl. 36. Zakona o Ustavnom sudu Srbije.

dužni da prate rad pojedinih službi. U ovim biroima se evidentiraju i svi slučajevi koji su u praksi ustavnih sudova zapaženi, bez obzira kakvu je odluku sud u tim slučajevima doneo.

Predlozi koje ustavni sudovi čine nadležnim skupštinama mogu se odnositi i na donošenje novih zakona — ako određeni odnosi nisu zakonom regulisani. Ustavni sudovi mogu takođe predlagati da se pojedini zakoni ili drugi normativni akti dopune ili izmene, a ako smatraju da se neki zakon pogrešno tumači, mogu predložiti donošenje autentičnog tumačenja ili preduzimanje drugih mera za zaštitu ustavnosti i zakonitosti, kao i organizacione mere, ustanovljenje pojedinih organa, pojačanje kontrole u određenim službama, i sl.

UTVRĐIVANJE SMISLA NEKOG PROPISA SAGLASNO USTAVU I ZAKONU. Autentično tumačenje zakona spada u delokrug Savezne, odnosno republičke skupštine, u zavisnosti od toga da li je u pitanju savezni ili republički zakon. Prema tome, ustavni sudovi u načelu nisu ovlašćeni da donose obavezna tumačenja zakona i drugih propisa. Međutim, ako se pokrene postupak za ocenjivanje ustavnosti ili zakonitosti nekog normativnog akta, pa ustavni sud nađe da taj akt nije u suprotnosti sa ustavom i zakonom, on može povodom primene tog akta utvrditi njegov smisao koji odgovara ustavu i zakonu.

Iz ustavnih odredaba o ovlašćenju ustavnih sudova da utvrđuju smisao pojedinih propisa ne vidi se jasno da li je odluka ustavnog suda o tumačenju pojedinih propisa obavezna i za koje je organe obavezna. To je pitanje ostalo otvoreno i u Zakonu o Ustavnom sudu Jugoslavije i u zakonima o ustavnim sudovima republika.

DONOŠENJE NAČELNOG STAVA KOJIM SE UTVRĐUJE SMISAO USTAVNIH ODREDBA. Ustavni sud Jugoslavije ima posebno ovlašćenje da donosi načelne stavove kojima utvrđuje smisao ustavnih odredaba koje se odnose na pravo samoupravljanja i druga osnovna prava i slobode koje su Ustavom utvrđene (čl. 42. Zakona o Ustavnom sudu Jugoslavije).

Ovo ovlašćenje Ustavni sud Jugoslavije koristi u slučaju kad utvrdi da postoje različita pravna shvatanja u pogledu primene ustavnih odredaba o pravu samoupravljanja i drugim osnovnim pravima i slobodama, ili da se tim odredbama daje smisao koji je suprotan Ustavu. U tom slučaju Ustavni sud Jugoslavije je ovlašćen da, radi jedinstvene primene Ustava, donosi načelan stav kojim utvrđuje smisao tih ustavnih odredaba.

Pošto o pravu samoupravljanja i drugim Ustavom utvrđenim slobodama i pravima odlučuju vrlo različiti organi (sudovi opšte nadležnosti, specijalizovani sudovi, upravni organi, i dr.), moguće je da postoje različita pravna shvatanja tih organa. Nezavisno od toga koji je organ u primeni ustavnih odredaba zauzeo pogrešno pravno shvatanje, Ustavni sud Jugoslavije ima pravo da reaguje i da svojim stavom ispravlja takva pogrešna shvatanja.

Ako vrhovni sudovi federacije (Vrhovni sud Jugoslavije, Vrhovni privredni sud i Vrhovni vojni sud) ili republički ustavni sudovi predlože donošenje načelnog stava, Ustavni sud Jugoslavije dužan je da uzme u ocenu takav predlog, ali on može i sam, po sopstvenoj inicijativi, povesti postupak za donošenje načelnog stava.

MOGUĆNOST PROŠIRENJA NADLEŽNOSTI USTAVNIH SUDOVA. Određujući u osnovi nadležnost ustavnih sudova, Ustav Jugoslavije kao i republički ustavi smatrali su da ne treba zatvoriti mogućnost proširenja nadležnosti ustavnih sudova, i zbog toga posebno predviđaju da se ustavnim sudovima zakonom može poveriti i vršenje drugih poslova.

Proširenje nadležnosti Ustavnog suda Jugoslavije može se vršiti samo saveznim zakonom i samo u skladu sa Ustavom utvrđenim pravima i dužnostima federacije (čl. 241. tač. 6.

Ustava). Dosledno tome, proširenje nadležnosti republičkih ustavnih sudova vrši se republičkim zakonom, u skladu sa utvrđenim pravilima i dužnostima republika.

Ustavna ovlašćenja o proširenju nadležnosti ustavnih sudova do sada nisu korišćena ni u saveznom ni u republičkom zakonodavstvu.

ODLUKE USTAVNIH SUDOVA

DONOŠENJE ODLUKA. Ustavni sudovi odlučuju većinom glasova svih članova suda. Odluke se donose na zajedničkim sednicama, a ne u odvojenim većima. Da bi odluke bile punovažne, moraju biti donete većinom glasova svih članova suda, što znači da je neophodno da sednicama prisustvuje više od polovine članova.

Ako odluka nije doneta jednoglasno, svaki član koji je izdvojio svoj glas ima pravo da traži da se njegovo mišljenje utvrdi i priloži zapisniku koji se vodi prilikom većanja i glasanja. Zakonom nije regulisano pitanje objavljivanja odvojenih mišljenja.

FORME ODLUČIVANJA. Ustavni sudovi odlučuju: a) u formi *odluke* (kad meritorno odlučuju o predlogu učesnika u postupku), i b) u formi *rešenja* (kad odlučuju o prethodnim pitanjima: o ocenjivanju nadležnosti, o ocenjivanju da li je predlog podnet o roku i da li su ispunjene procesne pretpostavke).

Zakon ne određuje koje delove mora sadržavati sudska odluka odnosno sudsko rešenje. Prema tome, ustavni sudovi su slobodni da odluke i rešenja sastavljaju na način koji smatraju najcelishodnijim. Međutim, zakon posebno propisuje da svaka odluka i svako rešenje ustavnog suda moraju biti obrazloženi. Obrazloženje može, ali ne mora, biti posebno izdvojeno u odluci odnosno rešenju.

DOSTAVLJANJE I OBJAVLJIVANJE ODLUKA I REŠENJA. Odluke i rešenja ustavnih sudova dostavljaju se predlagaču i ostalim učesnicima, a po potrebi i drugim zainteresovanim licima. Ustavni sud Jugoslavije je obavezan da svoje odluke i rešenja dostavlja predlagaču na jeziku onog naroda Jugoslavije na kojem je sastavljen predlog, a ostalim učesnicima — na jeziku kojim se govori u republici iz koje je učesnik.

Odluke ustavnih sudova koje se odnose na prestanak važnosti, ukidanje ili poništavanje normativnih akata, obavezno se objavljuju u službenom listu u kojem su ti normativni akti objavljeni.

Odluke Ustavnog suda Jugoslavije koje se tiču normativnih akata objavljuju se u službenom listu federacije, a odluke republičkih ustavnih sudova — u republičkom službenom listu.

Ustavni sudovi mogu odrediti da se i druge važnije odluke i rešenja, koji se ne odnose na normativne akte, u celini ili u izvodu objave u službenim listovima.

PRAVNO DEJSTVO ODLUKA USTAVNIH SUDOVA. Zakon o Ustavnom sudu Jugoslavije i zakoni o ustavnim sudovima republika posebno određuju pravno dejstvo odluka ustavnih sudova kojima se neki zakon proglašava nevažećim odnosno neki normativni akt ukida ili poništava.

U Zakonu o Ustavnom sudu Jugoslavije, kao i u zakonima o ustavnim sudovima republika, pravi se razlika između *prestanaka važnosti* zakona, *ukidanja* nekog propisa ili opšteg akta, ili njihovog *poništanja*. Ustavni sudovi nadležni su jedino da proglase da su neki zakoni prestali da važe, ali ih ne mogu ni poništiti niti ukinuti. Izuzetak postoji samo u jednom slučaju: Ustavni sud Jugoslavije ovlašćen je da ukine republički zakon ako utvrdi da taj zakon nije u saglasnosti sa Ustavom ili saveznom zakonom i da su njime očigledno povređena prava federacije. Međutim, ostale normativne akte (odluke skupština, srezova i opština, propise upravnih organa, opšte akte samoupravnih organizacija, i dr.) ustavni sudovi mogu ili ukinuti ili poništiti.

Prestanak važnosti zakona vrši se po posebnoj proceduri. Ako ustavni sud smatra da neki zakon nije u saglasnosti sa ustavom, odnosno da republički zakon nije u saglasnosti sa saveznim zakonom, donosi svoju odluku kojom utvrđuje ovu nesaglasnost i o tome odmah obavještava Saveznu ili republičku skupštinu. Ako skupština u roku od šest meseci ne dovede zakon u sklad sa ustavom odnosno saveznim zakonom, sud je ovlašćen da utvrdi da je taj zakon prestao da važi.

Osnovno pravno dejstvo koje nastupa odlukom ustavnog suda o prestanku važnosti zakona ili o ukidanju ili poništavanju nekog normativnog akta, sastoji se u tome što se ti zakoni odnosno normativni akti ne mogu primenjavati od dana objavljivanja odluke ustavnog suda u službenom listu. Ovi zakoni i normativni akti ne mogu se primenjavati ni na odnose koji su nastali pre objavljivanja odluke suda — ako do tog dana nisu pravosnažno rešeni. Isto tako, od dana objavljivanja odluke ustavnog suda neće se primenjavati ni propisi i drugi opšti akti koji su doneseni radi sprovođenja u život zakona odnosno normativnih akata koji su prestali da važe, koji su ukinuti ili poništeni, ako iz odluke suda proizlazi da su propisi za sprovođenje protivni ustavu ili zakonu.

Kod pojedinačnih akata, donesenih na osnovu zakona koji je odlukom ustavnog suda prestao da važi ili na osnovu normativnih akata koji su ukinuti ili poništeni, Zakon o Ustavnom sudu Jugoslavije i zakoni o ustavnim sudovima republika prave razliku: a) kad je neki propis (opšti akt) poništen, i b) kad je neki zakon prestao da važi ili kad je neki propis (opšti akt) ukinut.

a) Ako je ustavni sud poništio neki propis (opšti akt), svako kome je pravosnažnim pojedinačnim aktom donesenim na osnovu tog propisa (opšteg akta) povređeno pravo, može zahtevati od suda odnosno od drugog nadležnog organa izmenu pojedinačnog akta. Drugim rečima, u slučaju poništavanja nekog propisa (opšteg akta), po predlogu zainteresovanog lica dolazi do revizije svih pojedinačnih akata koji su doneseni na osnovu poništenog propisa (opšteg akta). Jedini je uslov za ovu reviziju da lice čije je pravo povređeno pojedinačnim aktom, podnese predlog u roku od šest meseci od dana objavljivanja odluke ustavnog suda u službenom listu.

b) Drukčije je pravno dejstvo odluka ustavnog suda kojima se utvrđuje prestanak važnosti zakona ili ukida neki propis (opšti akt). Ovdje postoji više pravnih situacija:

1) Kad ustavni sud utvrdi prestanak važnosti nekog zakona ili ukine neki propis (opšti akt), svako kome je na osnovu takvog zakona odnosno propisa izrečena neka kaznena sankcija ima pravo da od nadležnog organa traži izmenu pojedinačnog akta kojim je takva sankcija izrečena. Predlog za reviziju pojedinačnog akta podnosi se u roku od šest meseci od objavljivanja odluke u službenom listu. Kad je u pitanju kaznena sankcija, dejstvo odluke ustavnog suda kojom se utvrđuje nevažnost zakona ili ukida neki propis (opšti akt) izjednačava se sa dejstvom odluke ustavnog suda kojom se poništava neki propis (opšti akt).

2) Posebna pravna situacija nastaje ako je pojedinačnim aktom, donesenim na osnovu zakona koji je prestao da važi ili na osnovu propisa (opšteg akta) koji je ukinut, povređeno neko osnovno Ustavom utvrđeno pravo ili sloboda. U takvom slučaju svako ima pravo da traži reviziju pojedinačnog akta ako od dana konačnosti tog akta do dana donošenja odluke ustavnog suda nije proteklo više od šest meseci. Ustavni sud je ovlašćen da ovaj rok i produži svojom odlukom kojom utvrđuje nevažnost zakona odnosno kojom ukida propis (opšti akt). I u ovom slučaju predlog za reviziju pojedinačnog akta može se podneti u roku od šest meseci od dana objavljivanja odluke ustavnog suda u službenom listu.

3) Ako je pojedinačnim aktom donesenim na osnovu zakona koji je prestao da važi ili na osnovu propisa (opšteg akta) koji je ukinut, povređeno neko pravo koje je utvrđeno posebnim zakonom, a ne ustavom, ustavni sud može, ali ne mora, odlučiti da se može izvršiti revizija. I u ovom

slučaju predlog za izmenu podnosi se u roku od šest meseci od dana objavljivanja odluke ustavnog suda u službenom listu.

4) Pored navedenih slučajeva, posebnim zakonom (saveznim i republičkim) može se odrediti mogućnost revizije pojedinih pravosnažnih akata donesenih na osnovu zakona koji je prestao da važi ili na osnovu propisa (opšteg akta) koji je ukinut.

Prema tome, ni u jednom slučaju poništaj ili izmena pravosnažnih pojedinačnih akata ne nastupaju *ex lege* (na osnovu samog zakona). U svim slučajevima lice čije je pravo povređeno mora zahtevati izmenu pojedinačnog akta na osnovu odluke ustavnog suda kojom se neki normativni akt proglašava nevažećim, ukida ili poništava. Međutim, organi koji su nadležni za sprovođenje izvršenja pravosnažnih pojedinačnih akata, po službenoj dužnosti su dužni da paze da li je takav pojedinačni akt donesen na osnovu zakona koji je prestao da važi odnosno na osnovu propisa (opšteg akta) koji je ukinut ili poništen. Ako ovi organi to utvrde, oni ne mogu ni dozvoliti niti sprovođenje rešenja, a ako je izvršenje započeto, dužni su da ga obustave.

Zakon o Ustavnom sudu Jugoslavije i zakoni o ustavnim sudovima republika delimično rešavaju i pravnu situaciju koja nastaje u međuvremenu od prestanka važnosti nekog zakona odnosno od ukidanja ili poništavanja nekog propisa (opšteg akta) do usklađivanja zakona sa ustavom odnosno propisa sa ustavom i zakonom.

Zakon o Ustavnom sudu Jugoslavije predviđa da se u slučaju sukoba između saveznog i republičkog zakona primenjuju odredbe onog zakona koji je u saglasnosti sa Ustavom.

U Zakonu o Ustavnom sudu Jugoslavije i u zakonima o ustavnim sudovima republika ustavni sudovi se ovlašćuju da u svojim odlukama iznesu mišljenje (predlog) o tome čiji će se propisi odnosno pravna pravila primenjavati dok se ne donesu novi propisi u skladu sa ustavom odnosno zakonom. Ovo ovlašćenje ustavnih sudova nije i njihova obaveza, što znači da organi koji donose pojedinačne akte u nekim slučajevima moraju sami, na osnovu opštih pravila teorije prava, da odlučuju o tome koji će se propis primeniti na odnose koji su bili regulisani zakonom koji je prestao da važi, odnosno koji su bili regulisani propisom (opštim aktom) koji je ukinut ili poništen.

OBAVEZNOST ODLUKA USTAVNOG SUDA. Sve odluke i rešenja ustavnog suda su obavezni — i samim tim konačni i pravosnažni — i ne podležu, ni delimično niti u celini, oceni drugih organa (čak ni skupštinskih). Odluke republičkih ustavnih sudova ne podležu oceni Ustavnog suda Jugoslavije.

Izvršnost odluka i rešenja ustavnih sudova nastupa odmah, osim ako u samoj odluci ili rešenju nije za to određen neki uslov ili rok.

IZVRŠENJE ODLUKA. Zakon o Ustavnom sudu Jugoslavije i zakoni o ustavnim sudovima republika ne predviđaju određene organe koji bi bili nadležni za izvršenje odluka ustavnih sudova, jer se polazi od stanovišta da su svi državni organi, sve radne i samoupravne organizacije, kao i svi nosioci javnih i društvenih funkcija, dužni da u okviru svog delokruga te odluke izvršavaju. Ustavni sud prema prirodi odluke sam određuje koji će organ, organizacija ili nosilac javne i društvene funkcije izvršiti njegovu odluku, a po potrebi i na koji će je način izvršiti.

U slučajevima nepoštovanja ili odugovlačenja izvršenja odluka, izvršenje odluka Ustavnog suda Jugoslavije, na zahtev Suda, obezbeđuje Savezno izvršno veće, a izvršenje odluka republičkih ustavnih sudova, na njihov zahtev, republička izvršna veća.

Neizvršenje odluka ustavnih sudova povlači preduzimanje krivičnih, disciplinskih ili drugih mera prema odgovornom licu. Ove mere izriču nadležni organi na zahtev ustavnih sudova.

POSTUPAK

POKRETANJE POSTUPKA. Po Zakonu o Ustavnom sudu Jugoslavije, kao i po zakonima o ustavnim sudovima republika svako u načelu može zahtevati pokretanje postupka za ocenjivanje ustavnosti i zakonitosti normativnih akata. Međutim, pravi se razlika u zavisnosti od toga ko zahteva pokretanje postupka. Na zahtev organa i organizacija određenih ustavom i zakonom ustavni sudovi su dužni da pokrenu i sprovedu postupak za ocenjivanje ustavnosti i zakonitosti normativnih akata. Zahteve drugih organa i organizacija, kao i građana, ustavni sud prethodno ocenjuje (radi utvrđivanja njihove opravdanosti).

Ustavni sudovi mogu pokrenuti postupak i po sopstvenoj inicijativi.

Ustavni sud Jugoslavije dužan je da pokrene i sprovede postupak na zahtev ovih organa i organizacija: 1) Savezne skupštine i republičkih skupština; 2) Saveznog izvršnog veća i republičkih izvršnih veća (osim za ocenjivanje ustavnosti zakona koje donose Savezna odnosno republičke skupštine); 3) Vrhovnog suda Jugoslavije, drugih sudova federacije (Vrhovnog privrednog suda i Vrhovnog vojnog suda) i republičkih vrhovnih sudova — ako pitanje ustavnosti i zakonitosti nastane u postupku pred sudovima; 4) saveznog javnog tužioca, ako pitanje ustavnosti i zakonitosti nastane u radu Javnog tužilaštva; 5) republičkih ustavnih sudova; 6) skupština društveno-političkih zajednica ili radnih ili drugih samoupravnih organizacija — ako su povređena njihova prava utvrđena Ustavom; 7) akupština opštine, sreza ili autonomne pokrajine — u pogledu ocenjivanja ustavnosti i zakonitosti propisa i drugih opštih akata radnih ili drugih samoupravnih organizacija i organa društveno-političke zajednice prema kojima odnosna skupština vrši nadzor zakonitosti tih akata; 8) saveznih sekretara i republičkih sekretara, svakog u svom delokrugu (osim za ocenjivanje ustavnosti zakona, saglasnosti republičkog zakona sa saveznim zakonom, kao i ustavnosti i zakonitosti propisa Saveznog i republičkog izvršnog veća); 9) organa društveno-političkih zajednica koji imaju ustavno ili zakonsko pravo da obustave izvršenje propisa i drugih opštih akata, zbog njihove nesaglasnosti sa Ustavom ili saveznim zakonom.

Republički ustavni sudovi dužni su da pokrenu i sprovedu postupak za ocenjivanje ustavnosti i zakonitosti normativnih akata na predlog odgovarajućih republičkih organa, društveno-političkih zajednica i organizacija. Tako, na primer, umesto saveznog javnog tužioca pojavljuje se republički tužilac, umesto saveznog sekretara — republički sekretar, itd.

Ustav i Zakon o Ustavnom sudu Jugoslavije predviđaju posebnu proceduru pri pokretanju postupka za ocenjivanje ustavnosti i zakonitosti nekog normativnog akta koji je u isto vreme protivan Ustavu i saveznom zakonu ili republičkom ustavu i republičkom zakonu. U ovom slučaju predlog se podnosi republičkom ustavnom sudu, koji prethodno ocenjuje da li je normativni akt saglasan sa republičkim ustavom ili republičkim zakonom. Ako utvrdi da je normativni akt saglasan sa republičkim ustavom odnosno republičkim zakonom, republički ustavni sud dostavlja predmet Ustavnom sugu Jugoslavije radi ocenjivanja saglasnosti normativnog akta sa Ustavom ili saveznim zakonom. Ako su normativnim aktom očigledno povređena prava federacije, Ustavni sud Jugoslavije može prići oceni njegove ustavnosti i zakonitosti ne čekajući odluku republičkog ustavnog suda.

Izuzev u slučajevima ocene normativnih akata, predlog za pokretanje postupka podnose ustavnim sudovima organi, organizacije i građani koji su zainteresovani za ishod spora. Predlog za zaštitu prava samoupravljanja i drugih ustavom utvrđenih prava i sloboda koja su povređena pojedinačnim aktom ili radnjom, može podneti svako čija su prava ili slobode povređeni. U ime lica čiji su pravo ili sloboda povređeni, a po njegovom pristanku, predlog za pokretanje postupka mogu podneti i društveno-političke organizacije i udruženja koji su po svojim pravilima pozvani da štite ove slobode i prava. Predlog za rešavanje sporova između društveno-političkih zajednica podnosi ona zajednica koja

smatra da je njeno pravo povređeno. U slučaju pozitivnog sukoba nadležnosti, predlog podnose organi među kojima je taj sukob nastao ili savezni javni tužilac, a u slučaju negativnog sukoba nadležnosti — svako ko zbog odbijanja nadležnosti nije mogao ostvariti svoje pravo, kao i savezni javni tužilac.

PRETHODNI POSTUPAK. Svi predlozi koji se upućuju ustavnim sudovima razmatraju se u prethodnom postupku, čija je svrha da se pripremi meritorno odlučivanje o predlogu.

Prethodni postupak vodi po pravilu jedan sudija ustavnog suda koji ispituje uslove potrebne za vođenje postupka i za odlučivanje o podnetom zahtevu, tj. proverava da li je ustavni sud nadležan, da li je zahtev podnet o roku, da li je podnosilac predloga ovlašćen za pokretanje postupka, i dr. Sudija je ovlašćen da u toku prethodnog postupka od predlagača i drugih učesnika u postupku zahteva dopunska objašnjenja i da od drugih organa, organizacija i građana traži potrebna obaveštenja. On je ovlašćen da pribavi mišljenja veštaka, sasluša svedoke, izvodi dokaze ili zatraži da se pojedini dokazi izvedu pred drugim sudom ili organom. Sudija, najzad, dostavlja prepis predloga svim učesnicima u postupku i određuje im rok za dostavljanje odgovora na navode i dokaze koje predlog sadrži.

U prethodnom postupku sudija može predložiti ustavnom sudu da na sednici odluči u kom će se pravcu voditi prethodni postupak i šta treba ispitati odnosno koje dokaze izvesti. Kod postupka za ocenjivanje ustavnosti i zakonitosti normativnog akta, sudija može predložiti da se organu koji je doneo normativni akt pruži mogućnost da nesaglasnost sa ustavom odnosno zakonom otkloni pre donošenja odluke ustavnog suda.

U prethodnom postupku sudija može upozoriti predlagača na nenadležnost ustavnog suda, kao i na činjenicu da predlog nije podnet u zakonom određenom roku. Ako u ovom slučaju predlagač u roku od 15 dana ne obavesti ustavni sud da ostaje pri predlogu, smatra se da je od predloga odustao.

U prethodnom postupku ispituje se i osnovanost predstavljanja kojima se traži da ustavni sud oceni ustavnost i zakonitost nekog normativnog akta. Povodom ovakve predstavljanje sud prethodno odlučuje da li će se postupak pokrenuti, a zatim se, u slučaju prihvatanja inicijative, postupak nastavlja.

Po završetku prethodnog postupka, sudija predlaže predsedniku ustavnog suda da se predmet iznese na rešavanje na raspravi ili sednici.

Predsednik suda je ovlašćen da zatraži dopunu prethodnog postupka.

ODLUČIVANJE NA OSNOVU RASPRAVE I NA SEDNICI. Osnovni i redovan način rešavanja predmeta iz nadležnosti ustavnih sudova jeste odlučivanje na osnovu rasprave.

Ustavni sudovi mogu odlučivati na sednici bez rasprave samo u ovim slučajevima (koji su predviđeni zakonom): ako ustavni sud nije nadležan za odlučivanje i ako predlog nije podnet od ovlašćenog lica ili nije podnet u zakonom predviđenom roku, ako postoje uslovi za obustavu postupka, ili ako ne postoje druge procesne pretpostavke za meritorno odlučivanje o predlogu.

Rasprave zakazuje i njima rukovodi predsednik suda. Rasprave su po pravilu javne, ali ustavni sud, u opravdanim slučajevima, može odlučiti da se održe i bez prisustva javnosti.

Raspravi prisustvuju svi članovi suda, osim ako nisu opravdano sprečeni, zatim učesnici u postupku, kao i druga lica čije je učešće u raspravi potrebno. Na raspravi, sudija kome je bilo povereno vođenje prethodnog postupka najpre izlaže činjenično stanje, ali ne iznosi svoje mišljenje o sporu. Posle toga učesnici u postupku imaju pravo da iznesu svoje stavove i zahteve, a zatim i druga lica mogu uzeti reč. Rasprava se može i odložiti radi pribavljanja dokaza.

Po završetku rasprave, ustavni sud na zatvorenoj sednici pristupa većanju i glasanju. Pravo prisustva imaju samo članovi suda i zapisničar (sednici ne prisustvuju učesnici u postupku i javnost).

SUPSIDIJARNA (SHODNA) PRIMENA PROCESNIH ZAKONA. Odredbe o postupku sadržane u Zakonu o Ustavnom sudu Jugoslavije i zakonima o ustavnim sudovima republika ne sadrže pravila o svim procesnim situacijama koje nastaju u toku postupka pred ustavnim sudovima, već samo osnovna pitanja procedure. U pitanjima koja nisu regulisana ovim zakonima, ustavni sudovi mogu »shodno primeniti odgovarajuća pravila procesnih zakona«, tj. pravila Zakona o opštem upravnom postupku, Zakona o parničnom postupku i Zakona o krivičnom postupku (ovo su tri osnovna jugoslovenska zakona koji regulišu pitanja procesnih pravila), ili nekog drugog zakona koji propisuje postupak za određene slučajeve. Primena procesnih pravila jednog od ovih zakona zavisi od prirode spora koji se rešava pred ustavnim sudom.

Ustavni sudovi nisu obavezni da u celini primene pravila procesnih zakona, već ih mogu adaptirati procesnim situacijama koje nastaju pred ustavnim sudom.

Za razliku od drugih procesnih zakona, u postupku pred ustavnim sudovima ne plaća se taksa, a svaki učesnik snosi svoje troškove, osim ako ustavni sud iz opravdanih razloga drukčije ne odluči.

IZVOR: Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, »Službeni list SFRJ«, 14/63; Ustavni zakon o sprovođenju Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, »Službeni list SFRJ«, 14/63; Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, »Službeni list SR BiH«, 14/63; Ustavni zakon za sprovođenje Ustava Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, »Službeni list SR BiH«, 14/63; Ustav Socijalističke Republike Crne Gore, »Službeni list SR CG«, 14/63; Ustavni zakon o sprovođenju Ustava Socijalističke Republike Crne Gore, »Službeni list SR CG«, 14/63; Ustav Socijalističke Republike Hrvatske, »Narodne novine SRH«, 15/63; Ustavni zakon o sprovođenju Ustava Socijalističke Republike Hrvatske, »Narodne novine SRH«, 15/63; Ustav Socijalističke Republike Makedonije, »Služben vesnik na SRM«, 15/63; Ustavni zakon o sprovođenju Ustava Socijalističke Republike Makedonije, »Služben vesnik na SRM«, 15/63; Ustav Socijalističke Republike Slovenije, »Uradni list SRS«, 10/63; Ustavni zakon o sprovođenju Ustava Socijalističke Republike Slovenije, »Uradni list SRS«, 10/63; Ustav Socijalističke Republike Srbije, »Službeni glasnik SRS«, 14/63; Ustavni zakon o sprovođenju Ustava Socijalističke Republike Srbije, »Službeni glasnik SRS«, 14/63; Ustavni zakon o Ustavnom sudu Jugoslavije, »Službeni list SFRJ«, 52/63; Zakon o Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine, »Službeni list SR BiH«, 43/63; Zakon o Ustavnom sudu Crne Gore, »Službeni list SR CG«, 43/63; Zakon o Ustavnom sudu Hrvatske, »Narodne novine SRH«, 4/64; Zakon o Ustavnom sudu Makedonije, »Služben vesnik na SRM«, 45/63; Zakon o Ustavnom sudu Slovenije, »Uradni list SRS«, 39/63; Zakon o Ustavnom sudu Srbije, »Službeni glasnik SRS«, 54/63.

N. S.

IZBOR ORGANA UPRAVLJANJA U RADNIM ORGANIZACIJAMA

Izbor organa upravljanja u radnim organizacijama bio je do sada regulisan Zakonom o upravljanju državnim privrednim preduzećima od strane radnih kolektiva¹ i Uputstvom za sprovođenje izbora radničkih saveta i upravnih odbora privrednih preduzeća.²

Donošenjem novog Ustava nastala je potreba da se materija izbora u radnim organizacijama reguliše na nov način, jer je Ustav utvrdio izvesna nova načela koja se odnose kako na izborni sistem za skupštine društveno-političkih zajednica, tako i na sistem izbora za organe upravljanja u radnim organizacijama.³ Novim Ustavom proširuju se izborna prava u radnim organizacijama (na učenike u privredi i omladinu ispod 18 godina, strance, kooperante sa zadrugama, i sl.); uvodi se sistem rotacije pri izboru radničkog saveta; proširuju se prava radne zajednice (kolektiva), naročito u upravljanju ustanovama; uvodi se sistem reizbornosti (reelekcije) direktora; itd.

Ustavom utvrđena načela za izbor organa upravljanja dalje se razrađuju saveznim zakonom⁴ i republičkim propisima,⁵ a određena pitanja uređuju se i statutom (npr. brojni sastav organa upravljanja, izbor radničkog saveta po izbornim jedinicama, način učešća i postupak za izbor kooperanata u organe upravljanja, i dr.).

ORGANI UPRAVLJANJA U RADNIM ORGANIZACIJAMA

Pravo samoupravljanja radnih ljudi (radnika i službenika) u radnoj organizaciji (preduzeću, zadrugi, ustanovi) predstavlja jednu od osnova društveno-ekonomskog uređenja Jugoslavije.⁶

Ostvarujući ovo pravo, radni ljudi neposredno odlučuju (putem referendumu, na zborovima radnih ljudi, i dr.), a, u skladu sa Ustavom, zakonom i statutom radne organizacije, određene funkcije upravljanja poveravaju organima radne organizacije: radničkom savetu, upravnom odboru i

direktoru. (U nekim vrstama radnih organizacija ovi organi mogu imati i druge nazive: npr. u zadrugama — zadružni savet, u ustanovama — savet ustanove, itd.) Pored ovih organa mogu se, najčešće statutom, a izuzetno i na osnovu odredbe zakona, obrazovati i organi upravljanja u jedinicama u sastavu radne organizacije (npr. u fabrikama, pogonima i poslovnim jedinicama, i dr.). U manjim radnim organizacijama (do 30 članova radne zajednice) ne vrši se izbor radničkog saveta, već svi članovi radne zajednice neposredno vrše funkcije radničkog saveta, a u radnim organizacijama do 10 članova radne zajednice — i funkcije upravnog odbora.

Za radne organizacije koje vrše delatnost ili poslove od posebnog društvenog interesa (škole, naučne ustanove, zdravstvene i socijalne ustanove, i dr.) zakonom se može predvideti i učešće zainteresovanih građana i predstavnika zainteresovanih organizacija i društvene zajednice (opštine, sreza, republike i federacije) u upravljanju ovim organizacijama, čime se obezbeđuje veći društveni uticaj.⁷

Osnovni zakon o organima upravljanja u ustanovama od 1964. privremeno (do donošenja republičkih zakona) rešava sastav ovih organa: u savet ustanova koje vrše društvene službe, pored predstavnika članova radne zajednice, čiji se broj određuje statutom (a koji se sada povećava), obavezno ulaze i predstavnici zainteresovanih građana i organizacija i predstavnici društvene zajednice. Savet ustanove u određenim poslovima rešava u užem sastavu (samo članovi saveta izabrani od strane radne zajednice), a u poslovima od posebnog društvenog interesa — u širem sastavu (uključivanjem u savet i predstavnika zainteresovanih građana i organizacija i predstavnika društvene zajednice).

Zakonom i statutom zemljoradničke zadruga ili druge radne organizacije (npr. poljoprivrednog dobra, itd.) može se predvideti da i radni ljudi koji rade svojim sredstvima rada i trajno privredno sarađuju sa radnom organizacijom (npr. individualni poljoprivredni proizvođači) — učestvuju u njenom upravljanju, ali samo u poslovima u kojima sarađuju (npr. u poslovima koji proističu iz odnosa kooperacije između individualnih poljoprivrednih proizvođača i zadruga ili koje druge privredne organizacije).

BIRAČKO PRAVO ZA IZBOR ORGANA UPRAVLJANJA

Postoje dva osnova za sticanje biračkog prava u radnoj organizaciji.

Prvi i najčešći osnov za sticanje biračkog prava jeste zasnovan radni odnos u radnoj organizaciji. Pri tom se ne pravi razlika da li je radni odnos zasnovan na neodređeno ili određeno vreme, niti da li je sa punim ili skraćenim radnim vremenom. Međutim, za neke kategorije ovakvih lica (npr. za sezonske radnike, za lica u honorarnom radnom odnosu) priznanje biračkog prava vezuje se za ispunjenje određenih uslova, i to uglavnom u pogledu određenog vremena rada u radnoj organizaciji, i dr. Biračko pravo, ako ispunjavaju određene uslove, imaju i strani državljani i lica bez državljanstva. Ti uslovi su: da su u radnom odnosu u radnoj organizaciji, da imaju stalno boravište u Jugoslaviji i da su u Jugoslaviji bili zaposleni sa punim radnim vremenom najmanje jednu godinu pre održavanja izbora. Međutim, strani državljani i lica bez državljanstva mogu izjaviti da ne žele koristiti svoje biračko pravo, i tada se ne uvode u birački spisak.

Drugi osnov za sticanje biračkog prava predstavlja saradnja sa radnom organizacijom bez zasnovanog radnog odnosa. Ovde spadaju lica koja izvršavaju poslove određene ugovorom i učestvuju u ostvarivanju plana radne organizacije (npr. individualni poljoprivredni proizvođači kao kooperanti i članovi zadruga, zatim kulturni i filmski radnici, umetnici i dr.).

⁷ Vidi: »Ustanove društvenih delatnosti«, »Jug. pregled«, 1963, jun, str. 241—246 (63—68).

¹ »Službeni list FNRJ«, br. 43/50. i 47/50.

² »Službeni list FNRJ«, br. 8/56.

³ Vidi: »Osnovna načela i osnovni opšti instituti društveno-ekonomskog i političkog uređenja SFRJ prema novom Ustavu«, »Jug. pregled«, 1963, maj, str. 193—202 (43—52).

⁴ Osnovni zakon o izboru radničkih saveta i drugih organa upravljanja u radnim organizacijama — »Službeni list SFRJ«, br. 16/64. i Osnovni zakon o organima upravljanja u ustanovama — »Službeni list SFRJ«, br. 22/64.

⁵ Uredba o izboru organa upravljanja u radnim organizacijama — »Službeni list SR Bosne i Hercegovine«, br. 17/64; Uputstvo za sprovođenje izbora radničkih saveta i upravnih odbora u radnim organizacijama iz oblasti privrede — »Službeni list SR Crne Gore«, br. 19/64; Zakon o izboru i opozivu članova radničkih saveta i drugih organa upravljanja u radnim organizacijama — »Narodne novine SR Hrvatske«, br. 17/64; Uredba za sprovođenje izbora za radničke savete i druge organe upravljanja u radnim organizacijama — »Služben vesnik na SR Makedonija«, br. 19/64; Uputstvo o nekim pitanjima u postupku sprovođenja izbora organa upravljanja u radnim organizacijama — prilog »Uradnom listu SR Slovenije«, br. 16/64; Uredba o postupku za sprovođenje prvih izbora organa upravljanja u radnim organizacijama — »Službeni glasnik SR Srbije«, br. 18/64.

⁶ Vidi: »Razvoj radničkog samoupravljanja«, »Jug. pregled«, 1957, januar, str. 15—22 (9—16); »Radnički saveti i upravni odbori privrednih organizacija 1950—1962«, »Jug. pregled«, 1963, april, str. 151—153 (29—31); i »Normativna delatnost radničkih saveta«, »Jug. pregled«, 1961, jul—avgust, str. 289—292 (47—50).

Biračko pravo imaju i lica koja se u radnoj organizaciji nalaze na školovanju i praktičnom radu (učenici u privredi, itd.).

Utvrđivanje biračkog prava vrši komisija za sastavljanje biračkog spiska, koju imenuje radnički savet. Komisija je dužna da birački spisak izloži na uvid. Svako lice koje ima biračko pravo može staviti prigovor što ono ili neko drugo lice nije upisano, ili što je upisano a nije trebalo da bude upisano. Po prigovoru rešava komisija, a ako ona ne uvaži prigovor, protiv njenog rešenja može se izjaviti žalba opštinskom sudu.

ZAŠTITA BIRAČKOG PRAVA. Poseban značaj dat je zaštiti biračkog prava. Ova se zaštita obezbeđuje kroz određena prava kontrole data izornoj komisiji, kao i putem sudske kontrole.

Izborna komisija ostvaruje kontrolu pri donošenju rešenja o potvrđivanju ili odbijanju kandidatskih lista. Izborna komisija može poništiti zbor na kome je izvršeno kandidovanje ili izbor na pojedinim ili svim biračkim mestima.

Pored ove obezbeđena je i sudska kontrola. Opštinskom sudu stavljeno je u nadležnost rešavanje po prigovorima u vezi s upisom u birački spisak (ako ih komisija za sastavljanje biračkog spiska ne usvoji), kao i rešavanje po žalbama protiv rešenja izborne komisije kojim je odbijena kandidatska lista ili kojim se poništava izbor zbog nepravilnosti u radu biračkog odbora. Opštinski sud je ovlašćen da kontroliše zakonitost akata radničkog saveta o verifikaciji mandata članova radničkog saveta.

OSNOVNI PRINCIPI IZBORNOG SISTEMA

Isbor i opoziv članova organa upravljanja vrši se tajnim glasanjem na osnovu jednakog izbornog prava, što znači da svaki birač ima samo jedan glas i nema nikakva preimućstva ili povlastice u odnosu na druge birače.

Isbor članova radničkog saveta i saveta jedinica vrši se na osnovu neposrednog izbornog prava (neposrednim glasanjem birača, a ne putem delegatskog sistema).

MANDAT ČLANOVA radničkog saveta i saveta jedinica utvrđen je na dve godine, a članova upravnog odbora — na godinu dana. Niko ne može biti biran dvaput uzastopce za člana radničkog saveta i saveta jedinice, kao ni više od dvaput uzastopce za člana upravnog odbora (ograničenje reizbornosti).

Svake godine bira se samo polovina od ukupnog broja članova radničkog saveta i saveta jedinice.

BROJ ČLANOVA radničkog saveta i upravnog odbora određuje se statutom radne organizacije, u zavisnosti od veličine radne zajednice, broja jedinica i njihove udaljenosti i organizacije upravljanja (obrazovanje saveta jedinica). Zakonom je predviđen samo najmanji broj članova ovih organa: za radnički savet — najmanje 15, a za upravni odbor — najmanje 5 članova.

VREME ODRŽAVANJA I RASPIŠIVANJA IZBORA. Izbori organa upravljanja u radnim organizacijama održavaju se početkom godine, po pravilu posle donošenja završnog računa, u roku određenom republičkim propisima (redovni izbori). Izbore raspisuje radnički savet ili predsednik opštinske skupštine ako ih savet blagovremeno ne raspíše.

ORGANI ZA SPROVOĐENJE IZBORA radničkog saveta i saveta jedinice su izborna komisija i birački odbori. Izborna komisija stara se o zakonitosti sprovođenja izbora, potvrđuje birački spisak, imenuje biračke odbore, prima kandidatske liste i potvrđuje ih, određuje biračka mesta, utvrđuje rezultate izbora, itd. Birački odbori neposredno rukovode sprovođenjem glasanja i obezbeđuju pravilnost i tajnost glasanja.

Organi za sprovođenje izbora nezavisni su u svom radu.

IZBOR ORGANA UPRAVLJANJA

RADNIČKI SAVET. Postoje dva načina izbora radničkog saveta: izbor radničkog saveta za radnu organizaciju kao celinu, ili po sistemu izbornih jedinica. Koji će se način primeniti, određuje statut radne organizacije.

Isbor radničkog saveta za radnu organizaciju kao celinu po pravilu više odgovara manjim radnim organizacijama (manja preduzeća, zadruge, ustanove i dr.), a naročito onim sa malim brojem jedinica i sa jedinicama čije su radne zajednice malobrojne. Sistem izbora radničkog saveta po izbornim jedinicama odgovara radnim organizacijama koje u svom sastavu imaju veće proizvodne ili poslovne jedinice (fabrike, pogone, službe i dr.), jer obezbeđuje da u radničkom savetu budu predstavljeni članovi radne zajednice svih jedinica. Ako se izbor vrši po sistemu izbornih jedinica, radnički savet određuje broj i sastav izbornih jedinica u radnoj organizaciji, kao i broj članova radničkog saveta koji biraju pojedine izborne jedinice.

Ako se izbor vrši za radnu organizaciju kao celinu, pravo da biraju i da budu birani imaju svi birači u radnoj organizaciji. Ako se izbor vrši po izbornim jedinicama, pravo da biraju određen broj članova radničkog saveta i da budu birani imaju svi birači u jedinicama radne organizacije koje čine izbornu jedinicu.

Kandidovanje se vrši putem kandidatskih lista. Listu mogu podnositi zborovi radnih ljudi i određen broj birača.

Zborovi radnih ljudi održavaju se za celu radnu organizaciju ili za pojedine ili više jedinica. Ako se zborovi održavaju za pojedine ili više jedinica, svi takvi zborovi podnose jednu kandidatsku listu koju čine svi kandidati predloženi od svakog zbora.

Kandidatsku listu koju podnosi određen broj birača (grupa birača) može podneti najmanje jedna desetina od ukupnog broja birača, s tim da taj broj ne može biti manji od pet. U radnim organizacijama koje imaju više od 500 birača kandidatsku listu može podneti najmanje 50 birača.

Glasanje se vrši putem glasačkih listića, koji moraju sadržavati imena svih kandidata — odvojeno po kandidatskim listama. Birač može glasati za kandidate sa raznih kandidatskih lista. Zajamčena je sloboda opredeljenja birača i tajnost glasanja.

Rezultat izbora utvrđuje i objavljuje izborna komisija na osnovu rezultata glasanja na svim biračkim mestima. Za članove radničkog saveta izabrani su oni kandidati koji su dobili najveći broj glasova, bez obzira na kojoj se kandidatskoj listi nalaze. Ako na izborima glasa manje od polovine ukupnog broja birača, ceo izborni postupak se ponavlja.

Postoji i mogućnost dopunskog izbora — za upražnjena mesta članova radničkog saveta. *Dopunski izbor* članova se sprovodi ako se usled prestanka radnog odnosa, opoziva, smrti ili iz drugih razloga broj članova radničkog saveta smanji za jednu trećinu, ili kad se radna zajednica poveća za određen broj predviđen statutom radne organizacije, kao i u slučaju pripajanja jedne radne organizacije drugoj.

UPRAVNI ODBOR. Članove upravnog odbora bira radnički savet iz reda birača u radnoj organizaciji.

Pored članova, bira se i određen broj zamenika članova upravnog odbora predviđen statutom radne organizacije. Svaki član radničkog saveta ima pravo da predlaže jednog ili više kandidata. Za člana upravnog odbora može biti kandidovan svaki član radne zajednice koji ima biračko pravo, osim predsednika radničkog saveta.

Isbor upravnog odbora vrši se na prvoj sednici radničkog saveta posle održanih izbora za radnički savet. Isbor sprovede predsednik i dva člana radničkog saveta.

ORGANI UPRAVLJANJA JEDINICA.⁸ Razvoj radničkog samoupravljanja i proces integracije u privredu

⁸ Vidi: »Radničko samoupravljanje u ekonomskim jedinicama«, »Jug. pregled«, 1963, februar, str. 49—56 (9—16).

(fuzionisanje preduzeća), stvaraju uslove i potrebu za prenošenjem određenih prava u upravljanju na jedinice (npr. u oblasti raspodele dohotka, u oblasti raspolaganja sredstvima, u oblasti radnih odnosa, itd.). Ustav predviđa široku primenu oblika neposrednog upravljanja i odlučivanja unutar radne zajednice i u okviru svake jedinice i daje mogućnost za obrazovanje organa upravljanja i u samim jedinicama.

U većim jedinicama biraju se zato *saveti jedinica* (poslovnih jedinica, i dr.), dok u manjim jedinicama radna zajednica jedinice, po pravilu, neposredno vrši prava u upravljanju preneti na jedinicu (odlučivanje na zboru radnih ljudi).

U velikim proizvodnim jedinicama (fabrikama, rudnicima, krupnim poljoprivrednim ekonomijama, i dr.), ako se to predviđi statutom radne organizacije, bira se pored saveta ili radničkog saveta jedinice još i *upravni odbor jedinice*.

Izbor saveta jedinice vrši se, sa nekim manjim odstupanjima, na način i po postupku koji je određen za izbor radničkog saveta.

ORGANI UPRAVLJANJA U USTANOVAMA. Izbor organa upravljanja u onim ustanovama u čijem upravljanju učestvuju samo članovi radne zajednice, vrši se po istom postupku kao i izbor radničkog saveta i drugih organa upravljanja u radnim organizacijama.

U ustanovama u čijem upravljanju učestvuju i zainteresovani građani i predstavnici zainteresovanih organizacija i društvene zajednice, izbor članova *saveta* koje bira radna zajednica ustanove vrši se na isti način kao i izbor članova radničkog saveta. Na poseban način uređuje se izbor, delegiranje i imenovanje članova saveta iz reda zainteresovanih građana, drugih organizacija i društvene zajednice.

Upravni odbor u svim ustanovama sastavljen je isključivo iz reda članova radne zajednice ustanove, a bira ga savet ustanove u užem sastavu (samo članovi saveta iz radne zajednice).

ORGANI UPRAVLJANJA U ZADRUGAMA. Izbor *zadružnog saveta* (organ po funkcijama analogan radničkom savetu) i drugih organa upravljanja u zadrugama, obavlja se, uz manje razlike, po proceduri za izbor radničkog saveta. Ove se razlike pojavljuju zbog toga što, pored radnih ljudi koji su u zadrugi stalno zaposleni kao lica u radnom odnosu sa zadrugom, u upravljanju zadrugom učestvuju i članovi zadruge. Zato je dopuštena mogućnost zajedničkih kandidatskih lista članova radne zajednice zadruge i članova zadruge, ili podnošenje posebnih kandidatskih lista. Ovo važi i za obrazovanje izbornih jedinica. Članovi radne zajednice zadruge mogu glasati i za kandidate iz reda članova zadruge, i obrnuto. Na taj način članovi radne zajednice zadruge i članovi zadruge izjednačuju se u ostvarivanju prava samoupravljanja, koje je, na osnovu ustavnih odredaba, pravo svih radnih ljudi koji svojim radom ostvaruju dohodak.

OPOZIV ČLANOVA ORGANA UPRAVLJANJA

Zakonom se daju široke mogućnosti za primenu opoziva kao demokratske institucije. Postupak za opoziv pokreće se na predlog zbora radnih ljudi ili određenog broja birača (najmanje jedna petina od ukupnog broja, pod uslovom da taj broj nije manji od 10 birača). U radnim organizacijama sa više od 500 birača predlog za pokretanje postupka za opoziv može podneti najmanje 100 birača.

Sam postupak za sprovođenje opoziva sličan je postupku za izbor radničkog saveta (raspisivanje glasanja o opozivu, organi za sprovođenje glasanja o opozivu, način glasanja, zaštita od povrede zakonitosti, itd.). Član radničkog saveta je opozvan ako je za opoziv glasala većina birača u radnoj organizaciji.

IMENOVANJE

I RAZREŠENJE DIREKTORA

IMENOVANJE. Prema Ustavu, direktora radne organizacije imenuje radnički savet na osnovu javnog konkursa. Postupak propisuje savezni zakon, a uslove za imenovanje — savezni zakon i statuti radnih organizacija.

Direktor se imenuje na četiri godine (reizbornost direktora). Isto lice može po istom postupku biti i ponovo imenovano za direktora. Reizbornost omogućava povremenu selekciju i time povećava odgovornost direktora u vršenju funkcija.

Konkurs za imenovanje direktora raspisuje i sprovodi *konkursna komisija* od šest članova. Polovinu od tog broja imenuje radnički savet a polovinu skupština opštine na čijoj je teritoriji sedište radne organizacije (paritetni sastav), čime se otklanja mogućnost majorizacije prilikom glasanja o utvrđivanju predloga.

Predviđa se i mogućnost drukčijeg, šireg sastava konkursne komisije — za privredne organizacije koje u svom sastavu imaju velike proizvodne jedinice (fabrike, rudnike, krupne poljoprivredne ekonomije, itd.) čija su sedišta van teritorije opštine u kojoj je sedište privredne organizacije. U konkursnu komisiju ovakve privredne organizacije svoje predstavnike imenuju i opštinske skupštine na čijoj su teritoriji sedišta ovakvih proizvodnih jedinica. Ako privredna organizacija u svom sastavu ima veći broj ovakvih jedinica, skupština opštine na čijoj je teritoriji sedište privredne organizacije imenuje u konkursnu komisiju dva člana, a izvršna veća republika na čijim su teritorijama sedišta tih jedinica — po jednog člana. Proširenjem konkursne komisije ne menja se njen paritetni sastav: radnički savet uvek imenuje onoliko članova koliko ukupno imenuju organi svih društveno-političkih zajednica. Ovakav sastav konkursne komisije pri imenovanju direktora obezbeđuje uticaj svih zainteresovanih društveno-političkih zajednica.

Predlog konkursne komisije ima određen pravni značaj. Radnički savet ne može imenovati za direktora lice koje je učestvovalo na konkursu i koje ispunjava propisane uslove ako ga konkursna komisija nije predložila. Konkursna komisija ima pravo da predloži više kandidata — najviše tri — ako svi oni podjednako ispunjavaju uslove za direktora. Odluka o imenovanju direktora pripada radničkom savetu. Ako radnički savet ne prihvati predlog konkursne komisije, raspisuje se nov konkurs. Ako ni posle sprovedenog novog konkursa radnički savet ne prihvati predlog konkursne komisije, imenuje se nova konkursna komisija. U slučaju da radnički savet ne prihvati ni predlog nove konkursne komisije, njen se sastav proširuje na način predviđen zakonom.

Konkursna komisija je dužna da predlog za imenovanje direktora pismeno obrazloži i da za svakog kandidata iznese razloge zbog kojih ga predlaže (odnosno zašto ga ne predlaže). Konkursna komisija je dužna da o rezultatu konkursa obavesti svakog učesnika na konkursu.

Svaki učesnik na konkursu, ili lice čiji je pravni interes povređen, može protiv odluke radničkog saveta o imenovanju direktora izjaviti žalbu skupštini opštine na čijoj je teritoriji sedište radne organizacije. Skupština opštine može poništiti konkurs i odluku o imenovanju.

RAZREŠENJE (SMENJIVANJE). Direktor radne organizacije može biti razrešen (smešten) i pre isteka vremena za koje je imenovan. Do razrešenja može doći samo ako postoji neki razlog koji je zakonom određen kao osnov za razrešenje. Razrešenje vrši radnički savet na osnovu predloga komisije za ocenu osnovanosti zahteva za razrešenje direktora, u kojoj pored radne zajednice svoje predstavnike ima i društvena zajednica. Ova komisija obrazuje se na isti način kao i konkursna komisija u postupku imenovanja direktora.

Zahtev za razrešenje direktora podnosi se radničkom savetu. Zahtev može podneti najmanje jedna trećina birača

ili jedna trećina članova radničkog saveta, zatim savet jedinice (pogona itd.) i skupština društveno-političke zajednice ili telo koje ona odredi.

Kao i u postupku imenovanja direktora, mišljenje komisije ima određen pravni značaj. Ako komisija oceni da je zahtev osnovan, radnički savet može doneti odluku o razrešenju direktora. Ako komisija utvrdi da zahtev nije osnovan, radnički savet će odlukom odbiti zahtev za razrešenje.

Protiv odluke radničkog saveta o razrešenju direktor ima pravo žalbe. *Žalba* ima suspenzivno dejstvo. O žalbi rešava opštinska skupština. Pored toga, direktor može da podnese *tužbu sudu* i da traži da sud utvrdi da nije bio sproveden zakonom propisani postupak, odnosno da ne

postoje činjenice koje predstavljaju zakonski razlog za razrešenje. On može tražiti da mu sud dosudi i naknadu štete ako mu je ona odlukom o razrešenju prouzrokovana. Tužba ne zadržava izvršenje odluke radničkog saveta. Odlukom suda kojom se tužba usvaja ne poništava se odluka o razrešenju direktora. Njeno je dejstvo u tome što se direktoru priznaje obeštećenje i utvrđuje da je razrešenje usledilo bez razloga, a to može biti od značaja kad razrešeni direktor konkuriše za druga radna mesta u istoj ili nekoj drugoj radnoj organizaciji.

Direktor koji je razrešen ima pravo na zakonom određenju otpremninu.

Z. C.

ČLANSTVO SOCIJALISTIČKOG SAVEZA RADNOG NARODA JUGOSLAVIJE 1959—1963.

Period posle V kongresa Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije (SSRNJ)¹ (april 1960) bio je veoma bogat društvenim zbivanjima, kao i aktivnošću Socijalističkog saveza i ostalih društvenih snaga u rešavanju novih društveno-ekonomskih i društveno-političkih zadataka. U tom periodu znatno je porasla uloga Socijalističkog saveza u društvenom životu. Organizacije Socijalističkog saveza u opštinama, uporedo sa organizacionim izgrađivanjem, proširivale su svoju aktivnost i dalje se afirmisale kao tribina radnih ljudi i instrument društveno aktivnih građana. Uporedo s tim, jačao je proces prerastanja Socijalističkog saveza od narodnofrontovske političke organizacije u specifičan političko-samoupravni organizam, koji predstavlja najširi oblik društvenog dogovaranja radnih ljudi i političku osnovu samoupravljanja. Takva uloga Socijalističkog saveza izražena je i u novom Ustavu SFRJ.

Ovaj proces ogleda se, na izvestan način, i u kretanju strukture članstva Socijalističkog saveza u periodu 1959—1963.

Krajem 1963. u organizacijama Socijalističkog saveza bila su upisana 7,545.204 građanina iznad 18 godina starosti, odnosno 64,9% od ukupnog broja birača. Po broju članova Socijalistički savez je najmasovnija društveno-politička organizacija u Jugoslaviji (druge dve najmasovnije društveno-političke organizacije u zemlji, Savez sindikata i Savez omladine, imale su u isto vreme 2,954.000, odnosno 1,807.000 članova).

Pored individualnog članstva, u Socijalistički savez su kolektivno učlanjeni Savez sindikata, Savez omladine i Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata.

U radu tribina i sekcija, kao i u raznim drugim oblicima aktivnosti Socijalističkog saveza, učestvuju ne samo članovi mesnih organizacija i podružnica već i građani koji formalno nisu članovi. Statut Socijalističkog saveza,² donesen na V kongresu, omogućuje da sekcije za pojedine aktivnosti obuhvate »članove Socijalističkog saveza i ostale građane prema njihovoj zainteresovanosti za određene probleme društvenog života« (čl. 15. Statuta SSRNJ).

KRETANJE UKUPNOG ČLANSTVA

U periodu 1960—1963. ukupan broj članova Socijalističkog saveza povećan je za 1,146.289, odnosno za 17,9%. U prve dve godine (1960. i 1961) porast članova bio je relativno blag i iznosio je oko 150.000, odnosno 2,4% prosečno godišnje. U 1962. i, naročito, u 1963. došlo je, međutim, do znatnog porasta članstva. U 1962. u Socijalistički savez se upisalo oko 319.000, a u 1963. oko 520.000 novih članova, tako da je prosečan porast u ove dve godine iznosio oko 6,5% godišnje. Naročito je značajna činjenica da je porast broja birača upisanih u Socijalistički savez bio znatno brži od priraštaja stanovništva iznad 18 godina starosti, odnosno od porasta ukupnog broja birača. Broj birača upisanih u Socijalistički savez porastao je u 1963.

¹ Vidi: »V kongres SSRNJ«, »Jug. pregled«, 1960, april, str. 141—162 (17—38).

² Vidi: »Jug. pregled«, 1960, april, str. 158—161 (34—37).

u odnosu na 1959. za 7%, dok je u isto vreme ukupan broj birača porastao za 5%. (Tabela 1.)

TABELA 1 — ČLANSTVO SOCIJALISTIČKOG SAVEZA
1959—1963*

Godina	Birači		Članstvo SSRNJ		
	broj	indeks	broj	indeks	% od broja birača
1959	11,053.024	100,0	6,398.915	100,0	57,9
1960	11,178.629	101,1	6,575.553	102,8	58,8
1961	11,242.038	101,7	6,706.591	104,8	59,7
1962	11,341.194	102,6	7,025.566	109,8	61,9
1963	11,627.719	105,1	7,545.204	117,9	64,9

* Stanje na kraju svake godine.

Slična kretanja članstva u ovom periodu zabeležena su gotovo i u svim republikama. (Tabela 2.)

TABELA 2 — ČLANSTVO SOCIJALISTIČKOG SAVEZA PO REPUBLIKAMA 1959, 1961. I 1963.

Republika	Godina	Broj birača	Članstvo SSRN	
			broj	% od broja birača
Bosna i Hercegovina	1959	1,705.214	1,188.087	69,7
	1961	1,748.253	1,211.270	69,2
	1963	1,813.261	1,332.629	73,5
Crna Gora	1959	239.006	186.166	77,9
	1961	241.550	185.670	77,0
	1963	252.924	188.028	74,3
Hrvatska	1959	2,661.385	1,284.343	48,3
	1961	2,677.430	1,384.420	51,7
	1963	2,784.177	1,575.148	56,6
Makedonija	1959	732.792	452.011	61,7
	1961	717.185	439.033	61,2
	1963	777.465	521.824	67,1
Slovenija	1959	1,030.145	668.776	64,9
	1961	1,027.920	668.486	65,0
	1963	1,071.861	686.145	64,0
Srbija	1959	4,684.482	2,619.532	55,9
	1961	4,829.700	2,817.712	58,3
	1963	4,928.031	3,241.430	65,8

Do ovakvog porasta broja članova Socijalističkog saveza, a naročito u poslednje dve godine, došlo je u prvom redu zbog značajnih društvenih zbivanja u ovom periodu i učešća Socijalističkog saveza u njima. Organizacije Socijalističkog saveza aktivno su učestvovali u pripremama za donošenje novog Ustava,³ zatim u pripremanju i sprovođenju skupštinskih izbora, pri čemu je, naročito u fazi kandidovanja, Socijalistički savez odigrao značajnu političku ulogu,⁴ kao i u sveopštoj aktivnosti u zemlji na savlađivanju pojava privredne stagnacije i na uklanjanju deformacija u društvenom životu. Te su aktivnosti bile od opštedruštvenog značaja i od neposrednog interesa za svakog građanina, što je uticalo na oživljavanje interesovanja za Socijalistički savez i za njegove akcije, a time i na povećanje članstva. Pored toga, Socijalistički savez je u ovom periodu počeo da deluje na nov način: kao oblik društvenog dogovaranja, kroz slobodnu i svestranu razmenu mišljenja o svim pitanjima koja interesuju građane, što je naročito doprinelo povećanom interesovanju za njegovu aktivnost.

Na ovakav porast broja članova uticale su i promene u načinu stupanja građana u članstvo Socijalističkog saveza, do kojih je došlo usled celokupnog društvenog razvitka. Statutom usvojenim na V kongresu dalje je demokrati-

³ Vidi: »Pripremanje novog Ustava«, »Jug. pregled«, 1963, maj, str. 204—207 (54—57 — rubrika Društveno i državno uređenje.)

⁴ Vidi: »Izbori za skupštine društveno-političkih zajednica«, »Jug. pregled«, 1963, novembar—decembar, str. 427—430 (91—94 — rubrika Društveno i državno uređenje.)

zovan postupak upisivanja u Socijalistički savez. Kriterijumi za stupanje u Socijalistički savez su objektivizirani a upisivanje potpuno demokratizovano i slobodno. Pri upisivanju nema procedure izjašnjavanja o usvajanju programa i ciljeva SSRNJ i preuzimanja obaveza o redovnom prisustvovanju sastancima osnovne organizacije i urednom plaćanju članarine. Upisivanje se ne ostvaruje ni političkom kampanjom za povećanje broja članova. Članska pripadnost Socijalističkom savezu nema više onakvo značenje kakvo je nekad imala pripadnost Narodnom frontu. Socijalizam je, i kao ideja i kao praksa, učvrstio dubok koren u svesti i svakodnevnoj delatnosti građana i postao opšta platforma celog društva, a ne samo pojedinih organizacija. Stoga i članska pripadnost Socijalističkom savezu danas označava u prvom redu društveno-političku aktivnost slobodnih radnih ljudi na bazi samoupravljanja.

Na relativno sporiji porast članstva u 1960. i 1961. uticala je i činjenica da je u tim godinama vršeno organizaciono postavljanje Socijalističkog saveza u skladu sa odredbama novog Statuta, kao i uvođenje novih metoda rada u opštinskim organizacijama i u rukovodećim organima Socijalističkog saveza.

STRUKTURA ČLANSTVA

UČEŠĆE ŽENA U ČLANSTVU SSRNJ. Krajem 1963. u Socijalističkom savezu je bilo učlanjeno 3,140.000 žena, što predstavlja 41,6% od ukupnog broja članova SSRNJ. U toku poslednje četiri godine upisano je 497.650 žena, ili 41% od ukupnog broja novoupisanih članova. Naročito visok porast ostvaren je u toku 1963, kada se u Socijalistički savez upisalo 282.238 žena, ili 54,3% od ukupnog broja članova upisanih u toku te godine, odnosno 70,3% od ukupnog broja žena upisanih za poslednje 4 godine. (Tabela 3.)

TABELA 3 — BROJ ŽENA-ČLANOVA SOCIJALISTIČKOG SAVEZA 1959—1963.

Godina	Broj žena- članova SSRNJ	% od ukupnog broja članova SSRNJ
1959	2,642.377	41,3
1960	2,694.831	41,0
1961	2,738.892	40,8
1962	2,857.789	40,7
1963	3,140.027	41,6

Pored već spomenutih opštih faktora koji su uticali na brži porast ukupnog članstva u poslednje dve godine, ovakvom porastu ženskog članstva naročito je doprinela povećana aktivnost Socijalističkog saveza na razmatranju položaja radne žene u duhu novog Ustava i na većem angažovanju žena u političkim poslovima društva. Ova aktivnost je naročito došla do izražaja u toku poslednjih skupštinskih izbora, na kojima je u sve skupštine, od opštinskih do Savezne, izabran veći broj žena (njihovo učešće u svim novoizabranim skupštinama iznosi od 16% do 25% od ukupnog broja poslanika).⁴

Međutim, iako je u ovom periodu broj žena u Socijalističkom savezu stalno povećavan, njihovo učešće u ukupnom broju članova je opadalo i tek u 1963. je bilo nešto veće nego u 1959. U odnosu na broj žena-birača, broj žena upisanih u Socijalistički savez takođe ne zadovoljava. U 1963. u zemlji je bilo 6,132.580 žena-birača (ili 52,79% od ukupnog broja birača), od kojih je svega 51,2% bilo učlanjeno u SSRNJ, dok je u isto vreme od 5,485.001 birača-muškarca (ili 47,21% od ukupnog broja birača) u SSRNJ bilo upisano 80,31%. To ukazuje na još uvek nedovoljnu aktivnost žena u Socijalističkom savezu i u društvenom životu. Uzroci ovakvom stanju su različiti: opterećenost zaposlenih žena kućnim poslovima; konzervativna shvaćanja da je dovoljno da se u članstvo Socijalističkog saveza upiše domaćin porodice i eventualno njeni muški punoletni

članovi; opšta zaostalost stanovništva, a naročito ženskog, u nekim krajevima itd. Poslednjih godina Socijalistički savez i druge društvene snage sve više se orijentišu na rešavanje problema koji interesuju žene i sve više podstiču njihovu aktivnost i u gradu i na selu.

UČEŠĆE OMLADINE U ČLANSTVU SSRNJ. Krajem 1963. u Socijalističkom savezu je bilo 1,156.670 članova od 18 do 25 godina starosti, što čini 15,3% od ukupnog broja članova SSRNJ. Od toga je u poslednje četiri godine upisano 320.288 omladinaca i omladinki, od čega u toku 1962. i 1963. godine 204.433. (Tabela 4.)

TABELA 4 — BROJ OMLADINACA I OMLADINKI-ČLANOVA SSRNJ 1959—1963.

Godina	Broj članova SSRNJ od 18 do 25 godina starosti	% od ukupnog broja članova SSRNJ
1959	836.382	13,1
1960	886.015	13,5
1961	952.237	14,2
1962	1,042.696	14,8
1963	1,156.670	15,3

U 1962. u Socijalističkom savezu bilo je učlanjeno oko 230.000 mladića i devojaka od 18 do 25 godina starosti više nego u Savezu omladine. U 1963. u odnosu na 1959. broj članova Saveza omladine povećan je za 30,4%, dok je u istom periodu broj omladinaca i omladinki u Socijalističkom savezu povećan za 38,3%.⁵

Statistički podaci, međutim, ne izražavaju stvarnu dinamiku upisivanja mladih ljudi u Socijalistički savez. Naime, broj upisanih je morao da bude daleko veći da bi nadoknadio broj onih koji su u međuvremenu navršili 25 i više godina. Pored toga, starosna granica mladih od 18 do 25 godina je nedovoljna da izrazi proces podmlađivanja koji se odvija u poslednjih desetak godina, za razliku od prethodnog perioda, u kojem je proces bio nešto drukčiji.

SOCIJALNA STRUKTURA. U periodu 1960—1963. došlo je do bitnih promena u socijalnoj strukturi članstva Socijalističkog saveza. Sve do 1962. u Socijalističkom savezu, kao i ranije u Narodnom frontu, najveći deo članstva činili su zemljoradnici. Od 1962, međutim, najveći deo članstva čine radnici i službenici.

U ukupnom članstvu Socijalističkog saveza u 1963. radnici i službenici zaposleni u društvenom sektoru privrede i društvenim službama (tj. lica u radnom odnosu) učestvovali su sa 36,4%, zemljoradnici sa 33,7%, a ostale kategorije (domaćice i penzioneri, studenti i daci, pripadnici slobodnih profesija i privatne zanatlije) sa 29,9%. (Tabela 5.)

TABELA 5 — SOCIJALNI SASTAV ČLANSTVA SSRNJ 1959—1963

Godina	Radnici i službenici		Zemljoradnici		Ostali	
	broj	%	broj	%	broj	%
1959	2,214.875	34,6	2,844.086	44,5	1,339.954	20,9
1960	2,386.229	36,3	2,837.739	43,2	1,351.585	20,5
1961	2,409.960	35,9	2,466.764	36,8	1,829.867	27,3
1962	2,567.316	36,6	2,508.314	35,7	1,949.936	27,7
1963	2,745.837	36,4	2,542.984	33,7	2,256.383	29,9

Broj radnika i službenika — članova Socijalističkog saveza povećan je u periodu 1960—1963. za preko pola miliona. To povećanje je u neposrednoj vezi sa povećanjem broja zaposlenih u privredi i društvenim službama, ali je i posledica sve veće zainteresovanosti radnika i službenika za aktivnost Socijalističkog saveza. To naročito pokazuje

⁵ U Savez omladine učlanjuju se omladinci i omladinke od 14 do 25 godina starosti, a u Socijalistički savez samo omladina iznad 18 godina starosti.

činjenica da je porast broja radnika i službenika uključenih u Socijalistički savez bio najveći u poslednje dve godine, tj. u vreme kada je porast broja zaposlenih bio najmanji. (Tabela 6.)

TABELA 6 — PORAST ZAPOSLENOSTI I BROJA RADNIKA I SLUŽBENIKA UČLANJENIH U SSRNJ 1960—1963*

Godina	Broj novozapo- slenih radnika i službenika*	Broj novoučla- njenih radnika i službenika u SSRNJ	% učenih u SSRNJ od ukupnog broja zaposlenih	Indeksi (1959=100)		
				zaposlenih	radnika i službenika- članova SSRNJ	članova Saveza sindikata
1960	259.548	171.354	68,6	108,1	107,7	112,1
1961	170.441	23.731	66,1	113,4	108,8	118,7
1962	61.058	157.356	69,2	115,4	115,9	123,9
1963	66.037	178.521	72,7	117,3	124,0	134,0

* Podaci Saveznog sekretarijata za rad.

Van Socijalističkog saveza nalazi se, međutim, oko 1,000.000 zaposlenih radnika i službenika. Ovaj podatak ukazuje na pojavu da se politička i društvena aktivnost radnika često iscrpljuje u okvirima sindikalne odnosno radne organizacije.

Učešće *zemljoradnika* u ukupnom broju članova Socijalističkog saveza smanjeno je od 44,5% u 1959. na 33,7% u 1963. To smanjenje je do 1961. bilo i apsolutno kao posledica konstantnog prelaženja aktivnog stanovništva sa sela u gradsku privredu. Od 1962. zabeleženo je, međutim, apsolutno povećanje broja zemljoradnika u Socijalističkom savezu. I pored toga, »rezerve« za povećanje članstva Socijalističkog saveza u selima i seoskim opštinama još uvek su velike. U mnogim seoskim opštinama u SSRNJ učlanjeno je samo oko 50%, pa i manje birača. Iako ovaj procent ne odražava nivo društveno-političke aktivnosti na selu, niti predstavlja adekvatno merilo uticaja Socijalističkog saveza, dalje jačanje društveno-političke uloge Socijalističkog saveza na selu, pa i povećanje članstva, pretpostavlja pojačanu aktivnost SSRN u pravcu podizanja

kulturnog nivoa i svesti seoskog stanovništva (i s tim u vezi iskorenjivanja patrijarhalne zaostalosti i shvatanja po kojima u Socijalistički savez treba da se učlanjuje samo »glava« porodice) i u pravcu razvijanja takvih sadržaja i oblika rada koji odgovaraju interesovanju seoskog stanovništva i potrebama društvenog preobražaja na selu.

Povećanje broja članova Socijalističkog saveza u *grupi »ostali«* u protekle 4 godine nastalo je delimično usled metodoloških izmena u vođenju statistike (preciznije klasifikacije zanimanja), zatim usled povećanja broja penzionera, a i kao posledica većeg interesovanja žena-domaćica i đaka i studenata za aktivnost Socijalističkog saveza.

* * *

Porast članova SSRNJ u periodu 1959—1963. ukazuje na sve šire učešće građana u razmatranju aktuelnih društvenih pitanja i u formiranju opšte politike. To je posledica kako nastojanja Socijalističkog saveza da proširuje svoju aktivnost u skladu sa interesovanjem radnih ljudi i da omogućuje otvoreno izražavanje i raspravljanje političkih pitanja na njegovim tribinama i na javnim skupovima, tako i želje građana da javno izraze svoje lične interese, da ih slobodnije mere prema interesima drugih sugrađana i celog društva i da neposrednije utiču na zadovoljavanje i usklađivanje tih interesa.

Promene u strukturi članstva takođe su i posledica promena u sadržini i načinu rada organizacija Socijalističkog saveza, a time i u njegovoj opštoj fizionomiji. Razmatranje problema koji interesuju radne ljude kao proizvođače i samoupravljače, podstiče razvijanje samoupravnih funkcija Socijalističkog saveza, odnosno razvijanje funkcije opšte-društvenog dogovaranja radnih ljudi u političkim poslovima i funkcije političke osnove samoupravljanja, koja je potvrđena i novim Ustavom. Po svom radu, strukturi i karakteru Socijalistički savez se sve više poistovećuje sa neposrednom demokratijom i sve više postaje specifičan političko-samoupravni organizam društvenog dogovaranja radnih ljudi i politički izraz i osnova samoupravljanja.

IZVOR: »Statistički pregled SSRNJ u periodu 1959—1963«, Savezni odbor SSRNJ, mart 1964.

M. R.

PETI KONGRES SAVEZA SINDIKATA JUGOSLAVIJE

Peti kongres Saveza sindikata Jugoslavije održan je u Beogradu od 20. do 24. aprila 1964.

Delegati za Kongres izabrani su po ključu: 1 delegat na svakih 5.000 članova, i to kako u okviru pojedinih sindikata tako i po liniji Saveza sindikata.¹ U skladu s tim, za V kongres SSJ izabrano je ukupno 1.139 delegata, i to: 551 delegat po liniji sindikata, 588 delegata po liniji Saveza sindikata i 12 delegata iz Saveza udruženja penzionera i invalida rada.

Sastav izabranih delegata bio je:

- po polu: muških 961, ženskih 178;
- po zanimanju: radnika iz proizvodnje 421, tehničara 103, inženjera 55, ekonomista 111, pravnika 50, ostalih (radnici u prosveti, zdravstvu, kulturi i umetnosti, upravi i dr.) 396;
- po izbornim funkcijama u organima samoupravljanja i društvenog upravljanja, organima vlasti i društveno-političkim organizacijama: članova radničkih saveta 261, članova raznih organa društvenog upravljanja (u školstvu, zdravstvu, socijalnom osiguranju, i dr.) 398, odbornika opštinskih i sreskih skupština 295, poslanika pokrajinskih skupština 19, poslanika republičkih skupština 54, i poslanika Savezne skupštine 28.

Pored izabranih delegata, u radu Kongresa učestvovala su i 164 člana Centralnog veća SSJ koji nisu birani za delegate, ali su prema usvojenom Poslovniku Kongresa imali sva prava delegata osim prava odlučivanja po Izveštaju o radu Centralnog veća SSJ.

Kongresu su od ukupno 1.303 delegata (uključujući i članove Centralnog veća sa pravima delegata) prisustvovala 1.273 delegata, dok je 30 delegata opravdano odsustvovalo (usled bolesti, službenog puta, i sl.).

Kao *gosti* otvaranju Kongresa su prisustvovali: generalni sekretar SKJ i predsednik Republike Josip Broz Tito, sekretari Centralnog komiteta SKJ Aleksandar Ranković i Edvard Kardelj, zatim članovi Izvršnog komiteta CK SKJ, predstavnici Savezne skupštine i Saveznog izvršnog veća, predstavnici Saveznog odbora SSRNJ i drugih društveno-političkih organizacija, kao i predstavnici JNA.

Inostrane delegacije. Kongresu su prisustvovali i predstavnici 57 nacionalnih sindikalnih i radničkih organizacija iz 52 zemlje i 4 međunarodne sindikalne organizacije, i to: predstavnici Opšteg saveza radnika Alžira, Nacionalnog saveza radnika Angole, Centralne konfederacije rada Argentine, Saveza sindikata Austrije, Opšte federacije rada Belgije, Radničke centrale Bolivije, Nacionalne konfederacije radnika i službenika kreditnih ustanova Brazila, Centralnog veća Sindikata Narodne Republike Bugarske, Koordinacionog komiteta sindikalnih organizacija Cejlona, Revolucionarnog sindikalnog pokreta Čehoslovačke Socijalističke Republike, Konferencije radničkih sindikata Etiopije, Saveza sindikata Finske, Generalne konfederacije rada Francuske, Hrišćanske konfederacije radnika Francuske, Kongresa sindikata Gane, Nacionalne konfederacije radnika Gvineje, Nacionalnog saveza radnika Portugalske Gvineje, Sveindijskog kongresa sindikata, Indijskog nacionalnog kongresa sindikata, So-

cijalističkih sindikata Indije, Zajedničkog sekretarijata sindikalnih federacija Indonezije, Kongresa sindikata Irske, Generalne konfederacije rada Italije, Saveza rada Italije, Generalnog saveta sindikata Japana SOHYO, Afričkog kongresa sindikata Zimbabve (Južna Rodezija), Kongresa sindikata Kenije, Pankiparske federacije rada (Kipar), Nacionalnog saveza radnika Konga (Leopoldvil), Konfederacije rada Libana, Nacionalne federacije sindikata Libije, Sindikata Narodne Republike Mađarske, Nacionalnog saveza radnika Malija, Saveza rada Maroka, Nacionalnog sindikata radnika socijalnog osiguranja Meksika, Sindikata Narodne Republike Mongolije, Saveza slobodnih sindikata Nemačke Demokratske Republike, Sindikalnog pokreta Nigerije, Saveza sindikata Poljske, Sindikata Narodne Republike Rumunije, Nacionalnog saveza radnika Senegala, Ujedinjenog kongresa sindikata Severne Rodezije, Veća rada Siera Leone, Nacionalnog kongresa sindikata Singapura, Svesaveznog centralnog veća sindikata Sovjetskog Saveza, Federacije radničkih sindikata Sudana, Sindikalne opozicije Španije, Saveza sindikata Švajcarske, Nacionalnog saveza radnika Tanganjike, Nacionalnog saveza radnika Togoa, Opšteg saveza radnika Tunisa, Konfederacije radničkih sindikata Turske, Federacije rada UAR, Centrale radnika Urugvaja, Konfederacije radnika Venecuele, Ujedinjene radničke centrale Venecuele, Federacije revolucionarnih sindikata Zanzibara, zatim Svetske sindikalne federacije, Konfederacije arapskih sindikata, Panafričke sindikalne federacije i Međunarodne organizacije rada.

Kongresu su prisustvovali i predstavnici sindikalne štampe iz Bugarske, Italije, Mađarske, Nemačke Demokratske Republike, Poljske, Rumunije i Sovjetskog Saveza.

RAD KONGRESA

Kongres je otvorio 20. aprila predsednik Centralnog veća SSJ Svetozar Vukmanović.

Minutom čutanja Kongres je odao poštu preminulim članovima Centralnog veća SSJ Josipu Bosнару, dr Kreši Štimatecu, Ivanu Menclu i Andriji Špoljariću, kao i svim članovima sindikata preminulim između IV i V kongresa.

Na predlog Svetozara Vukmanovića izabrano je *radno predsedništvo* od 24 člana, u koje su ušli: Nikola Andrić, Milutin Baltić, Spasoje Đukanović, Darinka Jovanović, Danilo Kekić, Dušanka Lončar, Stane Markić, Dane Olbina, Mileva Planojević, Franc Popit, Olga Popović, Jovanka Popovski, Borivoje Romić, Milan Rukavina, Stevo Sabljčić, Vasilije Skendžić, Olga Subašić, Franjo Šumiga, Blagoje Taleski, Ilija Topaloski, Milan Vidmar, Milan Vukasović, Radomir Vukomanović i Svetozar Vukmanović. Članovi radnog predsedništva naizmenično su rukovodili radom Kongresa.

Kongres je zatim usvojio sledeći *dnevni red*:

1. Izveštaj o radu Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije u periodu između IV i V kongresa;
2. Izveštaj Nadzornog odbora;
3. Naredni zadaci Saveza sindikata u borbi za podizanje životnog standarda radničke klase i izgradnju socijalističkih društvenih odnosa — referat predsednika Centralnog veća SSJ;
4. Rezolucija V kongresa SSJ;
5. Izmene i dopune Statuta Saveza sindikata Jugoslavije;
6. Izbor Centralnog veća SSJ i Nadzornog odbora.

U ime Saveza komunista Jugoslavije Kongres je pozdravio generalni sekretar Josip Broz Tito. U svom govoru on je Savezu sindikata i svim sindikalnim organizacijama odao priznanje za postignute uspehe, ukazao na neke probleme od čijeg rešavanja zavisi brže podizanje standarda a time i snažniji razvoj privrede i pozvao delegate da oni »govore o tim pitanjima... a mi ćemo vas slušati i vi nas onda prisilite da to i izvršimo«.

Zatim je usvojen Poslovnik o radu Kongresa i, u skladu sa njim, izvršen izbor Sekretarijata Kongresa, Verifikacione komisije, Komisije za izradu zaključaka o radu Centralnog

¹ Sindikati organizuju radnike u jednoj ili više srodnih grana privrede odnosno oblasti društvene delatnosti, a Savez sindikata Jugoslavije sačinjavaju udruženi sindikati.

veća i Nadzornog odbora između IV i V kongresa, Komisije za izradu Rezolucije V kongresa, Komisije za izmenu i dopunu Statuta SSJ i Komisije za molbe i žalbe.

Pošto su Izveštaj o radu Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije između IV i V kongresa² i Izveštaj Nadzornog odbora dostavljeni delegatima pre Kongresa, predsednik Centralnog veća SSJ Svetozar Vukmanović podneo je referat »Naredni zadaci Saveza sindikata u borbi za podizanje životnog standarda radničke klase i izgradnju socijalističkih društvenih odnosa«.

Na plenarnim sednicama Kongresa 20. i 21. aprila vođena je diskusija o izveštajima i referatu i saslušani su pozdravi predstavnika inostranih delegacija.

Kongres je 22. i 23. aprila nastavio rad u pet komisija. Osnovu za rad svake komisije činili su uvodno izlaganje predsednika Tita, referat predsednika Centralnog veća SSJ Svetozara Vukmanovića i materijali za diskusiju, koji su takođe dostavljeni delegatima pre Kongresa da bi ih oni razmatrali zajedno sa članstvom i pripremili se za diskusiju na Kongresu.

Prva komisija razmatrala je probleme iz oblasti društveno-ekonomskog sistema i privrednih kretanja. Osnovna pitanja o kojima se diskutovalo odnosila su se na sledeće teme³:

- razvoj privrednih i neprivrednih delatnosti i kretanje zaposlenosti;
- planiranje u uslovima društvenog i radničkog samoupravljanja;
- usklađivanje uslova privređivanja i razvoja privrednih grupacija;
- uloga sistema investicija i kreditnih odnosa u daljem razvoju proizvodnje i podizanja produktivnosti rada;
- raspodela nacionalnog dohotka i uslovi za brži porast živотног standarda radnih ljudi;
- razvoj nerazvijenih područja — faktor bržeg opšteprivrednog razvoja i porasta standarda radničke klase;
- integracija — preduslov za racionalno privređivanje i brži porast standarda radnih ljudi;
- društvena merila za usklađivanje unutrašnje raspodele u radnim organizacijama sa rezultatima rada;
- prelazak na 42-časovnu radnu nedelju u radnim organizacijama.

Uvodno izlaganje dao je Borivoje Romić, sekretar Centralnog veća SSJ.

Sednicama ove Komisije prisustvovalo je prosečno po 350 delegata, a u diskusiji je učestvovalo 96 delegata.

U izveštaju o radu ove komisije istaknut je, pored ostalog, zahtev za izmenu dosadašnjih odnosa u globalnoj raspodeli nacionalnog dohotka u pravcu ostavljanja većih sredstava radnim kolektivima, davanja većeg značaja ličnoj potrošnji, kao i potreba ujednačavanja uslova privređivanja.

Druga komisija bavila se pitanjima privređivanja i samo upravljanja u radnim organizacijama. Na dnevnom redu bile su ove teme³:

- neki problemi daljeg razvijanja neposrednog učešća radnih ljudi u upravljanju radnim organizacijama;
- primena načela raspodele prema radu u formiranju i raspodeli sredstava za lične dohotke u privrednim organizacijama;
- proširena reprodukcija u privrednim organizacijama;
- uticaj stručnog obrazovanja na produktivnost rada;
- izgrađivanje poslovne politike u privrednim organizacijama;
- društveno-ekonomsko obrazovanje kao uslov za razvoj samoupravljanja.

² O Savezu sindikata između IV i V kongresa vidi: »Jug. pregled«, 1964, mart, str. 117—124 (9—16).

³ O svakoj od ovih tema Centralno veće SSJ pripremiло je posebne koreferate.

Uvodno izlaganje dao je Vasilije Skendžić, potpredsednik Centralnog veća SSJ.

Radu komisije prisustvovalo je prosečno 300, a u diskusiji su učestvovala 54 delegata.

U izveštaju ove komisije konstatuje se da su delegati potvrdili stavove iznete u kongresnim materijalima, izlaganju predsednika Tita i referatu Svetozara Vukmanovića. Između ostalog, istaknut je i zahtev da se neposrednim proizvođačima obezbedi veći uticaj pri utvrđivanju investicione politike i programa proizvodnje, i u tom pogledu ostvari veća kontrola rada organa upravljanja i stručnih službi. Naglašen je i zahtev da se analiziraju uzroci i nađu rešenja za sadašnje odnose proizvođač — prodavač (industrija — trgovina), jer su u diskusiji iznete činjenice da se u sferi prometa ostvaruju veći dohodak i čist prihod nego u proizvodnji.

Treća komisija razmatrala je probleme neprivrednih delatnosti i razvoja komunа. Na dnevnom redu bile su ove teme³:

- osnovni problemi daljeg razvijanja demokratskog učešća stanovništva u odlučivanju o privrednim i društvenim odnosima u komuni;
- formiranje sredstava komune u skladu sa radnim rezultatima i ostvarenom produktivnošću rada na teritoriji lokalne zajednice;
- problemi utvrđivanja materijalnog položaja društvenih službi i usklađivanja njihovog razvoja sa mogućnostima privrede i potrebama stanovništva u komuni;
- raspodela u radnim organizacijama neprivrednih delatnosti;
- materijalni položaj ustanova.

Uvodno izlaganje dao je Ilija Topaloski, predsednik Centralnog odbora Sindikata radnika društvenih delatnosti Jugoslavije.

Sednicama ove komisije prisustvovalo je prosečno oko 200, a u diskusiji je učestvovalo 58 delegata.

U izveštaju o radu ove komisije izneti su zaključci o svim bitnijim pitanjima koja su bila na dnevnom redu. Naročito je istaknuta neodložnost primene i sprovođenja principa dohotka (umesto ranijeg budžetskog načina dodeljivanja sredstava) i u vanprivrednim delatnostima. Naglašeno je da se i unutrašnja raspodela dohotka u organizacijama društvenih službi i državnih organa mora zasnovati na principu formiranja ličnih dohodaka u srazmeri sa rezultatima rada pojedinaca, radne jedinice i radne organizacije u celini.

Četvrta komisija bavila se pitanjima životnih i radnih uslova. Na dnevnom redu bile su ove teme³:

- kretanje realne zarade u zavisnosti od kretanja produktivnosti rada;
- neka pitanja daljeg razvitka međusobnih radnih odnosa i zaštite na radu;
- uticaj radnih ljudi na demokratizaciju kulturne politike;
- briga za savremenije zadovoljavanje potreba porodice i domaćinstva;
- stambeni problemi;
- stvaranje uslova za veću efikasnost korišćenja zdravstvene zaštite;
- odmor i fizička kultura — elementi zdravlja i produktivnosti rada.

Uvodno izlaganje dala je Mileva Planojević, sekretar Centralnog veća SSJ.

Sednicama ove komisije prisustvovalo je prosečno oko 200, a u diskusiji je učestvovao 61 delegat.

Komisija je podnela Kongresu zaključke i konkretne predloge o svakom pitanju koje je bilo na dnevnom redu. Istaknut je zahtev za osposobljavanje stručnih službi i institucija koje bi sistematski pratile i proučavale kretanje realnih zarada i standarda radnih ljudi, kao i zahtev za

takvu raspodelu nacionalnog dohotka koja će obezbediti veća sredstva za ličnu potrošnju i jačanje materijalnog položaja radnih organizacija i komunata, što predstavlja preduslov za poboljšanje životnih uslova radnih ljudi. Naglašena je i potreba menjanja i usklađivanja odnosa u stambenoj politici radi efikasnijeg rešavanja stambenih problema radnika.

Peta komisija razmatrala je problematiku međunarodnog sindikalnog pokreta i međunarodne aktivnosti SSJ.

Uvodno izlaganje dao je Rafael Tabor, sekretar Centralnog veća SSJ.

Sednicama ove komisije prisustvovalo je prosečno oko 100 domaćih i stranih delegata, a u diskusiji je učestvovalo 12 delegata i 6 predstavnika inostranih sindikalnih organizacija.

U izveštaju ove komisije ukazano je na osnovne principe i konkretnu podlogu na kojima treba da se zasniva saradnja SSJ sa sindikatima svih zemalja.

Na plenarnom zasjedanju Kongres je 24. aprila saslušao usvojio izveštaje kongresnih komisija i zaključke o radu Centralnog veća i Nadzornog odbora u periodu između IV i V kongresa.

Kongres je zatim usvojio *izmene i dopune Statuta SSJ*. Osnovne intencije usvojenih izmena u Statutu su:

- da se, u okviru razvijanja sistema društvenog samoupravljanja, pojača uticaj kako pojedinih sindikata tako i Saveza sindikata na ostvarivanje neposrednog odlučivanja radnika o proizvodnji, raspodeli, standardu, kao i o drugim pitanjima u vezi sa uslovima života i rada radnika i sa zaštitom njihovih prava i interesa;

- da se u okviru utvrđene politike samoupravljanja pojača samostalnost svih sindikalnih organizacija i organa u razvijanju njihove aktivnosti; i

- da se još šire razvijaju demokratski odnosi unutar organizacija i sindikalnih organa, da se poboljša metod njihovog rada i pojača njihova odgovornost pred članstvom i javnošću u izvršavanju zadataka.

Naročito je istaknuta uloga sindikata u opštini, zatim potreba jačeg uticaja radnih ljudi na privredni i kulturni život u opštini (zbog toga se, pored ostalog, novim Statutom više ne predviđaju sreski odbori sindikata), kao i uloga sindikalnih odbora u radnim organizacijama (koji ranije nisu bili predviđeni). Takođe je naglašen i princip ograničenja ponovnog izbora (isto lice može biti uzastopno birano

u isto veće najviše dva puta, a u svakom izbornom periodu menja se najmanje polovina članova veća).

Na poslednjoj sednici, 24. aprila, donesena je i *Rezolucija V kongresa Saveza sindikata Jugoslavije*, u kojoj se konstatuje da »Kongres jednodušno usvaja politiku sadržanu u izlaganju druga Tita, referatu predsednika Centralnog veća i kongresnim materijalima« i da se »uočeni problemi moraju brzo i odlučnije rešavati« i zato »stavlja u dužnost svim organizacijama i organima Saveza sindikata da se odlučno založe za konkretizaciju i sprovođenje u život usvojene politike«.

Kongres je na kraju tajnim glasanjem izabrao novo *Centralno veće* od 183 člana i *Nadzorni odbor* od 7 članova.

Karakteristike sastava novoizabranog Centralnog veća su:

- veliki broj novih članova (145); od ranijih članova Centralnog veća ponovo je izabrano samo 38 (prema 66 na IV kongresu);

- smanjenje broja profesionalnih sindikalnih funkcionera (59, prema 157 u ranijem Centralnom veću) i povećanje broja članova iz radnih organizacija (sa 19 na 123) i, naročito, iz neposredne proizvodnje (82, i to 75 radnika);

- povećanje broja izabranih članova iz pojedinih sindikata (sa 85 na 143) i smanjenje broja članova izabranih po liniji Saveza sindikata (sa 97 na 40);

- povećanje broja žena (sa 20 na 39) i mlađih ljudi (do 40 godina 132, od 41 do 50 godina 48, a preko 50 godina samo 3, prosečna starost svih članova — 35 godina).

Na osnovu izmena i dopuna Statuta koje su usvojene na Kongresu, pored izabranih članova, u sastav Centralnog veća ušli su, po svojoj funkciji, i predsednici centralnih odbora sindikata, predsednici republičkih veća Saveza sindikata, direktor lista »Rad« i predsednik Saveznog odbora Saveza udruženja penzionera i invalida rada.

Novoizabrano Centralno veće konstituisalo se neposredno po završetku rada Kongresa. U Predsedništvo Centralnog veća izabran je 31 član. Za predsednika Centralnog veća izabran je Svetozar Vukmanović, a za generalnog sekretara Vasilije Skendžić.

Za predsednika Nadzornog odbora, na sednici održanoj posle Kongresa, izabran je Mehmed Čalo.

IZVOR: Dokumentacija Centralnog veća SSJ.

CENTRALNO VEĆE SAVEZA SINDIKATA JUGOSLAVIJE¹

ČLANOVI CENTRALNOG VEĆA IZABRANI NA V KONGRESU:

Adžić Rosa, radnica Vunarskog kombinata, Bijelo Polje
Agoli Fatmir, inženjer rudnika Trepča
Ahačić Jože, arhitekta Projektaantskog preduzeća, Kranj
Ajeti Husni, referent za radne odnose preduzeća »Jugohrom«, Jegunovce
Ančevski Milutin, tekstilni tehničar preduzeća »Teteks«, Tetovo
Apostolović Miodrag, elektroinženjer Elektronske industrije, Niš
Arbanasić Marko, ekonomist Ugostiteljskog preduzeća »Kristal«, Opatija
Basta Danica, trgovački pomoćnik preduzeća »Nama«, Zagreb
Basta Milan, potpredsednik Centralnog odbora Sindikata radnika društvenih delatnosti Jugoslavije
Begeš Janez, inženjer hemije Železare Jesenice
Bilandžić Dušan, sekretar Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije
Bjelajac Boško, službenik, pomoćnik sekretara Skupštine grada Zagreba
Bobovnik Slavko, predsednik Gradskog veća SSJ, Zagreb
Bolić Miroslava, radnica preduzeća »Saponija«, Osijek

¹ Sastav ranijeg Centralnog veća i drugih rukovodećih organa sindikata vidi u »Jug. pregledu«, 1963, oktobar, str. 403—406 (53—56).

Brkić Ružica, ekonomist Hemijskog kombinata »Kromos«, Zagreb
Bulatović Dragomir, profesor, direktor Više pedagoške škole, Niš
Buzolić Jasna, ekonomist preduzeća »Kemikalije«, Zagreb
Cvetković Dušan, radnik-bušač Rudarsko-topioničkog basena Bor
Čehajić Hamo, predsednik Republičkog odbora Sindikata radnika uslužnih delatnosti za Bosnu i Hercegovinu
Čortan Jovica, mašinski inženjer građevinskog preduzeća »Vranica«, Sarajevo
Čirilov Jovan, umetnički direktor Jugoslovenskog dramskog pozorišta, Beograd

Dadić Jela, krojačka radnica preduzeća odeće »Alija Hadžić«, Sarajevo
Dangubić Radomir, inženjer Fabrike stakla, Pančevo
Delfar Romano, konobar hotela »Jadrani«, Rovinj
Dimitrijević Milomir, tehničar preduzeća »Krušik«, Valjevo
Dimovski Vasilije, potpredsednik Centralnog odbora Sindikata poljoprivrednih, prehrambenih i duvanskih radnika Jugoslavije
Dražić Žarko, mašinovoda ŽTP, Novi Sad
Druljin Nada, učiteljica Učiteljske škole, Sremska Mitrovica
Dubljanin Ljiljana, inženjer agronomije Poljoprivredno-industrijskog kombinata »Mačva«, Šabac
Dujmović Maksimilijan, konobar kafane »Triglav«, Sarajevo
Dunderović Ljubomir, potpredsednik Centralnog odbora Sindikata radnika saobraćaja i veza Jugoslavije
Đorđulovski Jovan, inženjer preduzeća »Ferm-zavod, Prilep
Đorđević Bosiljka, profesor Osnovne škole »Drinka Pavlović«, Beograd

Dorđević Radmila, poljoprivredni tehničar Zemljoradničke zadruge Velika Plana
 Đukić Radovan, oštrač alata tvornice »Prvomajska«, Zagreb
 Elezi Bejadin, zidarski radnik Građevinskog preduzeća »Ramiz Sadik«, Priština
 Ević Aleksandar, radnik preduzeća »Jugolat«, Novi Sad
 Franevski Mateja, mašinski tehničar preduzeća »Zokila«, Skopje
 Franić Josip, sekretar Komisije za međunarodne veze Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije
 Gardašević Milena, predsednik Odbora za odmor i rekreaciju Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije
 Geroni Miro, komercijalist Autobusko-turističkog preduzeća »SAP«, Ljubljana
 Gion Stevan, mehaničar preduzeća »Elektromont«, Subotica
 Grilj Nikola, kapetan duge plovidbe preduzeća »Atlantska plovidba«, Dubrovnik
 Grujić Žarko, monter Građevinskog preduzeća »Jugomont« Zagreb, Gudlin Branko, mašinbravar preduzeća »Tomo Vinković«, Bjelovar
 Habijan Jelena, građevinski tehničar Fonda za stambenu izgradnju, Novi Sad
 Hodžić Smajo, sekretar Centralnog odbora Sindikata građevinskih radnika Jugoslavije
 Ilijević Kosta, učitelj, upravnik Radničkog univerziteta, Pančevo
 Ilerišć Vinko, mašinbravar preduzeća »Boris Kidrič«, Maribor
 Ismet Gunga, poljoprivredni tehničar Poljoprivrednog kombinata »Progress«, Prizren
 Ivanić Jovan, predsednik Opštinskog veća SSJ, Svetozarevo
 Ivanković Hristina, krojačka radnica Varaždinskog industrije svile, Varaždin
 Jan Franc, inženjer preduzeća »Iskra«, Kranj
 Janžeković Ivan, predsednik Republičkog odbora Sindikata radnika industrije i rudarstva za Sloveniju
 Jasović Vladimir, radnik Drvno-industrijskog kombinata »Lim«, Ivangrad
 Jelečanović Haud, predsednik Opštinskog veća SSJ opštine Centar, Sarajevo
 Jezdimir Nada, trgovinska radnica preduzeća »Trgopromet«, Banja Luka
 Josipović Ante, predsednik Republičkog odbora Sindikata radnika društvenih delatnosti za Hrvatsku
 Jovović Vladimir, ekonomist, šef privredno-računskog sektora Železare Nikšić
 Jurkas Srećko, instalater Gradske plinare, Maribor
 Kandić Slavko, tesar Građevinskog preduzeća »Hercegovina«, Mostar
 Kirčanski Dragoljub, predsednik Pokrajinskog veća Saveza sindikata za Vojvodinu
 Klepac Branka, mehaničar preduzeća IMT, Beograd
 Knežević Stanko, ekonomist, šef odeljenja za unapređenje proizvodnje i plan preduzeća »Dalmacija-cement«, Split
 Knežević Ivica, elektromehaničar Sekcije za vuču vozova ŽTP Sarajeva, ispostava Alipašin Most
 Kolev Petar, fasader Građevinskog preduzeća »Neimar«, Beograd
 Kostić Milorad, pomoćnik sreskog javnog tužioca, Leskovac
 Kotnik Justa, knjigovođa Poljoprivrednog kombinata Gornja Radgona
 Kovač Lazo, radnik Poljoprivrednog dobra »Brestovac«, PIK Belje
 Kulenović Atifa, nastavnik Osnovne škole »Strahinja Radetić«, Bihać
 Laslo Ivan, sekretar Centralnog odbora Sindikata radnika uslužnih delatnosti Jugoslavije
 Lazarova Radmila, farmaceut Republičkog Zavoda za zavstvenu zaštitu, Skopje
 Lazić Ljubomir, građevinski mašinsti Sekcije za vuču ŽTP Kraljevo
 Legaz Tonči, ekonomist Direkcije ugostiteljskih preduzeća, Dubrovnik
 Lončar Dušana, radnica Grafičkog zavoda Hrvatske, Zagreb
 Lupunski Vjekoslava, radnica preduzeća »Litokarton«, Osijek
 Maneva Katarina, urednik lista »Makedonka«, Štip
 Marinković Ivo, jamski radnik u rudniku, Labin
 Markić Stane, sekretar Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije
 Materić Lazo, predsednik Republičkog odbora Sindikata radnika industrije i rudarstva za Bosnu i Hercegovinu
 Matović Ivan, predsednik Opštinskog veća SSJ, Kruševac
 Medved Niko, rudarski inženjer Rudnika živog srebra, Idrija
 Micev Nakacije, inženjer šumarstva, pomoćnik direktora preduzeća »Tikveš«, Kavadarci
 Mičkovski Dimitar, predsednik Sindikalnog odbora Građevinskog preduzeća »Beton«, Skopje
 Mijušević Milan, radnik Uslužnog preduzeća »Metal«, Karlovac
 Miklave Albin, ekonomski tehničar Železare Štore
 Milevski Ljupčo, metalurški inženjer Železare Skopje
 Mimica Vatroslav, filmski režiser, Zagreb
 Mlakar Slavka, ugostiteljski tehničar hotela »Jelovica«, Bled
 Mulalić Salih, mašinbravar Železare Sisak
 Mutić Slavko, sekretar Republičkog veća Saveza sindikata za Hrvatsku
 Neuberg Miroslava, tkalja Mariborske tekstilne industrije, Maribor
 Nikolić Aleksandar, metalostrugar preduzeća »Soko«, Mostar
 Nikolovski Vančo, potpredsednik Republičkog veća SSJ za Makedoniju
 Odić Zdravko, službenik preduzeća PTT, Banja Luka

Ognjanović Svetozar, predsednik Gradskog veća SSJ, Beograd
 Orlandić Blažo, inženjer preduzeća »Luka«, Bar
 Palašti Josip, radnik trgovačkog preduzeća »Zvezda«, Novi Sad
 Papić Vladimir, aviomehaničar preduzeća »JAT«, Beograd
 Paunović Svetomir, sekretar Centralnog odbora Sindikata radnika industrije i rudarstva Jugoslavije
 Pavlović Novak, bravar preduzeća »Prvi partizan«, Titovo Užice
 Pečar Pavle, predsednik Opštinskog veća SSJ, Koper
 Pejović Milica, ekonomist Skupštine opštine Titograd
 Petkovski Boro, sekretar Republičkog veća SSJ za Makedoniju
 Petrović Darinka, šef Kadrovske službe preduzeća »Gradska čistoća«, Beograd
 Pipić Emina, inženjer agronomije Zemljoradničke zadruge Bosanski Brod
 Planojević Mileva, sekretar Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije
 Polajnar Anton, potpredsednik Centralnog odbora Sindikata radnika industrije i rudarstva Jugoslavije
 Ponikvar Igor, službenik Skupštine sreza Celje
 Popović Nadežda, medicinska sestra Opštinske bolnice, Peč
 Popović Savka, radnica Preduzeća trikotaže, Kikinda
 Potočnjak Mario, građevinski tehničar preduzeća »Konstruktor«, Rijeka
 Premrl Roza, službenik Preduzeća PTT, Koper
 Pšak Katica, nastavnik Osnovne škole »Vladimir Herceg«, Varaždin
 Pungartnik Franc, komercijalista Uvozno-izvoznog preduzeća »Metalika«, Ljubljana
 Pupiće Risto, elektroinženjer preduzeća »Rade Končar«, Zagreb
 Radolčić Mane, tokar Brodogradilišta »3. maj«, Rijeka
 Radulović Blagutin, ekonomist, pomoćnik direktora Ugostiteljskog preduzeća »Crna Gora«, Titograd
 Rajkov Rajko, ekonomist, pomoćnik direktora Industrijsko-poljoprivrednog kombinata, Kikinda
 Randelović Aleksandar, radnik preduzeća »Leteks«, Leskovac
 Ravnikar Bruno, predsednik Opštinskog veća SSJ, Maribor
 Renko Otilija, tehničar Fabrike kože Miren kod Gorice
 Reufić Kadri, predsednik Pokrajinskog veća SSJ za Kosovo i Metohiju, Priština
 Ribić Šefko, zidar Građevinskog preduzeća »Tehnika«, Tuzla
 Rizman Alojz, komercijalist preduzeća ŽTP Maribor
 Romić Borivoje, sekretar Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije
 Rus Borut, lekar Doma zdravlja, Bled
 Sabljčić Ilija, građevinski tehničar Građevinskog preduzeća »Klekovaca«, Drvar
 Sabljčić Stevo, metalostrugar preduzeća »Rudi Čajavec«, Banja Luka
 Salai Andrija, predsednik Republičkog odbora Sindikata poljoprivrednih, prehrambenih i duvanskih radnika za Srbiju
 Sarić Jure, predsednik Republičkog odbora Sindikata radnika industrije i rudarstva za Hrvatsku
 Skendzić Vasilije, generalni sekretar Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije
 Sršen Eno, povrtar Poljoprivredno-industrijskog kombinata »Neretva«, Opuzen
 Stanojević Vidoje, radnik Trgovinskog preduzeća »Agropromet«, Niš
 Stojaković Dragan, predsednik Opštinskog veća SSJ, Sremska Mitrovica
 Suvorov Jože, mašinski inženjer Srednjotehničke škole, Ljubljana
 Samardžić Nikola, mašinbravar preduzeća »Goša«, Smederevska Palanka
 Šegota Nikola, predsednik Republičkog odbora Sindikata poljoprivrednih, prehrambenih i duvanskih radnika za Hrvatsku
 Šegrt Nikola, električar Industrijsko-poljoprivrednog kombinata, Crvenka
 Šimić Stjepan, rudarski radnik rudnika Kreka — pogon Bukinje
 Šipak Jožef, inženjer agronomije Poljoprivrednog dobra »Bačka«, Horgoš
 Šišić Muris, električar Železare, Zenica
 Škorić Mira, pogonski inženjer tvornice rublja DTR, Zagreb
 Tabor Rafael, sekretar Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije
 Tanasković Emilija, ekonomist, šef poslovnice »Balkanija«, Beograd
 Tešanović Momčilo, predsednik Opštinskog veća SSJ, Trebinje
 Todorović Strahinja, predsednik Opštinskog veća SSJ, Tuzla
 Todorović Duško, mašinski tehničar preduzeća »Koča Metalec«, Skopje
 Tolj Stipe, dizalica luke Ploče
 Tonković Stjepan, sekretar Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije
 Tomašić Matilda, radnica Preduzeća ambalaže, Rijeka
 Toskić Dragoljub, radnik Ugostiteljskog preduzeća »Dubrovnik«, Kragujevac
 Trampuž Zmago, inženjer agronomije preduzeća likera »Frukta«, Ajdovščina
 Trbović Marko, lekar, upravnik zdravstvenog doma železničara, Ogulin
 Tribušon Anton, sekretar Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije
 Trmokoli Avdo, predsednik Opštinskog veća SSJ, Priština
 Tufekdžić Mehmedalija, potpredsednik Republičkog veća SSJ za Bosnu i Hercegovinu
 Turtić Mihajlo, potpredsednik Republičkog veća SSJ za Srbiju
 Ujević Mate, predsednik Sreskog veća SSJ, Split
 Veber Mihalj, službenik Industrijsko-poljoprivrednog kombinata »Servo Mihalj«, Zrenjanin
 Vrhovec Stane, elektro monter Industrijsko-montažnog preduzeća, Ljubljana
 Vučković Stojanka, učiteljica Osnovne škole »Vuk Karadžić«, Beograd
 Vujisić Zorica, lekar Kliničkebolnice Jezero, Sarajevo

Vukmanović Svetozar, predsjednik Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije

Zejić Zvonimir, tehničar preduzeća »Prvoborac«, Herceg-Novi
Zornia Ćirilo, inženjer šumarstva Drvno-industrijskog kombinata »Krivaja«, Zavidovići

Zver Alojz, građevinski tehničar Građevinskog preduzeća »Konstruktor«, Maribor

Žnidaršič Vinko, mehaničar Drvnog kombinata »Brest«, Cerknica

ČLANOVI CENTRALNOG VEĆA PO SVOJOJ FUNKCIJI:

Andrić Nikola, predsjednik Republičkog veća SSJ za Bosnu i Hercegovinu

Baltić Milutin, predsjednik Republičkog veća SSJ za Hrvatsku

Bogoslavjević Mladen, predsjednik Saveznog odbora Saveza udruženja penzionera i invalida rada

Kekić Danilo, predsjednik Republičkog veća SSJ za Srbiju

Knežević Danilo, direktor lista »Rad«

Krpan Josip, predsjednik Centralnog odbora Sindikata građevinskih radnika Jugoslavije

Olšina Dane, predsjednik Centralnog odbora Sindikata radnika saobraćaja i veza Jugoslavije

Popit Franc, predsjednik Republičkog veća SSJ za Sloveniju

Rukavina Milan, predsjednik Centralnog odbora Sindikata radnika industrije i rudarstva Jugoslavije

Taleski Blagoje, predsjednik Republičkog veća SSJ za Makedoniju

Tepavac Ilija, predsjednik Centralnog odbora Sindikata poljoprivrednih, prehrambenih i duvanskih radnika Jugoslavije

Topaloski Ilija, predsjednik Centralnog odbora Sindikata radnika društvenih delatnosti Jugoslavije

Verbić Andrej, predsjednik Centralnog odbora Sindikata radnika uslužnih delatnosti Jugoslavije

Vukasović Milan, predsjednik Republičkog veća SSJ za Crnu Goru

PREDSEDNIŠTVO CENTRALNOG VEĆA SSJ

Predsjednik Svetozar Vukmanović-Tempo
Generalni sekretar Skendžić Vasilije

Sekretari:

Bilandžić Dušan
Markić Stane
Planojević Mileva
Romić Borivoj

Tabor Rafael
Tonković Stjepan
Tribušon Anton

Članovi:

Andrić Nikola
Apostolović Miodrag
Baltić Milutin
Čordan Jovica
Đorđulovski Jovan
Đorđević Bosiljka
Kekić Danilo
Knežević Danilo
Krpan Josip
Milevski Ljupčo
Nikolić Aleksandar

Ognjanović Svetozar
Oblina Dane
Ponikvar Igor
Popit Franc
Rajkov Rajko
Rukavina Milan
Taleski Blagoje
Tepavac Ilija
Topaloski Ilija
Verbić Andrej
Vukasović Milan

NADZORNI ODBOR SAVEZA SINDIKATA JUGOSLAVIJE

Bjelica Miodrag, ekonomist Jugoslovenskog rečnog brodarstva, Beograd
Čalo Mehmed, član Republičkog veća Saveza sindikata za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo

Gnjatović Draganja, službenik Zavoda za izradu novčanica, Beograd
Kegl Stane, tekstilni tehničar Mariborske tekstilne industrije, Maribor
Radanović Stevo, predsjednik Republičkog odbora Sindikata radnika uslužnih delatnosti za Hrvatsku

Stefanovski Todor, sekretar Sreskog veća SSJ, Skopje

Vujović Petar, ekonomist, šef knjigovodstva preduzeća »Obod«, Cetinje

REZOLUCIJA SAVEZNE SKUPŠTINE O OSNOVNIM SMERNICAMA ZA DALJI RAZVOJ PRIVREDNOG SISTEMA

Savezno veće i Privredno veće Savezne skupštine na sednici od 16. i 17. aprila 1964. godine, razmatrajući probleme privrednog sistema i daljeg razvoja društvenog samoupravljanja, konstatovali su sledeće:

Dosadašnji razvoj našeg privrednog sistema kretao se u pravcu proširenja samoupravnih prava neposrednih proizvođača i materijalne osnove društvenog samoupravljanja. To se ispoljilo u usavršavanju sistema raspodele dohotka, u jačanju neposrednih poslovnih odnosa između banaka i privrednih organizacija, u proširenoj reprodukciji i spolno-trgovinskom poslovanju, u daljem razvoju bankarskog i kreditnog sistema, kao i u započetom prelasku radnih organizacija, društvenih službi i neprivrednih delatnosti na samostalno raspolaganje dohotkom.

Međutim, pored krupnih uspeha koji su do sada ostvareni na tom području, razvoj društveno-ekonomskih odnosa zaostaje za potrebama, koje zahteva dostignuti stepen društvenog i privrednog razvoja. Ovo zaostajanje se naročito odražava na području proširene reprodukcije i spoljne trgovine, gde se značajni deo aktivnosti još uvek odvija u zavisnosti od odluka upravnih i političkih organa. Neuskladeni međusobni odnosi cena sa jako naglašenim administrativnim određivanjem, doveli su u neravnotežan položaj pojedine privredne grupacije, otežavaju doslednije sprovođenje principa raspodele prema radu i utiču na sposobnost proizvođača za prostu i proširenu reprodukciju. To je uslovlilo i visoki stepen intervencija federacije u vidu regresa, premija i slično i radi toga visoka, u suštini poreska zahvatanja sredstava privrednih organizacija. To sve otežava dalji razvoj društvenog samoupravljanja, povećanje proizvodnje i produktivnosti rada. Ovo zaostajanje odražava se i u nestalnosti izvora prihoda i neadekvatnim administrativnim metodama finansiranja društvenih službi, naročito u nedovoljno razvijenim područjima, čime je, između ostalog, uslovljeno relativno sporo razvijanje samoupravljanja u društvenim službama.

Polazeći od ovih konstatacija kao i od uočenih slabosti u sistemu, a imajući u vidu da za dalju izgradnju i usavršavanje privrednog sistema na načelima Ustava postoje odgovarajući uslovi i potreba da se radnim organizacijama, društveno-političkim zajednicama i drugim nosiocima privredne i društvene aktivnosti pruži jasnija orijentacija u pogledu društveno-ekonomskih uslova razvoja za naredni period, kako pri izradi planova društvenog i privrednog razvoja, tako i u tekućoj aktivnosti, Savezno veće i Privredno veće smatraju da dalji rad u oblasti privrednog sistema treba usmeriti u sledećim pravcima:

I

Ubrzati proces daljeg razvoja privrednog sistema u pravcu čvršćeg oslanjanja, pri sprovođenju politike društvenog i privrednog razvoja, na radne organizacije i druge samoupravne organe;

Izmenom u globalnoj raspodeli raspoloživih društvenih sredstava u korist radnih organizacija;

Povećanjem učešća ličnih dohodaka u nacionalnom dohotku.

Savezno izvršno veće, organi državne uprave i skupštinski odbori preduzimače, odnosno predlagače, takve mere koje će osigurati da se proces promena u instrumentima privrednog sistema vrši u označenim pravcima. Pri tome je u sprovođenju ovih mera od posebnog značaja uporedno i usklađeno rešavanje raznovrsnih problema na području politike i sistema cena i raspodele, sistema proširene reprodukcije i spoljne trgovine, kreditnog i bankarskog sistema i finansiranje društveno-političkih zajednica i društvenih službi.

U tom cilju potrebno je ubrzati i rad na usklađivanju s načelima Ustava onih zakona kojima se regulišu pitanja iz oblasti privrednog sistema i materijalni položaj radnih organizacija, društveno-političkih zajednica i društvenih službi, kako bi se omogućio dalji razvoj samoupravljanja i raspodele prema radu.

II

U cilju efikasnijeg korišćenja sredstava društvene reprodukcije i otklanjanja slabosti koje su se na tom području do sada ispoljile, a polazeći od principa da su sredstva namenjena za proširenje materijalne osnove rada društvena sredstva kojima radne organizacije samostalno raspolazu u skladu s društvenim planovima i po načelima jedinstvenog kreditnog sistema, potrebno je u daljem razvoju sistema proširene reprodukcije preduzeti sledeće:

1. Radne organizacije u privredi i društvenim delatnostima kao neposredni nosioci privrednog i društvenog razvika treba da postanu i osnovni nosioci proširene reprodukcije. U tu svrhu treba u daljem razvoju našeg privrednog sistema obezbediti radnim organizacijama samostalno raspolaganje sredstvima društvene reprodukcije srazmerno njihovom udelu u stvaranju tih sredstava i samostalno donošenje investicionih odluka u skladu s društvenim planovima i pod uslovima jedinstvenog kreditnog sistema. Da bi se to postiglo treba pristupiti ukidanju doprinosa iz dohotka privrednih organizacija, kao i doprinosa društvenim investicionim fondovima, uz sprovođenje odgovarajućih mera za usklađivanje odnosa u cenama. Ove mere treba da prate i odgovarajuće promene drugih instrumenata raspodele ukupnog prihoda i dohotka radnih organizacija, u prvom redu poreza na promet, kamata na poslovni fond i kredite, i promene u deviznom sistemu. Prilikom prelaska na primenu pomenutih mera treba posebno sagledati i razlike u uslovima privredivanja koje su nastale kod pojedinih privrednih grupacija zbog različitih uslova pribavljanja investicionih sredstava, neadekvatnih uslova kredita i izgubljene amortizacije, kao i mogućnosti koje postoje za njihovo otklanjanje.

Postavljanje proširene reprodukcije na takve osnove stvara pogodnije uslove i zahtevaće razvijanje integracionih procesa u privredi i raznovrsne oblike udruživanja i mobilnosti sredstava, u skladu sa interesima samih radnih organizacija. Društvenim planovima, instrumentima privrednog sistema i organizacijom bankarsko-kreditnog sistema treba obezbediti koncentraciju i usmeravanje sredstava, kao i kretanje investicija u skladu sa opštim interesima zajednice utvrđenim u društvenim planovima.

2. Ukidanjem Opšteg investicionog fonda i prenošenjem njegovih sredstava na odgovarajuće poslovne banke učinjen je dalji korak na unapređivanju sistema finansiranja proširene reprodukcije. Za dalji razvoj ovoga sistema potrebno je pristupiti ukidanju ostalih društvenih investicionih fondova u njihovoj sadašnjoj funkciji i obliku. S tim u vezi potrebno je prilagoditi metode planskog regulisanja upotrebe tih sredstava radi osiguranja uslova za njihovo optimalno korišćenje u skladu s društvenim planovima.

Društveno-političke zajednice, oslobođene direktne distribucije društvenih sredstava reprodukcije, treba da se u skladu s njihovim Ustavom određenim funkcijama, prvenstveno orijentišu na regulisanje opšteg režima upotrebe tih sredstava, na stvaranje potrebnih uslova za proširenu reprodukciju, na usmeravanje i usklađivanje privrednog

razvitka s društvenim planovima i na preduzimanje mera potrebnih za njihovo ostvarivanje.

3. U daljem razvoju bankarskog sistema potrebno je jačati poslovnu samostalnost banaka, njihovu materijalnu zainteresovanost i odgovornost za plasman društvenih sredstava reprodukcije i za njihovu mobilizaciju i aktivizaciju. Na ovim osnovama treba unaprediti organizaciju i poslovanje banaka, oblike upravljanja bankama i sistem društvene kontrole nad njihovim radom, a u skladu s tim, regulisati njihove odnose s organima samoupravljanja društveno-političkih zajednica i radnih organizacija. Sa svim ovim promenama treba postići da banke razvijanjem poslovnih odnosa s privrednim organizacijama postanu značajan faktor u sprovođenju politike proširene reprodukcije. U vezi s tim treba izgraditi jedinstvene uslove kreditnog sistema, metode usmeravanja investicija i instrumente kreditne politike i obezbediti takvu funkciju Narodne banke da ekonomskim merama utiče na celokupan optičaj sredstava društvene reprodukcije i na što stabilnija kretanja u privredi.

4. Promenom sistema cena, odnosa cena i ukidanjem poreskih oblika zahvatanja dohotka privrednih organizacija otvara se mogućnost da radne organizacije samostalno ostvaruju politiku proširivanja proizvodnje, povećanja lične potrošnje i društvenog standarda, postavljene u društvenim planovima prema svojim specifičnim uslovima i potrebama. To istovremeno nalaže i odgovarajuće izmene u sistemu i metodologiji planiranja, kao i u oblicima i metodama neposrednih društvenih intervencija u privredi.

III

Razmatranjem postojećih neusklađenosti u cenama, kao osnovnom uzroku neujednačenih uslova rada i sticanja dohotka među privrednim grupacijama, došlo se do zaključka da treba stvarati solidnije osnove za dugoročniju politiku cena i za njihovo prilagođavanje novim odnosima u raspodeli. Pri tome treba polaziti od sledećeg:

1. U razvijanju sistema i metoda planiranja omogućiti da se unapred sagledavaju pravci i tendencije u razvoju međusobnih odnosa osnovnih kategorija proizvodnje i potrošnje, kao i njihov uticaj na formiranje cena.

U sistemu raspodele dohotka treba obezbediti stabilnost instrumenata koji utiču na formiranje nivoa i strukture kupovne snage.

Kreditnom politikom usklađivati platežno sposobnu tražnju sa tendencijama u kretanju nivoa i strukture proizvodnje i pojedinih kategorija potrošnje.

Na tim osnovama dalje oslobađati delovanje tržišnih zakona, što bi doprinelo boljem međusobnom prilagođavanju proizvodnje i potrošnje, otklanjanju postojećih disproportija u cenama, materijalnih i strukturalnih neusklađenosti, a to bi sve ubrzalo rast privrede i uticalo na veću ekonomičnost u privređivanju.

2. Odgovarajućom politikom raspolaganja s dohotkom stvarati, od strane radnih organizacija i društveno-političkih zajednica, dovoljno širok prostor za samostalno prilagođavanje radnih organizacija promenama koje nastaju na domaćem i stranim tržištima i u privrednim odnosima uopšte. Stabilnijim odnosima i kretanjima cena mogle bi da doprinesu i razne forme udruživanja radnih organizacija i poslovna saradnja na dugoročnim osnovama.

3. Promenama u odnosima cena izmeniti položaj onih oblasti i grupacija privrede koje pri postojećim cenama ne mogu normalno da obavljaju svoju delatnost. Pri tome treba naročito voditi računa o odgovarajućim izmenama cena i odnosa cena u poljoprivredi i šumarstvu i u pojedinim grupacijama bazične industrije i energetike, saobraćaja i stambeno-komunalne privrede.

Usklađivanjem odnosa u cenama doprineti stvaranju uslova da se regresii, premije, razne olakšice i slično svedu u celishodne okvire kao sredstvo planskog usmeravanja.

4. Uporedo s izmenama u sistemu cena treba menjati i društvenu kontrolu cena, napuštanjem administrativnog određivanja cena, naročito plafoniranjem i »zamrzavanjem« cena, kao i daljim usavršavanjem evidencije i društvene kontrole cena na bazi prethodnih obaveštenja. U vezi s tim pristupiti iznalaženju kriterijuma i objektivnih merila za društvenu intervenciju i kontrolu cena i tome prilagoditi organizaciju odgovarajućih organa za cene.

5. Nastaviti s daljim studijama na ispitivanju i utvrđivanju zakonitosti koje vladaju u formiranju cena, kao i načina njihovog delovanja u našem privrednom sistemu.

IV

U vezi s predviđenim promenama u privrednom sistemu potrebno je u tekućim poslovima oslobađati spolnotrgovinsku razmenu, kao deo procesa društvene reprodukcije, od neposrednog mešanja izvršno-političkih i upravnih organa. U tom cilju treba:

1. Povećanjem sredstava radnih organizacija i usklađenijim odnosima u cenama jačati njihovu sposobnost prilagođavanja uslovima svetskog tržišta. U vezi s tim šire razvijati poslovne odnose između banaka i privrednih organizacija, odnosno njihovih udruženja. Istovremeno u daljem razvoju sistema raspodele deviza usavršavati povezivanje uvoza i raspolaganje devizama sa zahtevima izvoza.

2. Usklađivanje odnosa domaćih i inostranih cena obezbediti na način koji će podsticati izvoz povećanjem konkurentne sposobnosti, putem unapređenja proizvodnje i produktivnosti rada, a koji će, s druge strane, obezbediti racionalan uvoz i njegov uticaj na razvoj visokoproduktivne i za konkurenciju sposobne domaće proizvodnje.

3. Organizaciju spoljne trgovine unapređivati neposrednijim uključivanjem proizvodnih preduzeća u spolnotrgovinsko poslovanje, a poboljšanjem organizacionih oblika i metoda poslovanja osigurati celinu interesa jugoslovenske privrede i njenu punu afirmaciju u ekonomskim odnosima s inostranstvom.

V

U cilju daljeg razvijanja i jačanja društvenog samoupravljanja u društvenim službama i društveno-političkim zajednicama i ostvarivanja ustavnih načela o njihovom učešću u ostvarenoj vrednosti društvenog proizvoda, potrebno je:

1. Učvrstiti materijalni i društveni položaj radnih zajednica u društvenim službama kao faktora društvenog i privrednog razvitka. Planiranje i finansiranje ovih službi stalno usklađivati s privrednim razvitkom kao komponentu razvitka proizvodnih snaga, produktivnosti rada, ličnog standarda i razvitka društvenog samoupravljanja. Na taj način uspešno razvijanje društvenih službi, adekvatno potrebama društva, treba da postane jedna od osnovnih funkcija društveno-političkih zajednica.

2. Obezbediti stalne izvore prihoda za pokrivanje potreba društveno-političkih zajednica i dalje jačati njihovu samostalnost u raspolaganju sredstvima. Osnovni izvori prihoda društveno-političkih zajednica treba da budu različiti oblici doprinosa iz ličnih dohodaka građana.

3. Preduzeti odgovarajuće mere kojima će se u društvenim službama ubrzati razvoj samoupravljanja i obezbediti da one svojim radom stiču sredstva potrebna za njihovu delatnost i razvitak. U tom smislu potrebno je precizirati odnose među društveno-političkim zajednicama i društvenim službama osiguranjem stalnih izvora prihoda društvenim službama, u zavisnosti od potreba i od porasta društvenih sredstava. Sredstva za rad i razvijanje delatnosti onih društvenih službi koje su Ustavom ili statutom društveno-političkih zajednica utvrđene kao njihova obaveza treba obezbeđivati iz sredstava odgovarajućih društveno-političkih zajednica.

4. U finansiranju potreba društvenih službi obezbediti stalne utvrđene izvore prihoda. Stvarati uslove za sticanje dohotka od strane radne zajednice u društvenim službama putem direktnog poslovnog odnosa s korisnicima rezultata njihovih usluga.

5. Potrebno je stvoriti uslove da se obezbedi materijalna baza da fondovi socijalnog osiguranja mogu da posluju na ekonomskim principima, jačaju svoju ekonomsko-finansijsku osnovu i da se time omogući širi razvoj samoupravljanja u ovoj oblasti.

U tom cilju potrebno je da se na dugoročnijoj osnovi i planski sagledaju odnosi u bilansima fondova osiguranja i postigne stabilnija stopa doprinosa za socijalno osiguranje.

Istovremeno treba odgovarajućim merama obezbediti što šire uključivanje sredstava društveno-političkih zajednica i društvenih službi, a posebno sredstava socijalnog osiguranja, u kreditni mehanizam, kako bi se i na taj način njihovo poslovanje postavilo na čvršće ekonomske osnove i proširile mogućnosti za rešavanje njihovih potreba.

VI

Predviđene promene u privrednom sistemu imaće pozitivan uticaj i na razvoj nedovoljno razvijenih područja. Pored toga, da bi se i samim delovanjem privrednog sistema obezbedio njihov brži razvoj, potrebno je:

1. Sa promenama u sistemu proširene reprodukcije obezbediti osnivanje Ustavom predviđenog fonda za finansiranje privrednog razvoja nedovoljno razvijenih područja i stalne izvore njegovih prihoda, kao i njihovo odgovarajuće povećanje u skladu s porastom raspoloživih sredstava čitave zajednice. Istovremeno sagledati razlike u uslovima privređivanja koje su nastale kod privrednih organizacija u nedovoljno razvijenim područjima i predložiti odgovarajuće mere.

2. Da bi se osigurali prihodi za nerazvijena područja koja neće biti u mogućnosti da iz redovnih izvora i u odgovarajućoj meri podmiruju svoje potrebe, neophodno je pristupiti izgradnji sistema finansiranja kojim će se obezbediti stalni izvori dopunskih sredstava, kriterijumi za njihovo formiranje, a u skladu s ustavnim odredbama o osiguranju sredstava za rad društveno-političkih zajednica i društvenih službi u nedovoljno razvijenim područjima.

VII

Polazeći od konstatacije da je postojanje društvenih rezervi neophodan uslov za stabilna privredna kretanja, veća smatraju da je potrebno:

1. Sistematski stvarati rezerve u radnim organizacijama i društveno-političkim zajednicama, a posebno materijalne i devizne rezerve u federaciji. Tome prilagođavati i spoljnotrgovinsku razmenu. U vezi s tim potrebno je mehanizam stvaranja i korišćenja rezervi povezati na svrsishodan način s kreditnim mehanizmom, kako bi one postale efikasno sredstvo u razvoju proizvodnje i intervencija na tržištu i uticale na stabilnija kretanja u privredi.

2. Usavršavati poslovanje fonda zajedničkih rezervi, kao fonda rizika i solidarnosti privrednih organizacija,

a sredstva toga fonda, pored pokrića gubitaka, koristiti u većoj meri i za sanaciju privrednih organizacija.

VIII

1. Sprovođenju napred iznetih osnovnih smernica za dalji razvoj našeg privrednog sistema treba pristupiti sinhronizovano da bi se prelaz izvršio pod najpovoljnije mogućim uslovima za privredu.

2. Problemi prelaska i postupnosti u primeni pojedinih rešenja moraju biti predmet posebnog izučavanja od strane svih organa i institucija koji na njima rade.

3. Konkretna rešenja i mere za sprovođenje promena u odnosima raspodele nacionalnog dohotka i raspodele sredstava društveno-političkih zajednica od bitnog su značaja za izradu sedmogodišnjeg plana, u čijim projekcijama treba da dođu do punog izražaja.

IX

Savezna skupština zaključuje da se ubrza rad na daljem rešavanju problema privrednog sistema u skladu s ovom rezolucijom i što pre pripreme predlozi za odgovarajuća rešenja iz oblasti:

sistema proširene reprodukcije, a posebno finansiranja investicija;

finansiranja društveno-političkih zajednica i društvenih službi;

odnosa cena i sistema društvene kontrole cena;

raspodele ukupnog prihoda i dohotka radnih organizacija (uključujući sistem kamata, poreza na promet, i dr.);

intervencija federacije u privredi;

bankarskog i kreditnog sistema;

spoljnotrgovinskog i deviznog sistema;

finansiranja nerazvijenih područja;

društvenih rezervi;

sistema i metodologije planiranja.

Prilikom razrade ovih problema uzeti u razmatranje sve predloge po problemima iz pojedinih oblasti privrednog sistema date na zajedničkoj sednici Saveznog veća i Privrednog veća. Pri tome dati prioritet razmatranju problema koji se odnose na poljoprivredu i šumarstvo, saobraćaj i stambeno-komunalnu privredu.

Savezna skupština stavlja u zadatak Saveznom izvršnom veću, skupštinskim odborima i organima državne uprave da osiguraju efikasnu razradu problema iznetih u ovoj rezoluciji i da u što kraćem roku predlože Saveznoj skupštini odgovarajuća rešenja. Savezni zavod za privredno planiranje uzeće stavove iznete u ovoj rezoluciji kao osnovu u izradi sedmogodišnjeg plana i utvrđivanja osnovnih proporcija razvoja. Savezno izvršno veće treba da vodi računa o iznetim stavovima u ovoj rezoluciji pri sprovođenju mera u tekućoj privrednoj politici, kako bi se u daljem kretanju privrede obezbedilo ostvarivanje postavki ove rezolucije. Istovremeno Savezna skupština ukazuje na potrebu stalne, permanentne aktivnosti svih nosilaca privrednog i društvenog razvitka u konkretnoj razradi postavljenih problema.

OPOREZIVANJE SAMOSTALNIH ZANATLIJA

Osnovni princip politike oporezivanja prihoda samostalnih zanatlija je da poreske obaveze svakog zanatlije, čijim izvršavanjem on daje svoj doprinos zadovoljenju opštedruštvenih potreba, budu u srazmeri sa njegovom ekonomskom snagom.

Kao osnova za određivanje poreskih obaveza služi godišnji promet i dohodak, koji se utvrđuju na osnovu prijave koju svaki samostalni zanatlija podnosi opštinskom finansijskom organu, kao i prema podacima finansijskih organa o prometu i dohotku zanatlija. Realnost prijave ocenjuje poreska komisija.

VRSTE PORESKIH DAVANJA

Samostalne zanatlije plaćaju: porez na promet, porez na dohodak, opštinski prirez, porez na upotrebu tuđe radne snage, doprinos za školstvo i mesni samodoprinos. Porez na promet plaća se na celokupan promet od zanatske delatnosti, a ostali porezi — prema dohotku kao osnovici za oporezivanje.

POREZ NA PROMET regulisan je Uredbom o porezu na promet i tarifom poreza na promet (prečišćen tekst iz 1961. i 1962), i plaća se po dvostrukoj tarifi: saveznoj i opštinskoj.

Po saveznoj tarifi porez na promet plaća se u tri vida: kao opšti porez na promet, kao porez na promet pojedinih proizvoda, i kao porez na promet od usluga.

Opšti porez na promet plaća se na celokupan promet od zanatske delatnosti po stopi od 1%.

Porez na promet pojedinih proizvoda obuhvata samo proizvode za koje je po saveznoj tarifi predviđen.

Porezu na promet usluga podleže samo promet ostvaren obavljanjem građevinskih i montažnih usluga, po stopi od 15% od njihovog ukupno utvrđenog iznosa.

Opštinski porez na promet. Opštinska skupština može zavesti porez na promet proizvoda i na vrednost usluga, i to za proizvode i usluge za koje saveznom tarifom ovaj porez nije predviđen, kao i za proizvode i usluge koji su obuhvaćeni saveznom tarifom (putem propisivanja dopunskih poreskih stopa). Iako je Uredbom o porezu na promet ovaj porez uveden kao fakultativan, zavode ga gotovo sve opštine.

POREZ NA DOHODAK, koji je uveden Uredbom o porezu na dohodak iz 1954 (prečišćen tekst iz 1961), predstavlja osnovno poresko davanje samostalnih zanatlija. Plaća se iz godišnjeg dohotka ostvarenog zanatskom delatnošću po jedinstvenim stopama za celu zemlju, koje propisuje federacija.

Stope poreza na dohodak su progresivne i sve do 1963. kretale su se od 12% (na godišnji dohodak do 30.000 din.) do 70% (na dohodak preko 1.000.000 din.). Ovako visoke poreske stope propisivane su zbog toga što su poreski obveznici često prijavljivali vrlo niske prihode, a poreski organi nisu uvek raspolagali sigurnim podacima za utvrdi-

vanje realnih osnovica. Sa druge strane, suviše visoke poreske stope navodile su na vršenje utaja.

Radi otklanjanja nesklada između prosečno niskih poreskih osnovica i visokih poreskih stopa, Savezno izvršno veće je donelo odluku kojom su za 1963. ranije stope smanjene u proseku za oko 50%. Iste (smanjene) stope zadržane su i u 1964. godini.¹ Te stope, na osnovu propisane skale na pojedine osnovice, izgledaju ovako (tabela 1):

TABELA 1 — VISINA POREZA NA DOHODAK SAMOSTALNIH ZANATLIJA U 1962. I 1963—1964.

Poreska osnovica	Visina poreza na dohodak				
	1962		1963 i 1964		Indeks (1962=100)
	iznos	%	iznos	%	
100.000	17.100	17,1	12.000	12,0	70,2
200.000	45.000	22,9	26.000	13,0	56,6
300.000	85.900	28,6	42.000	14,0	48,9
400.000	131.900	33,0	61.000	15,2	46,2
500.000	181.900	36,4	84.000	16,8	46,2
600.000	235.900	39,3	112.000	18,7	47,5
700.000	293.900	42,0	145.000	20,7	49,3
800.000	354.900	44,4	183.000	22,9	51,6
900.000	418.900	46,5	226.000	25,1	54,0
1.000.000	485.900	48,6	275.000	27,5	56,6
1.200.000	625.900	52,2	385.000	32,1	61,5
1.500.000	835.900	55,7	568.000	37,9	68,0
2.000.000	1.185.900	59,3	903.000	45,1	76,1
3.000.000	1.885.900	62,9	1.603.000	53,4	85,0
4.000.000	2.585.900	64,6	2.303.000	57,6	89,1
5.000.000	3.285.900	65,7	3.003.000	60,1	91,4

Najveće smanjenje (preko 50%) poreskih stopa u odnosu na stope iz 1962, polazeći od realnih osnovica, obuhvata obveznike sa godišnjim poreskim osnovicama od 300.000 do 700.000 din., u koju kategoriju spada najveći broj samostalnih zanatlija, uglavnom onih koji ne upotrebljavaju tuđu radnu snagu. Znatno je smanjenje poreskih stopa i kod osnovica od 800.000 do 1.200.000 din., koje se u proseku smanjuju za oko 45% u odnosu na ranije stope.

Radi stimuliranja onih uslužnih delatnosti za kojima se oseća veća potreba, Odlukom o stopama poreza na dohodak za 1963 (koja je produžena i na 1964) republike su ovlašćene da vlasnicima uslužnih zanatskih radnji porez razrežu na napred navedenim stopama mogu smanjiti još za 20%.

Uredbom o porezu na dohodak predviđeno je smanjenje razrežanog poreza u određenom procentu za sve poreske obveznike (pa i za zanatlije) čiji godišnji prihod po članu domaćinstva ne prelazi određeni minimalni iznos (naročito za one koji izdržavaju i za rad nesposobne članove). Olakšica se daje i obveznicima koji su u toku godine imali veće izdatke za lečenje obolelih ili za sahranu umrlih članova domaćinstva, i to smanjenje onog dela poreza koji srazmerno otpada na izdatke ovakve vrste.

OPŠTINSKI PRIREZ uveden je 1956. kao oblik dopunskog oporezivanja dohotka samostalnih zanatlija.² Kao osnovica za razrez opštinskog prireza služi, kao i kod poreza na dohodak, jednogodišnji dohodak od zanatske delatnosti.

¹ Iste stope važe za sve prihode od samostalnih zanimanja, izuzimajući prihode od advokatske delatnosti koji se posebno oporezuju.

² Prema Osnovnom zakonu o opštinskom prirezu i mesnom samodoprinosu iz 1955 (sa kasnijim izmenama i dopunama) opštinske skupštine propisuju prirez u svrhu prikupljanja dopunskih finansijskih sredstava za podmirivanje komunalnih, zdravstvenih, socijalnih, kulturnih i drugih potreba.

Stope opštinskog prireza su progresivne. Republike mogu zakonom propisati da se ovaj prirez naplaćuje i po proporcionalnim stopama. Srezovi, uz saglasnost republičkog izvršnog veća, mogu utvrditi minimalne i maksimalne stope opštinskog prireza za svoju teritoriju. Pošto ni republike ni srezovi nisu koristili ova ovlašćenja, opštine su potpuno samostalno propisivale visinu ovih stopa.

Prosečno opterećenje samostalnih zanatlija opštinskim prirezom u periodu 1956—1962. kretalo se od 3% u 1956. do 12% od njihovih ukupnih dohoda u 1962. (10% u 1960, 11% u 1961).

POREZ NA UPOTREBU TUĐE RADNE SNAGE, uveden Uredbom o porezu na dohodak iz 1954 (sa kasnijim izmenama i dopunama), plaćaju zanatlije koji stalno ili povremeno upotrebljavaju tuđu radnu snagu, i to na onaj deo dohotka koji je ostvaren delatnošću u kojoj je ova radna snaga korišćena. Ovaj porez plaća se po stopi koju propisuje Savezno izvršno veće. Obveznici koji u toku godine ne uposle više od jednog radnika za vreme od dva meseca, oslobođaju se ovog poreza.

Porez na upotrebu tuđe radne snage ne plaćaju: ratni i mirnodopski vojni invalidi, invalidi rada i druga lica koja obavljaju zanatsku delatnost a zbog svoje fizičke ili »stručne nesposobnosti« upošljavaju jednog radnika. Međutim, za sva uposlena lica iznad ovog broja i ovi obveznici plaćaju porez na upotrebu tuđe radne snage.

Tuđu radnu snagu u 1956. koristilo je 17.708 samostalnih zanatlija, ili 9,8% od njihovog ukupnog broja, sa 21.797 radnika koji su bili uposleni godinu dana (radnik—godina), a u 1962. godini 15.726 samostalnih zanatlija, ili 14,4%, sa 22.927 radnika uposlenih godinu dana.

Po republikama, tuđu radnu snagu upošljavalo je u 1962: u Sloveniji 29,3%, u Hrvatskoj 18,9%, u Crnoj Gori 12,8%, u Srbiji 11,6%, u Makedoniji 10%, i u Bosni i Hercegovini 9,1% od ukupnog broja samostalnih zanatlija.

DOPRINOS ZA ŠKOLSTVO. Do 1961. samostalne zanatlije plaćale su doprinos za kadrove u privredi³ prema Uredbi o fondovima za kadrove u privredi iz 1955. Visinu i stope ovog doprinosa određivala su republička izvršna veća, a za osnovicu služio je godišnji dohodak (kao kod poreza na dohodak i opštinskog prireza).

Osnovnim zakonom o finansiranju školstva iz 1960. osnovani su društveni republički i opštinski fondovi za školstvo, a dotadašnji doprinos za kadrove zamenjen je doprinosom za školstvo. Visinu i stope ovog doprinosa propisuju skupštine republika. Kao osnovica doprinosa takođe služi godišnji dohodak samostalnih zanatlija.

Doprinos za školstvo opterećivao je dohodak samostalnih zanatlija (poresku osnovicu) prosečnom stopom od 1,3% (u 1958) do 4,6% (u 1962).

MESNI SAMODOPRINOS, koji predstavlja specifičan vid samooporezivanja građana, uveden je Osnovnim zakonom o opštinskom prirezu i mesnom samodoprinosu iz 1955. Republičkim zakonima bliže je regulisan način njegovog zavođenja. S obzirom da se mesni samodoprinos sakuplja pretežno u selima,⁴ gde je zanatstvo slabije razvijeno, i učešće davanja samostalnih zanatlija u njegovom ukupnom iznosu znatno je manje.

UTVRĐIVANJE PROMETA

I DOHOTKA SAMOSTALNIH ZANATLIJA

Način utvrđivanja prometa i dohotka kao poreskih osnovica za oporezivanje samostalnih zanatlija regulisan je Uredbom o porezu na promet i Uredbom o porezu na dohodak iz 1954.

Za utvrđivanje prometa i dohotka samostalnog zanatlije kao poreska osnovica služi u prvom redu njegova poreska prijava o prometu i dohotku, koju obveznik na početku svake godine obavezno podnosi finansijskom organu opštine na čijoj teritoriji ima boravište. Prijava mora da sadrži promet ostvaren na celoj teritoriji zemlje u godini za koju se razrez poreza vrši i troškove koji su bili potrebni za njegovo ostvarenje. Razlika između prometa i troškova čini dohodak koji služi kao osnovica za oporezivanje.

Promet i dohodak samostalnih zanatlija, kao i njihove poreske obaveze, utvrđuju se unapred ili po isteku godine.

Oporezivanje unapred (paušalno oporezivanje) obuhvata vlasnike samostalnih zanatskih radnji sa manjim obimom poslovanja, koji ne koriste dopunski rad drugih lica (tuđu radnu snagu) niti mašine na mehanički pogon. Međutim, opštinske poreske komisije mogu odrediti da se oporezivanjem unapred obuhvate i vlasnici nekih samostalnih zanatskih radnji koji koriste dopunski rad drugih lica i imaju mašine na mehanički pogon — ako im se, zbog ograničenog obima poslovanja i drugih razloga, promet i dohodak za poresku godinu mogu unapred proceniti.

Obveznici kojima se promet i dohodak utvrđuju unapred, unose u svoje poreske prijave (prema sopstvenoj proceni) promet koji očekuju da će ostvariti u godini za koju se razrez poreza vrši, zatim troškove koje će učiniti za ostvarenje tako predviđenog prometa i na osnovu toga dohodak kao osnovicu za oporezivanje. S obzirom da visina prometa i dohotka zavisi i od broja uposlenih radnika, kao i od opreme i mašina, obveznici koji koriste tuđu radnu snagu i mašine, a određeni su za paušalno utvrđivanje osnovica, svoje prijave o visini prometa i dohotka zasnivaju na stanju radne snage i mašina u početku poreske godine.

Ako se uslovi poslovanja ne izmene u toku godine, utvrdene osnovice se do kraja godine ne mogu menjati. Osnovica i srazmeran iznos poreza smanjuju se ako obveznik u toku godine privremeno obustavi rad zbog razloga nezavisnih od njegove volje (bolest, vojna vežba, i sl.).

Oporezivanje po isteku godine obuhvata vlasnike samostalnih zanatskih radnji sa većim obimom poslovanja koji koriste dopunski rad drugih lica (tuđu radnu snagu) ili upotrebljavaju mašine na mehanički pogon, izuzimajući one za koje je komisija odredila oporezivanje unapred.

Godišnji dohodak ove kategorije obveznika utvrđuje se na osnovu poreske prijave o dohotku ostvarenom u prethodnoj godini, na osnovu poslovnih knjiga⁵ (ukoliko su one uredno vođene i verodostojne), kao i na osnovu podataka sa žiro-računa i drugih podataka o prometu od prodaje robe i izvršenih usluga koje registruju finansijski organi opštine u kojoj se nalazi mesto stalnog stanovanja obveznika.

Za ocenu realnosti podnesenih prijava o prometu i dohotku služe podaci o isporuci robe ili vršenju usluga državnim organima, radnim i drugim organizacijama. Upoređivanjem tih podataka i poslovnih knjiga finansijski organi i poreske komisije utvrđuju ispravnost stanja po poslovnim knjigama ili njihovu manjkavost, neverodostojnost i dr. Osnovnu teškoću predstavlja utvrđivanje prometa i dohotka koji zanatlija ostvaruje u poslovanju sa građanima. Finansijski organ utvrđuje taj promet i dohodak na osnovu prijave obveznika i ocenom do koje dolazi na posredan način (povremenim obilascima radnji u raznim periodima godine i neposrednim uzimanjem podataka o poslovanju do kojih se tom prilikom može doći, zatim uzimanjem dopunskih izjava obveznika, izjava svedoka i veštaka, i dr.). Ovako utvrđeni promet i dohodak uzimaju se kao poreske osnovice na koje se zatim razrezuje porez za godinu unazad.

U praksi često između obveznika i finansijskih organa dolazi do sporova oko realnosti ocenjenih osnovica.

³ O fondovima za kadrove u privredi vidi: »Jug. pregled«, 1959, mart, str. 108—111 (20—23), i 1960, oktobar, str. 431—432 (57—58).

⁴ Vidi: »Oporezivanje individualnih poljoprivrednih proizvođača«, »Jug. pregled«, 1964, mart, str. 128 (20).

⁵ Poslovne knjige obavezno vode sve samostalne zanatlije koji ostvaruju godišnji dohodak preko 800.000 din. ili ukupan godišnji promet preko 8 miliona dinara.

PORESKE KOMISIJE I POSTUPAK UTVRĐIVANJA PORESKE OSNOVICE

Pri utvrđivanju godišnjeg prometa i dohotka značajnu ulogu ima poreska komisija, koju imenuje skupština opštine. U svim slučajevima u kojima se osnovica utvrđuje po prijavi, osnovice utvrđuju poreske komisije. Za obveznike koji su dužni da vode poslovne knjige osnovice utvrđuju finansijski organi. Ako se, međutim, savrnavljanjem knjiga sa proverenim podacima utvrdi da knjige nisu uredno i tačno vođene, osnovicu utvrđuje poreska komisija.

Poresku komisiju sačinjava pet članova: predsednik, koji je po pravilu član skupštine opštine, rukovodilac službe prihoda, jedan stručni službenik opštine i dve samostalne zanatlije. Sednice poreskih komisija su javne. Na njima se raspravlja o prijavi i podacima koje je obveznik pružio, o predlogu poreskog referenta o visini poreskih osnovica, kao i o podacima na osnovu kojih se one predlažu. Posle poreske rasprave, poreska komisija na tajnoj sednici donosi rešenje o visini osnovica, koje mora biti obrazloženo. Utvrđivanje osnovica i razrez svih poreza obavlja se najkasnije do 30. aprila tekuće godine. Finansijski organ potom dostavlja obvezniku obavest (ako je osnovicu utvrdila poreska komisija) odnosno rešenje (ako je osnovicu utvrdio finansijski organ) o razrezu poreza, na koje obveznik ima pravo žalbe drugostepenoj poreskoj komisiji odnosno drugostepenom finansijskom organu, u zavisnosti od toga koji je od tih organa doneo rešenje u prvom stepenu. Protiv drugostepenog rešenja poreski obveznik može pokrenuti upravni spor.

NAPLATA POREZA

Postupak naplate poreza regulisan je Uredbom o porezu na dohodak i Uredbom o prinudnoj naplati poreza i drugih budžetskih prihoda iz 1953.

Naplata poreza vrši se u tromesečnim iznosima, tako da obveznik može svoja poreska zaduženja otplaćivati postepeno u toku godine. Odgovarajući tromesečni iznos zaduženog poreza dospeva za plaćanje početkom svakog tromesečja. Obveznik je dužan da za mesec i po dana po dospelosti poreza isplati taj deo poreza, bilo u celini, bilo u ratama. Obvezniku koji u ovom roku ne isplati dospeli deo poreza finansijski organ po isteku polovine tromesečja uručuje opomenu, ostavljajući mu rok od 8 dana za izmirenje obaveze. Ako obveznik to ne učini, prema njemu se tek onda, na osnovu prethodno uručenog rešenja, preduzimaju prinudne mere: popis nepokretnih stvari (u roku od 8 dana), a zatim njihova prinudna prodaja javnim nadmetanjem (u roku od daljih 8 dana).

Na osnovu ovlašćenja iz Uredbe o prinudnoj naplati poreza, republike su, da bi obveznicima olakšale ispunjavanje obaveza u propisanim rokovima, donele propise o plaćanju poreza putem čekovnih uplatnica.

U većini opština poštanski službenici-pismonoše ovlašćeni su da po selima prikupljaju novac od poreskih dužnika i izdaju im privremene potvrde o prijemu, koje se, posle predaje novca pošti u korist opštine, zamenjuju potvrdom pošte na delu čekovne uplatnice namenjene za uplatioca.

Ovim je u velikoj meri otklonjena ranija praksa da obveznici radi uplate poreza lično dolaze u opštinu i time gube vreme, kao i praksa da poreski organi radi naplate poreskih obaveza odlaze na teren i u kuće dužnika. Ovakav način plaćanja obezbedio je uspešniju naplatu poreza uz znatno manje neposredno angažovanje poreskih organa nego ranije.

Naplata svih poreskih davanja samostalnih zanatlija kretala se od 90% do 95% od ukupnog iznosa svih zaduženja, uz minimalnu primenu prinudnih mera. Tako je, na primer, u 1960. naplata poreza prinudnim putem izvršena kod svega 733 (0,6%) od ukupno 121.694 samostalne zanatlije, što u novcu iznosi svega 135 miliona (0,8%) od 16 milijardi ukupno naplaćenog poreza.

PORESKO ZADUŽENJE DOHOTKA SAMOSTALNIH ZANATLIJA 1956—1962.

Procenjen ukupan dohodak samostalnih zanatlija⁶ u periodu 1956—1962. porastao je za 52%, utvrđene poreske osnovice za 15%, a poresko zaduženje za 76%. Osnovice su bile stalno nisko utvrđivane, tako da su u 1956. iznosile 44%, a u 1962. godini — 33% od procenjenog ukupnog dohotka. U 1956. poreska zaduženja iznosila su 15% od procenjenog ukupnog dohotka samostalnih zanatlija, a u 1962. godini — 17,7%. (Tabela 2.)

TABELA 2 — PORESKO ZADUŽENJE SAMOSTALNIH ZANATLIJA U ODNOSU NA PORESKE OSNOVICE I DOHODAK U 1956. I 1962.

(U milionima din.)			
	1956	1962	Indeks 1962 1956
Dohodak	40.009	60.607	152
Poreska osnovica	17.766	20.431	115
Poresko zaduženje	5.949	10.558	176
Od toga:			
porez na dohodak	4.645	6.436	138
opštinski prirez	514	2.462	478
porez na upotrebu tuđe radne snage	590	687	116
doprinos za školstvo	200	973	490

Podaci: za narodni dohodak — Statistički godišnjak SFRJ, 1963; za ukupne poreske osnovice i poresko zaduženje — Dokumentacija Saveznog sekretarijata za finansije.

Od svih poreskih davanja samostalnih zanatlija u periodu 1956—1962. doprinos za školstvo pokazuje najveći procentualni porast — za 390%, a zatim opštinski prirez — za 378%. Međutim, porez na dohodak, koji je u ovom periodu porastao za svega 38%, ipak učestvuje u ukupnom poreskom zaduženju sa 60%.

Mada ovako globalno poresko opterećenje dohotka samostalnih zanatlija (17,7% u 1962) nije visoko, ipak ostaje problem njegove neravnomerne raspodele na pojedine kategorije zanatlija. Zbog odsustva sigurnih merila za utvrđivanje poreskih osnovica došlo je u ovom periodu i do izvesnog zaoštavanja u poreskom opterećenju. Iako smanjenje poreskih stopa za 1963. i 1964. ima za cilj da otkloni takve pojave, ipak ostaje problem kako utvrditi realnije osnovice samostalnih zanatlija.

Podaci Saveznog sekretarijata za finansije pokazuju da su poreski obveznici prijavljivali niske prihode, kao i da su u nedostatku sigurnijih podataka, poreske komisije utvrđivale niske poreske osnovice.

Prema poreskim prijavama za 1961. prosečan godišnji dohodak samostalnih zanatlija koji nisu koristili tuđu radnu snagu (63% od ukupnog broja samostalnih zanatlija) iznosio je 60.000 din., ili mesečno 5.000 din. Prosečna utvrđena poreska osnovica za istu godinu iznosila je 102.000 din., ili mesečno 8.500. Prosečna osnovica ovih obveznika povećana je u 1962. na 120.000 godišnje, ili na 10.000 mesečno. Ako bi ova osnovica bila realna, onda bi, posle izdvajanja poreskih davanja u proseku od 34% (porez na dohodak 22%, opštinski prirez 8% i doprinos za školstvo 4%), obvezniku za ličnu potrošnju ostalo — 80.000 godišnje, ili oko 6.600 din. mesečno, što s obzirom na troškove života svakako ne odgovara stvarnom stanju.

⁶ Pod procenjenim ukupnim dohotkom (narodnim dohotkom) podrazumeva se ukupan jednogodišnji dohodak samostalnih zanatlija ostvaren prodajom robe u zanatskoj proizvodnji i uslugama, koji na osnovu globalnih elemenata utvrđuje Savezni zavod za statistiku.

Kao orijentacija za ocenu realnosti utvrđenog dohotka samostalnih zanatlija mogu poslužiti podaci o visini ličnih dohodaka radnika u društvenom sektoru. Tako je prosečni godišnji bruto lični dohodak kvalifikovanog radnika u radnim organizacijama, uključujući i sve doprinose (oko 40%), u 1961. iznosio 416.000 din. (ili 34.700 din. mesečno), a bez doprinosa — 250.000 din. (ili 20.800 din. mesečno).

U 1961. poreske osnovice samostalnih zanatlija koji su koristili tuđu radnu snagu i mašine na mehanički pogon iznosile su, prema njihovim poreskim prijavama, u proseku 224.000 din. godišnje (18.700 mesečno), a po oceni poreskih komisija 394.000 godišnje (32.800 mesečno), što po odbitku prosečnog poreskog opterećenja od 62% (porez na dohodak 40%, opštinski prirez 12%, porez na upotrebu tuđe radne snage 6% i doprinos za školstvo 4%) daje neto prihod od oko 150.000 din. godišnje (12.500 mesečno). Međutim, godišnja bruto zarada visokokvalifikovanog radnika u radnim organizacijama (uključujući i sve doprinose) iznosila je u istoj godini 620.000 din. (51.600 mesečno), a bez doprinosa 372.000 din. (31.000 mesečno).

Istina, ovakvi proseci nisu uvek realan prikaz odnosa poreskog opterećenja zanatlija, jer uključuju i obveznike čije su osnovice nisko utvrđene (kojih ima znatno više) i one čije su osnovice realno ili visoko utvrđene (kojih ima manje). Oni samo ukazuju na činjenicu da su u celini osnovice nisko utvrđivane, što se vidi i iz podataka o strukturi zanatskih radnji (i to onih koje su radile u toku cele godine) prema visini poreskih osnovica u 1958. (Tabela 3.)

Prema tome, u 1958. je 57,5% od ukupnog broja samostalnih zanatlija u Jugoslaviji imalo godišnju osnovicu poreza na dohodak do 80.000 din., dok je u Bosni i Hercegovini taj procent iznosio 60%, u Crnoj Gori 76,3%, u Hrvatskoj 42,8%, u Makedoniji 60,2%, u Sloveniji 27,4%, a u Srbiji 48,1% od ukupnog broja samostalnih zanatlija.

• • •

Ukupno opterećenje dohotka samostalnih zanatlija povećava i obavezan doprinos za zdravstveno osiguranje,⁷ koji je srazmerno veći od svih poreskih davanja samostalnih zanatlija, pogotovu onih sa nižim prihodima.

Doprinos za zdravstveno osiguranje plaća se iz dohotka od zanatske delatnosti, ali ne prema stvarnom prihodu, već u fiksnim iznosima, prema osiguraničkoj skali od pet razreda u koju su razvrstane sve samostalne zanatlije. U Srbiji, na primer, sve samostalne zanatlije sa godišnjim dohotkom (kao poreskom osnovicom) preko 120.000 din. razvrstane su u prvi osiguranički razred i plaćaju na ime doprinosa 60.576 din. godišnje, odnosno 50% od osnovice; u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini u ovaj razred razvrstani su obveznici sa poreskom osnovicom preko 100.000 din. i plaćaju: u Hrvatskoj — 56.676 din. a u Bosni i Hercegovini — 58.608 din. U Sloveniji i Makedoniji u prvi osiguranički razred razvrstane su zanatlije sa osnovicom preko 150.000 din. Doprinosi zanatlija u nižim osiguraničkim razredima srazmerno su veći. Za zanatlije razvrstane u peti, najniži osiguranički razred (sa poreskom osnovicom do 50.000 din.) doprinos se kreće od 36.192 (u Sloveniji) do 40.560 din. (u Srbiji).

Ovako uzak raspon skale po kojoj se naplaćuje ovaj doprinos ima za posledicu neravnomerno opterećenje dohotka ove kategorije obveznika, tj. pogađa zanatlije sa nižim, a pogoduje zanatlijama sa visokim prihodima. Na primer, u Srbiji (a slično je i u ostalim republikama), zanatlija sa poreskom osnovicom od 130.000 din. plaća isti doprinos od 60.576 din. kao i obveznik kome je osnovica utvrđena na 1.000.000, 2.000.000, 3.000.000 i više.

NOVI PORESKI SISTEM

Novi poreski sistem, koji je u pripremi, zasniva se na ustavnom načelu da svaka društveno-politička zajednica (federacija, republika i opština) samostalno utvrđuje prihode za finansiranje društvenih potreba na svojoj teritoriji i samostalno raspolaže njima, što znači da stope doprinosa i poreza za sve kategorije poreskih obveznika (pa i za samostalne zanatlije) propisuju one društveno-političke zajednice kojima po saveznom zakonu prihodi od pojedinih doprinosa i poreza pripadaju.

Pošto poresko zakonodavstvo, prema Ustavu, spada u kategoriju osnovnih zakona koje donosi Savezna skupština, novi osnovni zakon o doprinosima i porezima utvrdiće

TABELA 3 — STRUKTURA ZANATSKIH RADNJI PREMA VISINI PORESKE OSNOVICE U 1958*. PO REPUBLIKAMA

(U %)

Poreska osnovica		Jugoslavija	Bosna i Hercegovina	Crna Gora	Hrvatska	Makedonija	Slovenija	Srbija
preko	do							
	30.000	18,2	23,8	52,7	11,8	24,7	6,4	20,6
30.000	50.000	13,1	17,9	11,9	13,5	17,0	8,0	12,1
50.000	80.000	16,2	18,3	11,7	17,5	18,5	13,0	15,4
80.000	120.000	15,0	14,0	7,9	15,1	16,4	17,3	14,4
120.000	160.000	10,0	8,0	3,4	10,3	9,8	12,9	10,0
160.000	200.000	7,0	5,4	4,2	6,8	6,2	9,6	6,9
200.000	250.000	4,6	3,1	2,3	4,9	2,7	7,1	4,8
250.000	300.000	3,6	2,4	1,7	4,0	1,9	5,4	3,7
300.000	400.000	4,6	3,0	1,8	5,2	1,7	8,1	4,7
400.000	500.000	2,3	1,3	0,8	2,8	0,6	4,4	2,2
500.000	600.000	1,4	0,8	0,4	2,1	0,2	2,3	1,3
600.000	700.000	1,0	0,6	0,4	1,4	0,1	1,3	1,0
700.000		3,0	1,4	0,8	4,6	0,2	4,2	2,9

* Za kasnije godine nema podataka.

Podaci: Savezni sekretarijat za finansije.

⁷ Doprinos za zdravstveno osiguranje uveden je Zakonom o zdravstvenom osiguranju iz 1962. kao naknada za zdravstvene usluge koje koriste zanatlije i članovi njihovih porodica.

Vidi: »Zdravstveno osiguranje zanatlija«, »Jug. pregled«, 1962. septembar, str. 359—360 (19—20).

vrste poreza i doprinosa i druga načelna pitanja poreske politike—za celu zemlju, a ostala pitanja regulisaće republički zakoni i opštinski propisi (u skladu sa saveznim i republičkim zakonima).

U pogledu oporezivanja samostalnih zanatlija nastoji se da se zakonom objektiviziraju elementi za utvrđivanje dohotka kao osnovice za oporezivanje. Pri tom se polazi od pretpostavke da dohodak samostalnih zanatlija koji se bave zanatskom proizvodnjom i prodajom robe, nije po pravilu niži od ličnog dohotka kvalifikovanih radnika iste ili slične delatnosti u društvenom sektoru, kao i da dohodak samostalnih zanatlija koji se bave zanatskim uslugama

nije veći od ličnog dohotka radnika iste ili slične delatnosti u društvenom sektoru, zbog čega i njihove poreske obaveze treba da budu u toj srazmeri.

IZVOR: Uredba o porezu na promet i Tarifa poreza na promet (prečišćen tekst), »Službeni list FNRJ«, br. 19/61. i 25/62 — sa kasnijim izmenama i dopunama; Uredba o porezu na dohodak (prečišćen tekst), »Službeni list FNRJ«, br. 22/61; Odluka o stopama poreza na dohodak, »Službeni list FNRJ«, br. 13/61, 53/61, 5/63, 51/63; Osnovni zakon o opštinskom prirezu i mesnom samodoprinosu, »Službeni list FNRJ«, br. 19/55 — sa kasnijim izmenama i dopunama; Uredba o prinudnoj naplati poreza i drugih budžetskih prihoda, »Službeni list FNRJ«, br. 33/53, 25/57.

M. Đ.

ZDRAVSTVENO STANJE I ZAŠTITA ODOJČADI I MALE DECE

Na izuzetan značaj zdravstvene zaštite odojčadi i male dece, tj. starosne grupe od 0 i od 1 do 6 godina, ukazuju nekoliko važnih pokazatelja, koji ilustruju zdravstveno stanje ne samo najmlađeg, nego, indirektno, i celokupnog stanovništva zemlje.

MORTALITET ODOJČADI I MALE DECE

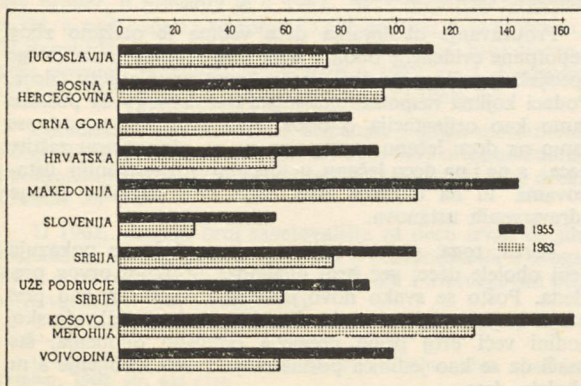
MORTALITET ODOJČADI. Dok je mortalitet odraslog stanovništva u Jugoslaviji uglavnom na nivou mortaliteta u razvijenim zemljama, dotle je mortalitet odojčadi znatno veći nego u mnogim evropskim državama, tako da predstavlja osnovni problem zdravstvene službe u zemlji. Pri tom između pojedinih republika i pokrajina postoje izrazite razlike u visini stope mortaliteta odojčadi (broj umrle odojčadi na 1.000 živorođene). Tako, na primer, prema podacima za 1963, dok stopa mortaliteta odojčadi u proseku za celu zemlju iznosi 77,5, ona je u Sloveniji 27,3, a na Kosovu i Metohiji 128,1. (Tabela 1.)

TABELA 1 — STOPA MORTALITETA ODOJČADI 1955—1963.

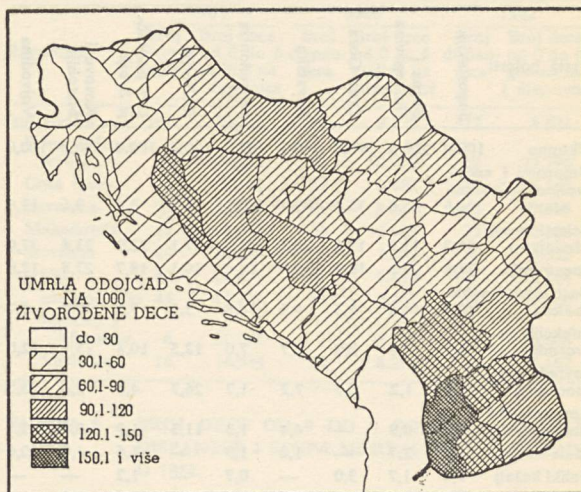
Republika	1955	1958	1960	1961	1962	1963
Jugoslavija	112,8	86,4	87,7	82,0	84,2	77,5
Bosna i Hercegovina	142,6	100,2	107,0	98,7	93,7	95,2
Crna Gora	84,2	73,9	66,4	61,4	63,0	58,1
Hrvatska	93,4	74,6	70,4	62,9	59,4	56,3
Makedonija	144,3	114,6	114,6	112,1	137,6	107,9
Slovenija	56,7	39,6	35,1	29,4	30,0	27,3
Srbija	107,6	84,1	86,2	82,9	87,1	78,5
uže područje	90,5	67,4	68,7	66,3	64,7	59,8
Kosovo i Metohija	164,0	125,4	132,5	125,9	146,9	128,1
Vojvodina	99,3	79,2	73,4	71,6	64,6	57,9

Jedan od pokazatelja zdravstvenog stanja odojčadi je i učešće umrle odojčadi u ukupnom broju umrlih. To učešće

GRAFIKON — BROJ UMRLE ODOJČADI NA 1.000 ŽIVOROĐENE U 1955. I 1963 PO REPUBLIKAMA

KARTOGRAM — BROJ UMRLE ODOJČADI NA 1.000 ŽIVOROĐENE U 1962. PO SREZOVIMA

je za celu zemlju smanjeno od 26,6% u 1955. na 18,7% u 1963, ali je stanje po republikama odnosno pokrajinama veoma različito.

Visina stope mortaliteta odojčadi ima veliki značaj u procesu obnavljanja stanovništva. Opšta pojava smanjenja nataliteta u razvijenim zemljama kompenzira se smanjenjem stope mortaliteta odojčadi, čime se uravnotežava prirodni priraštaj. Međutim, u Jugoslaviji, gde natalitet stalno opada, a naročito u nekim krajevima zemlje (Vojvodina, uže područje Srbije), mortalitet odojčadi, iako postepeno opada, još uvek je vrlo visok. S obzirom da se može računati i na dalje opadanje nataliteta, očuvanje prirodnog priraštaja je moguće jedino smanjenjem mortaliteta odojčadi.

Starosna struktura umrle odojčadi. Prema podacima za 1962, u Jugoslaviji je od ukupnog broja umrle odojčadi u toj godini otpadalo 22,2% na starosnu grupu od 0 do 6 dana, 41,4% na starosnu grupu od 0 do 30 dana i 58,6% na starosnu grupu od 1 do 11 meseci.

Odnos učešća pojedinih starosnih grupa u ukupnom mortalitetu odojčadi je različit po republikama. U republikama u kojima je ukupan mortalitet odojčadi nizak — niži je i mortalitet starije odojčadi, i on se sve više smanjuje sa opadanjem ukupnog mortaliteta odojčadi. Tako, na primer, u Sloveniji je u 1950, kada je mortalitet odojčadi iznosio 86,6‰, na starosnu grupu od 0 do 6 dana otpadalo 27,3% od ukupno umrle odojčadi u toj godini, dok je u 1961, kada je mortalitet odojčadi smanjen na 29,4‰, na ovu starosnu grupu otpadalo 56,2%. Nasuprot tome, u Makedoniji, gde je mortalitet odojčadi u 1961. iznosio 112,1‰, na starosnu grupu od 0 do 6 dana otpadalo je svega 17,3% od ukupno umrle odojčadi u toj godini.

Uzroci smrti odojčadi. Umiranje odojčadi u Jugoslaviji karakterišu uzroci svojstveni zemljama sa visokim mortalitetom dece u prvoj godini života. Visok procent učešća starije odojčadi u ukupnom mortalitetu je posledica spoljnih faktora koje uslovljava stepen socijalno-ekonomskog razvoja kao i opštekulturni i zdravstveni nivo sredine. Međutim, rana smrtnost odojčadi, koja nije smanjena ni u najrazvijenijim zemljama, u najvećem procentu je posledica prirodnih anomalija, nasleđenih bolesti i oštećenja prilikom porođaja. U zemljama u kojima najveći procent umrlih u prvoj godini života otpada na starosnu grupu od 0 do 6 dana, najčešći su uzroci smrti u prvoj godini života kongenitalne malformacije (Švedska 21,2% u 1958) i povrede pri porođaju (Švedska 33,0% u 1958). U Jugoslaviji je, prema podacima za 1961, na kongenitalne malformacije otpadalo 1,9%, a na povrede pri porođaju 3,7%. (Tabela 2.)

TABELA 2—STRUKTURA UZROKA SMRTI ODOJČADI U 1961.
(U %)

Vrsta bolesti	Jugoslavija	Bosna i Hercegovina	Crna Gora	Hrvatska	Makedonija	Slovenija	Uže područje Srbije	Kosovo i Metohija	Vojvodina
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Simptomi i nedovoljno definisana stanja	24,6	35,6	35,3	39,4	28,1	4,8	8,4	9,6	11,6
Bolesti ranog detinjstva	21,2	12,0	13,2	20,5	21,5	17,1	32,9	23,4	37,0
Pneumonija	17,9	20,1	16,9	9,3	14,4	10,1	18,7	27,8	12,0
Gastrointestinalne bolesti	10,8	14,6	8,3	4,8	16,8	3,1	7,1	10,5	6,7
Infekcije novorođenčadi	9,2	7,6	2,0	5,7	7,0	12,5	10,8	15,1	12,0
Povrede pri porođaju	3,7	1,2	2,9	7,2	1,7	26,7	4,6	2,0	6,5
Kongenitalne malformacije	1,9	0,9	—	4,4	1,3	11,3	1,9	0,6	2,5
Male boginje	1,9	2,7	—	1,0	1,9	—	1,6	1,9	0,6
Veliki kašalj	1,0	1,7	3,0	—	0,7	—	1,2	—	—
Bronhitis	2,0	—	1,8	0,4	—	—	2,7	1,9	1,6
TBC respiratornih organa	—	0,3	—	—	—	—	—	—	—
Grip	—	—	4,0	—	1,3	1,5	—	1,0	—
Oboljenja srca	—	—	1,4	—	—	—	—	—	—
Nemeningokokni meningitis	—	—	—	0,5	—	0,8	—	—	—
Hernije i opstrukcije	—	—	—	—	—	1,1	—	—	0,8
Ostale bolesti	6,8	3,3	11,3	6,9	5,4	12,1	10,1	6,3	8,7

Struktura uzroka smrtnosti odojčadi znatno se razlikuje po republikama i pokrajinama, i u neposrednoj je zavisnosti od stope mortaliteta odojčadi. U Sloveniji, gde je stopa mortaliteta u 1961. iznosila 29,4⁰/₀₀, najveći broj odojčadi je umrlo od povreda pri porođaju — 26,7%, od bolesti specifičnih za rano detinjstvo (nedonesenost) — 17,1%, i od kongenitalnih malformacija — 11,3%. Na Kosovu i Metohiji, međutim, gde je stopa mortaliteta odojčadi u 1961. bila 127,2⁰/₀₀, najčešći uzroci smrti su oboljenja protiv kojih danas postoje efikasna sredstva za lečenje: pneumonija — u 27,8% slučajeva, bolesti ranog detinjstva — u 23,2% slučajeva, infekcije novorođenčadi — u 15,1% slučajeva, i gastrointestinalne bolesti (uglavnom dečiji prolivi) — u 10,5% slučajeva, dok na povrede pri porođaju otpada svega 2,0%, a na kongenitalne malformacije 0,6% slučajeva. U Bosni i Hercegovini TBC respiratornih organa se još uvek nalazi na desetoj mestu po učestalosti uzroka smrti odojčadi, sa učešćem od 0,3%.

Glavni uzroci smrtnosti odojčadi u prvom mesecu života su nedonesenost, povrede pri porođaju, kongenitalne malformacije i infekcije.

Na nedonesenu decu otpada oko 5%—10% od ukupno rođenih, i njihov je udeo u mortalitetu odojčadi veoma veliki. Visina nedonesenosti zavisi u prvom redu od zdravstvene kontrole žena za vreme trudnoće. Redovna kontrola za vreme trudnoće omogućava blagovremeno otklanjanje nekih faktora koji mogu dovesti do prevremenog rađanja (nepravilna ishrana, neodgovarajući uslovi rada, i dr.). Procent žena obuhvaćenih zdravstvenom kontrolom za vreme trudnoće u zemlji još uvek ne zadovoljava, mada je znatno veći nego ranije: u 1962. godini 67,5%, prema 32,4% u 1952.

Povrede pri porođaju, pored toga što su uzrok velikom broju ranog mortaliteta, često ostavljaju trajna psihička i telesna oštećenja. Ove povrede su znatno češće kod porođaja koji se obavljaju bez stručne pomoći. Uz stručnu pomoć obavljeno je u 1950. godini 31,3%, a u 1962. godini 58% od ukupnog broja porođaja, sa znatnim varijacijama po republikama (u Sloveniji 100%, u Bosni i Hercegovini 32%).

Na visok mortalitet odojčadi u celini, a posebno odojčadi od 1 do 11 meseci, naročito utiču nepravilna ishrana i nega, koje su posledica niskog opštekulturnog nivoa i slabe zdravstvene prosvetljenosti stanovništva, posebno onog dela koji živi na selu.

MORTALITET MALE DECE (OD 1 DO 4 GODINE). Kao i mortalitet odojčadi, i mortalitet male dece (od 1 do 4 godine) je značajan pokazatelj zdravstvenog stanja stanovništva jedne zemlje. Iako poslednjih desetak godina stopa mortaliteta male dece pokazuje stalnu tendenciju opadanja — od 10,0 u 1955. na 4,5 u 1961 — ona je u poređenju sa razvijenim zemljama (u kojima stope mortaliteta male dece iznose oko 1,0) još uvek visoka. (Tabela 3.)

TABELA 3—STOPA MORTALITETA MALE DECE (OD 1 DO 4 GODINE) 1955—1961.

Republika	1955	1958	1960	1961
Jugoslavija	10,0	5,4	6,5	4,5
Bosna i Hercegovina	16,7	8,2	10,4	6,8
Crna Gora	5,8	3,7	5,0	3,5
Hrvatska	3,7	2,6	2,3	2,0
Makedonija	17,6	9,5	9,5	6,6
Slovenija	2,5	1,8	1,4	1,3
Srbija	...	5,0	6,5	4,5
uže područje	6,0	3,4	3,4	2,7
Kosovo i Metohija	27,4	13,4	20,1	12,0
Vojvodina	6,0	2,3	2,3	1,7

Mortalitet male dece je naročito visok u onim republikama i pokrajinama u kojima je i mortalitet odojčadi veoma visok. Tako, na primer, najveći mortalitet male dece je na Kosovu i Metohiji, gde je u 1961. stopa mortaliteta male dece iznosila 12%.

Uzroci smrti male dece. Najčešći uzroci smrti male dece u Jugoslaviji su oboljenja infektivne prirode, dok su u razvijenim zemljama, gde je mortalitet ove starosne grupe nizak, najčešći uzroci smrti — povrede. U Jugoslaviji u 1961. najčešći uzroci smrti male dece bile su sledeće bolesti: pneumonija — u 22,4% slučajeva, gastrointestinalna oboljenja — u 12,2% slučajeva, male boginje — u 10,5% slučajeva, povrede — u 5,04% slučajeva, tuberkuloza — u 3,8% slučajeva, veliki kašalj — u 3,4% slučajeva. Ostale bolesti učestvuju u strukturi mortaliteta u znatno manjem procentu. Napred navedeni podaci pokazuju da je u 1961. od ukupnog broja umrle male dece oko 40% umrlo od oboljenja koja se mogu sprečiti ili efikasno lečiti.

Među faktorima koji prouzrokuju još uvek prilično visok mortalitet male dece naročito se ističe neodgovarajuća ishrana. Iako akutne zarazne bolesti protiv kojih postoje efikasna preventivna sredstva (vakcinacija) pokazuju znatan pad, ipak se veliki kašalj još uvek nalazi na šestom mestu uzroka smrti u ovoj starosnoj grupi.

OBOLEVANJE DECE

Proučavanje obolevanja dece veoma je otežano zbog nepotpune evidencije obolele dece koja nisu koristila usluge specijalizovanih ustanova za zdravstvenu zaštitu dece. Podaci kojima raspolaže statistička služba mogu da posluže samo kao orijentacija o obolevanju dece, jer se odnose samo na decu lečenu u ustanovama za zdravstvenu zaštitu dece, a ne i na decu lečenu u drugim zdravstvenim ustanovama ili na bolesnu decu koja nisu koristila usluge zdravstvenih ustanova.

Pored toga, podaci kojima se raspolaže ne pokazuju broj obolele dece, već broj dijagnoza prilikom prvog pregleda. Pošto se svako novo oboljenje registruje kao prvi pregled, jedno dete može imati u jednoj kalendarskoj godini veći broj prvih pregleda odnosno oboljenja, što znači da se kao jedinica posmatranja uzima oboljenje a ne obolelo dete.

OBOLEVANJE DECE PREMA PODACIMA DEČJIH DISPANZERA, DEČJIH BOLNICA I DEČJIH ODELJENJA OPŠTIH BOLNICA. U 1962. je u *dečjim dispanzerima* postavljeno 2,707.209 dijagnoza oboljenja, prema 640.916 u 1950. Međutim, ovi podaci ne pokazuju povećanje broja obolele dece, već povećanje broja dece koja sve više koriste usluge proširene mreže dečjih dispanzera (dečji dispanzeri pružaju zdravstvene usluge deci od 0 do 6 godina).

U strukturi obolevanja na prvo mesto dolaze bolesti respiratornih organa, čije je učešće u ukupnom obolevanju dece u 1962. iznosilo u proseku za Jugoslaviju 48,3%. Zatim slede bolesti organa za varenje — 11,6%, oboljenja kože i potkožnog tkiva — 6,4%, zarazne bolesti — 6,3%, oboljenja uha — 5,7%, oboljenja oka — 2,4%, povrede — 2,1%, anemija — 1,4%, bolesti bubrega — 0,7%, i ostale bolesti — 12,7%. U obolevanju odojčadi dece od posebnog je značaja učestalost rahitisa. U strukturi obolevanja u dečjim dispanzerima na rahitis i druge avitaminoze otpadalo je u 1962. svega 2,5%. Međutim, ima indikacija da ovaj procent ni približno ne odgovara učestalosti ovog oboljenja.

Najveći broj male dece lečene u *dečjim bolnicama* i *dečjim odeljenjima opštih bolnica* bolovao je od bolesti respiratornih organa, zatim sledi grupa infektivnih i parazitarne bolesti, dok su ostale grupe bolesti zastupljene u daleko manjem broju.

USTANOVE I OSOBLJE ZA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU ODOJČADI I MALE DECE

U gradovima i većim mestima zdravstvenu zaštitu dece obezbeđuju specijalizovane zdravstvene ustanove, dok se u malim mestima i u selima ona sprovodi kroz ustanove opšte zdravstvene službe. Specijalizovane ustanove za zdravstvenu zaštitu dece se prema funkciji dele na dispanzer-ske i stacionarne, a prema tome kojem uzrastu dece obezbeđuju zdravstvenu zaštitu — na ustanove za zdravstvenu zaštitu odojčadi, male i predškolske dece, i na ustanove za zdravstvenu zaštitu školske dece i omladine.

DEČJI DISPANZERI.¹ Dečji dispanzeri su profilaktično-terapeutske ustanove za decu od 0 do 6 godina. U svom sastavu dispanzeri obavezno imaju savetovalište za zdravu decu i ambulantu za bolesnu decu, a u zavisnosti od razvijenosti dispanzera — i druge jedinice: laboratoriju, demonstracionu kuhinju, psihopedagoško savetovalište, zubnu ambulantu, rendgen kabinet, i dr.

Preventivne aktivnosti (kontrola zdravog deteta, zdravstveno prosvetćivanje, vakcinacije) obavljaju se kroz savetovališta, bilo da su ona u sastavu dečjih dispanzera, bilo da su samostalne jedinice, dok se dijagnostika i lečenje obavljaju u ambulantomama za bolesnu decu.

Broj dečjih dispanzera je poslednjih godina znatno povećan. U 1954. na 1 dispanzer dolazilo je 20.226 dece od 0 do 6 godina, a u 1962. godini 8.670. Međutim, teritorijalni razmeštaj dečjih dispanzera je veoma neravnomeran. Na primer, u Sloveniji je u 1962. na 1 dispanzer dolazilo 3.322, a na Kosovu i Metohiji 33.606 dece od 0 do 6 godina. U Bosni i Hercegovini je u periodu 1954—1962. broj dispanzera povećan za 7 puta, ali je ipak u 1962. na 1 dispanzer dolazilo 23.796 dece od 0 do 6 godina. (Tabela 4.)

Poređenje broja dece na 1 dispanzer i stope mortaliteta odojčadi pokazuje da je mortalitet dece veći u republikama i pokrajinama u kojima na 1 dispanzer dolazi veći broj dece. (Tabela 5.)

U 1962. ukupan broj savetovališta za decu izvan dečjih dispanzera iznosio je 310, od kojih u Sloveniji 246, a svega 64 u svim ostalim republikama (u Bosni i Hercegovini 35, u Hrvatskoj 5, u Vojvodini 24).

¹ Vidi: »Dečji dispanzeri i savetovališta za decu«, »Jug. pregled«, oktobar, 1960, str. 423 (21).

TABELA 4 — BROJ DEČJIH DISPANZERA I BROJ DECE OD 0 DO 6 GODINA NA 1 DISPANZER 1954, 1960. I 1962.

Republika	1954		1960		1962	
	Broj dispanzera	Broj dece od 0 do 6 godina na 1 dispanzer	Broj dispanzera	Broj dece od 0 do 6 godina na 1 dispanzer	Broj dispanzera	Broj dece od 0 do 6 godina na 1 dispanzer
Jugoslavija	140	20.226	290	9.535	312	8.671
Bosna i Hercegovina	4	147.820	32	19.999	28	23.796
Crna Gora	11	7.441	13	6.489	14	6.145
Hrvatska	26	21.294	64	8.254	68	7.555
Makedonija	12	22.845	21	13.136	25	10.306
Slovenija	20	10.828	55	3.702	60	3.322
Srbija	67	16.630	105	9.839	121	8.168
uže područje	45	15.289	74	8.332	73	7.560
Kosovo i Metohija	6	31.181	7	28.723	6	36.606
Vojvodina	16	14.944	24	8.277	42	5.162

TABELA 5 — BROJ DECE OD 0 DO 6 GODINA NA JEDAN DISPANZER I STOPA MORTALITETA ODOJČADI U 1962.

Republika	Broj dece na 1 dispanzer	Stopa mortaliteta odojčadi
Jugoslavija	8.671	84,2
Bosna i Hercegovina	23.796	93,7
Crna Gora	6.145	63,0
Hrvatska	7.555	59,4
Makedonija	10.306	137,6
Slovenija	3.322	30,0
Srbija	8.168	87,1
uže područje	7.560	64,7
Kosovo i Metohija	36.606	146,9
Vojvodina	5.162	64,6

Zdravstveno osoblje. Poslednjih godina broj stručnog medicinskog osoblja koje radi u dečjim dispanzerima, a naročito broj stalno uposlenih lekara, znatno je povećan. Međutim, odnos broja stalno uposlenih lekara i broja stalno uposlenog srednjeg medicinskog osoblja je još uvek nepovoljan: na 1 lekara dolazi nešto više od 1 srednjeg medicinskog radnika, umesto 3 koliko je norma. U dečjim savetovalištima van dispanzera je vrlo mali broj stalno uposlenih lekara i ostalog medicinskog osoblja. (Tabela 6).

TABELA 6 — ZDRAVSTVENO OSOBLJE ZAPOSLENO U DEČJIM DISPANZERIMA I SAVETOVALIŠTIMA U 1962.

	U dečjim dispanzerima		U dečjim savetovalištima	
	stalni	honorarni	stalni	honorarni
Lekari	538	196	21	261
Srednje medicinsko osoblje	650	73	63	138
Niže medicinsko osoblje	493	74	28	227

Najveći broj lekara, i stalnih i honorarnih, u dečjim dispanzerima čine specijalisti ili lekari osposobljeni putem kursova socijalne pedijatrije, dok je znatno manji broj lekara opšte prakse. Tako je u 1962. od ukupnog broja stalno uposlenih lekara bilo 283 pedijatra, 193 lekara sa kursom socijalne pedijatrije i svega 62 lekara opšte prakse. (Tabela 7).

Delatnost. Povećanjem broja stručnog osoblja i broja ustanova znatno je povećan i obim rada u dečjim dispanzerima i savetovalištima. U periodu 1954—1962. broj ukupno obavljenih pregleda je skoro utrostručen. (Tabela 8).

Pošto je odnos prvih i ponovnih pregleda u svim godinama isti, može se smatrati da je i broj dece obuhvaćene zdravstvenom zaštitom u dečjim dispanzerima u istom periodu takođe utrostručen.

TABELA 7 — PROFILI LEKARA U DEČJIM DISPANZERIMA 1962.

Republika	Specijalisti (pedijatri)		Lekari sa kursom socijalne pedijatrije		Lekari opšte prakse	
	stalni	honorarni	stalni	honorarni	stalni	honorarni
Jugoslavija	283	102	193	58	62	30
Bosna i Hercegovina	17	9	28	7	—	—
Crna Gora	11	—	—	—	6	—
Hrvatska	84	18	22	3	40	7
Makedonija	15	8	18	3	12	3
Slovenija	23	23	22	28	4	20
Srbija	133	44	103	17	—	—
uža Srbija (bez Beograda)	31	13	36	7	—	—
Beograd	69	8	26	—	—	—
Kosovo i Metohija	6	3	6	—	—	—
Vojvodina	27	20	35	10	—	—

TABELA 8 — BROJ PREGLEDA U DEČJIM DISPANZERIMA 1950—1962.

Godina	Ukupno	Prvi pregledi	Ponovni pregledi
1950	1,160.678	640.916	519.762
1954	1,806.387	1,040.085	766.302
1958	3,252.319	1,831.040	1,421.279
1962	4,894.673	2,707.209	2,187.464

Na obim delatnosti dečjih dispanzera i savetovališta ukazuju i podaci o broju pregleda i o broju kućnih poseta u odnosu na broj dece od 0 do 6 godina. Dok je u 1950. na 100 dece ove starosne grupe izvršeno 57,9 pregleda i 3,0 kućnih poseta, u 1962. broj pregleda je povećan na 180,9 a broj kućnih poseta na 9,3. Iako je ukupan broj pregleda na 100 dece znatno povećan, stanje u tom pogledu još uvek nije zadovoljavajuće, jer se veći veo ovih pregleda odnosi na preglede bolesne a manji na kontrolu zdrave dece. Isto tako, mali broj kućnih poseta govori o nerazvijenosti patronažne službe, koja je jedan od najvažnijih faktora u preventivnoj zdravstvenoj zaštiti dece. (Tabela 9).

Smanjenje broja pregleda na 1 radni sat lekara ukazuje na poboljšanje kvaliteta rada i na veće mogućnosti za bolju dijagnostiku u dečjim dispanzerima.

DEČJA ODELJENJA PRI OPŠTIM BOLNICAMA I DEČJE BOLNICE. U stacionarnim bolničkim ustanovama leče se deca od 0 do 14 godina. Broj dečjih odeljenja i bolnica, a uporedo sa tim broj dečjih postelja, takođe se povećava poslednjih godina. U 1950. u dečjim odeljenjima pri opštim bolnicama bilo je 1.844 postelje, a u 1962. godini

TABELA 9 — RAD DEČJIM DISPANZERA I SAVETOVALIŠTA 1950. I 1962.

Republika	Broj pregleda na 1 radni sat lekara		Broj pregleda na 100 dece od 0 do 6 godina		Broj kućnih poseta na 100 dece od 0 do 6 godina	
	1950	1962	1950	1962	1950	1962
Jugoslavija	8,7	5,7	57,8	180,9	3,0	9,3
Bosna i Hercegovina	8,3	5,4	12,5	66,2	0,3	1,6
Crna Gora	6,8	6,0	72,3	146,5	5,8	5,2
Hrvatska	19,4	5,8	74,2	232,4	0,7	11,5
Makedonija	8,4	6,1	78,6	190,4	3,1	2,7
Slovenija	11,3	5,3	101,2	198,9	17,9	39,4
Srbija	8,0	5,7	57,9	227,7	2,5	9,4
uže područje	7,8	5,5	64,5	262,1	0,9	8,7
Kosovo i Metohija	12,1	8,0	25,0	82,0	0,1	4,0
Vojvodina	7,9	5,8	67,4	287,7	8,6	16,9

6.586. Pored toga, dečje bolnice raspolagale su u 1962. sa 3.499 postelja, tako da je ukupan posteljni fond u 1962. iznosio 10.085, ili 1,7 postelja na 1.000 dece od 0 do 14 godina. (Tabela 10).

TABELA 10 — BROJ DEČJIH ODELJENJA I DEČJIH BOLNICA I KAPACITET POSTELJNOG FONDA U 1962.

Republika	Dečja odeljenja pri opštim bolnicama		Dečje bolnice		Broj postelja na 1.000 dece od 0 do 14 godina
	broj ustanova	broj postelja	broj ustanova	broj postelja	
Jugoslavija	...	6.586	20	3.499	1,7
Bosna i Hercegovina	12	798	4	566	1,0
Crna Gora	7	406	1	136	3,1
Hrvatska	21	1.350	6	1.085	2,2
Makedonija	12	557	1	190	1,4
Slovenija	...	873	1	144	2,3
Srbija	41	2.602	7	1.378	1,8
uže područje	25	1.662	5	1.023	2,0
Kosovo i Metohija	6	359	—	—	0,9
Vojvodina	10	581	2	355	1,9

Iako je kapacitet ukupnog dečjeg posteljnog fonda znatno povećan, potrebe još uvek nisu zadovoljene, naročito na Kosovu i Metohiji i u Bosni i Hercegovini

IZVOR: Podaci Saveznog zavoda za zdravstvenu zaštitu i Saveznog zavoda za statistiku.

Dr. Lj. B

PREPORUKA SAVEZNE SKUPŠTINE U VEZI SA STANJEM I PROBLEMIMA U OBLASTI OSNOVNOG OBRAZOVANJA

I

Prosvetno-kulturno veće Savezne skupštine pretresalo je na svojoj sednici od 18. i 19. marta 1964. godine stanje i probleme u vezi sa sprovođenjem reforme osnovnog obrazovanja na osnovu elaborata koje su pripremili Savezni sekretarijat za prosvetu i kulturu i Jugoslovenski zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja.

Komisija Prosvetno-kulturnog veća za proučavanje aktuelnih problema u ostvarivanju obaveznog školovanja i Odbor za prosvetno-kulturna pitanja Saveznog veća Savezne skupštine, uz učešće predstavnika zainteresovanih društveno-političkih organizacija, stručnih organizacija i ustanova, prethodno su razmatrali pomenute elaborate, podneli svoj zajednički izveštaj i predložili Veću Nacrt preporuke u vezi sa stanjem i problemima u oblasti osnovnog obrazovanja.

Na osnovu podnetih elaborata, izveštaja i predloga pomenutih tela i izlaganja predstavnika Saveznog sekretarijata za prosvetu i kulturu na sednici Veća, a posle svestranog razmatranja ovog pitanja — Prosvetno-kulturno veće konstatuje sledeće:

1. Osnovni stavovi, principi i smernice reforme organizacije i pedagoške strukture osnovne škole odražavaju društveno-ekonomske zahteve i težnje zajednice da se u dogledno vreme, uz angažovanje svih društvenih snaga, osiguraju što potpuniji uslovi za osnovno obrazovanje celokupne mlade generacije kroz jedinstvenu osmogodišnju osnovnu školu.

2. Elaborati Saveznog sekretarijata za prosvetu i kulturu i Jugoslovenskog zavoda za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja o sprovođenju reforme osnovne škole pružaju opsežan i dokumentovan pregled stanja osnovnog školstva, omogućavaju da se sagledaju aktuelni problemi sprovođenja reforme i uoče slabosti i teškoće koje ometaju njenu dalju i celovitiju realizaciju.

3. Mere koje predlaže Savezni sekretarijat za prosvetu i kulturu u cilju otklanjanja teškoća i slabosti u daljem uspešnom razvoju obaveznog osnovnog školovanja i sprovođenja ciljeva reforme doprineće u narednom periodu ubrzanju reforme i postizanju još pozitivnijih rezultata.

4. Rezultati koji su postignuti u dosadašnjem sprovođenju u život reforme osnovnog obrazovanja veoma su značajni:

a) U vremenu između 1953/54. i 1961/62. školske godine broj učenika u prva četiri razreda povećao se za 406.323, ili za 131,1% a u višim za 642.273, ili za 218,6%. Od 1951. do 1963. godine izgrađeno je 2.111.730 m² školskog prostora, dok je za poslednjih pet godina broj osnovnih škola povećan za 2,2%. Procent učenika koji završavaju osmogodišnju školu za 8 godina povećan je od 30,2% od broja upisanih u prvi razred u 1958/59. na 46,4% u 1962/63.

Broj nastavnika povećan je od 51.103 u 1953/54. na 93.439 u 1962/63. Takođe, poboljšana je i kvalifikaciona struktura nastavnika, proširene su i pojačane prosvetno-pedagoške službe u srezovima, a u svim republikama osnovani su zavodi za unapređenje školstva.

b) Učinjeni su koretni reformni zahvati u obrazovno-vaspitnoj strukturi osnovne škole i u organizaciji njenog unutrašnjeg rada. pristupilo se reformi nastavnih planova i programa u smislu njihovog skraćivanja i rasterećenja od suviše građe, prilagodavanja uzrastu učenika, obogaćivanja sadržinom koja više odgovara potrebama našeg socijalističkog razvika i savremenim obrazovno-odgojnim zahtevima i dostignućima.

c) Ostvareni su i značajni, iako još nedovoljno ujednačeni, vaspitno-obrazovni rezultati. Ti rezultati proističu iz širokih nastojanja da se omogući svestranije razvijanje ličnosti učenika usvajanjem naučnog pogleda na svet, razvijanjem kritičkog mišljenja, negovanjem i razvijanjem njihovih radnih navika, socijalističkog patriotizma i etičkih vrlina i uopšte stvaranjem bogatijeg lika mlade generacije. U tome su značajno doprinele slobodne aktivnosti učenika, a posebno proizvodni rad, učenčke zadruge i drugi oblici aktivnosti.

Tako krupni i značajni rezultati mogli su biti ostvareni zahvaljujući svestranom zalaganju nastavničkih kolektiva, društveno-političkih organizacija, stručnih udruženja i ustanova za razvijanje sistema društvenog samoupravljanja u školama, za jačanje njihove samostalnosti i demokratskih odnosa u njima, kao i zahvaljujući saradnji škola sa roditeljima, učeničkim organizacijama i društvenim, prosvetnim i vaspitnim faktorima. Tome je bitno doprinelo shvatanje da je sprovođenje u život obaveznog školovanja ne samo jedan od najvažnijih zadataka naše politike daljeg razvoja socijalističkih odnosa u oblasti obrazovanja nego i odlučujući faktor našeg celokupnog privrednog i društvenog razvoja.

II

Konstatujući postignute uspehe, Prosvetno-kulturno veće želi da ukaže na neke najvažnije probleme dosadašnjeg razvoja reforme osnovnog obrazovanja, koje treba odlučnije i efikasnije rešavati radi potpunijeg i svestranijeg razvika u narednom periodu:

a) i pored očiglednih uspeha u povećanju broja učenika, proširenju mreže osnovnih škola i povećanju broja nastavnog kadra u njima, još uvek je vrlo visok procent dece neobuhvaćene osnovnim školovanjem. Poseban problem predstavlja isipanje učenika u starijim razredima. Takvo stanje, ukoliko se ne bude radikalno promenilo, može da ima ozbiljne posledice za dalji privredni i društveni razvoj (usporavanje procesa podizanja kvalifikacione i obrazovne strukture stanovništva u odnosu na potrebe ekonomskog i društvenog razvika). Osnovni razlozi za postojeće stanje jesu: sadašnji nedovoljan broj potpunih osmogodišnjih škola, njihova nerazvijena mreža i necelishodan raspored, nedovoljan broj centralnih škola i pomanjkanje nastavnih kadrova, nepotpuna materijalna sredstva i di.

Izgradnja školskog prostora za osnovne škole predstavlja jedan od najozbiljnijih problema u ostvarenju obaveznog osnovnog školovanja — s obzirom na postojeće stanje, kao i na zadatak da se u nekoliko narednih godina celokupna mlada generacija obuhvati punim osnovnim školovanjem;

b) jednu od najvećih teškoća u razvoju osnovnog školstva čini nedovoljan broj stručnog nastavnog kadra, osobito za predmetnu nastavu. Uprkos naporima za što brže osposobljavanje i usavršavanje nastavnog kadra i pozitivnim rezultatima koji su time postignuti, nedovoljan broj nastavnika otežava potpuno obuhvaćanje dece obaveznim osnovnim školovanjem. Takođe predstavlja ozbiljan problem i nedovoljan kvalitet nastavno-obrazovnog procesa. Posebno zaostaje nastava pojedinih značajnih predmeta (matematika, fizika, prirodne nauke, opšte tehničko i društveno

obrazovanju), a samim tim otežano je i postizanje boljih rezultata u učenju i obrazovanju;

c) dosadašnja praksa u primeni novih nastavnih planova i programa pokazala je da su oni još uvek opterećeni obimnim gradivom koje ne odgovara dečjem uzrastu. Karakteristično je i odsustvo širih nastojanja na politehnizaciji nastave. Nastava se, najčešće, obavlja klasičnim metodama, bez primene savremenih audio-vizuelnih sredstava, a takođe nema još dovoljno nastojanja da se potpunije aktiviraju učenici u nastavno-obrazovnom procesu;

d) postoje mnoga nerešena pitanja i slabosti u finansiranju osnovnog obrazovanja, mada se poslednjih godina iznos ukupnih davanja zajednice za ovaj stepen obrazovanja višestruko povećao. Sredstva koja su opštine odvajale za osnovno školstvo u mnogim slučajevima ne mogu da zadovolje narasle potrebe za školskim prostorom, a negde ni funkcionalne troškove. Naročito je nepovoljan odnos između materijalnih i ličnih izdataka, na štetu materijalnih. Nerešen problem finansiranja u mnogim opštinama odražava se negativno na investicionu izgradnju, a u vezi s tim, i na obuhvatanje većeg broja učenika, na uvođenje savremene opreme u škole, angažovanje potrebnog broja stručnog kadra i ispunjenjem drugih uslova za izvođenje nastave i njeno podizanje na odgovarajući nivo;

e) relativno veliki broj nepismenih među odraslima, naročito među onima koji sa sela odlaze u industriju, predstavlja ozbiljan problem koji iziskuje brže i efikasnije rešavanje. Privredne i druge radne organizacije, a takođe i osnovne škole nisu se u mnogim slučajevima u dovoljnoj mери založili za opismenjavanje i osnovno obrazovanje aktivnog stanovništva;

f) sadašnje stanje mreže ustanova za predškolsko vaspitanje i obrazovanje, njihov položaj i organizacija unutrašnjeg života i rada ne zadovoljavaju i sve se više javljaju kao problemi koje treba rešavati u okviru jedinstvenog sistema vaspitanja i obrazovanja.

III

Prosvetno-kulturno veće, u želji da podstakne dalji razvoj reforme obaveznog osnovnog obrazovanja, donosi sledeću

P R E P O R U K U

1. Preporučuje se svim osnovnim školama i drugim ustanovama koje se bave osnovnim obrazovanjem, opštinama, srezovima i širim društveno-političkim zajednicama, prosvetno-pedagoškim službama, nadležnim organima uprave i drugim zainteresovanim organima, radnim i drugim organizacijama i ustanovama da u skladu sa propisima Ustava i zahtevima koji proizilaze iz potreba našeg socijalističkog razvitka ulože maksimalne napore za dalje, potpunije i celovitije sprovođenje u život reforme osnovnog obrazovanja kao bitnog elementa naše politike u oblasti obrazovanja i preduslova za brzi ekonomski, društveni i kulturni razvitak naše zajednice.

2. Preporučuje se opštinskim i sreskim skupštinama, društveno-političkim organizacijama, radnim kolektivima i organima upravljanja, kolektivima u osnovnim školama, zajednicama učenika, roditeljima i drugim zainteresovanim društvenim faktorima da se naročito založe da sva deca budu obuhvaćena obaveznom osnovnim školovanjem i da se spreči osipanje školskih obezbeđenika, kako bi najveći procent obuhvaćenih učenika uspešno završavao punu osnovnu školu.

U tom cilju potrebno je, uz administrativne mere, šire koristiti odgovarajuće oblike društvenog uticaja, uložiti veće napore da se školama obezbede potrebni materijalni, finansijski i kadrovski uslovi. Pri tom, treba bolje koristiti date mogućnosti i efikasnije rešavati probleme od kojih zavisi ostvarenje politike u oblasti osnovnog obrazovanja,

Uporedo sa nastojanjima da se optimalno obuhvate deca školskog uzrasta i da se spreči osipanje u toku školo-

vavanja, neophodno je da se, uz radne organizacije u oblasti obrazovanja, radne organizacije u privredi direktno angažuju u borbi za likvidaciju nepismenosti među odraslima, povezujući rad na osnovnom obrazovanju zaposlenih sa sticanjem stručnih znanja i povećanjem produktivnosti rada. Značajnu ulogu u rešavanju ovog ozbiljnog problema mogu da odigraju radnički i narodni univerziteti, kao i osnovne škole, naročito sređene u materijalnom i kadrovskom pogledu, organizovanjem posebne nastave za odrasle i drugim oblicima obrazovanja.

3. Potrebno je da se nastave napori za osnivanje novih škola, pre svega, centralnih osmogodišnjih škola i bržu izgradnju školskog prostora uopšte. Nedostatak školskog prostora treba uspešnije rešavati iznalaženjem trajnih, stabilnijih oblika i izvora finansiranja. Treba proučiti mogućnosti uvođenja amortizacije na školske zgrade i primene elastičnije kreditne investicione politike u odnosu na školske fondove, pokušati da se utvrde objektivna merila za zajedničko ulaganje sredstava zainteresovanih faktora u ove svrhe. U izgradnji škola potrebno je koristiti savremene načine jeftine racionalne gradnje na bazi industrijske proizvodnje, poštujući pri tom propisane pedagoške normative.

4. Izgrađivanje jedinstvenog sistema obrazovanja nastavnih kadrova za potrebe osnovne škole, osnivanjem novih i razvijanjem postojećih pedagoških akademija uz korišćenje raznovrsnih oblika dopunskog obrazovanja i usavršavanja nastavnih kadrova, predstavlja jedan od najvažnijih zadataka. Brižljivije vršiti izbor kandidata za nastavnički poziv, a stipendiranjem i drugim oblicima materijalne i moralne podrške stimulirati školovanje nastavnika. Potrebno je takođe obezbediti povoljniji društveni tretman nastavnika i pojačati napore za poboljšanje uslova za njihov život i rad. Rešavanje stambenog pitanja vezivati, pored ostalog, i za izgradnju školskog prostora.

5. Veće smatra da je danas primarni zadatak nastavničkih kolektiva, uz stalnu pomoć prosvetno-pedagoških službi, organa upravljanja, škola, zajednica učenika, roditelja i drugih odgovornih faktora da se angažuju u podizanju kvaliteta nastave i učenja.

Potrebno je, koristeći se najboljim iskustvima vaspitno-obrazovne prakse i rezultatima pedagoške nauke, učiniti još veće napore na produbljavanju vaspitne strane osnovne škole. Težiti još više svestranom razvijanju učenikove ličnosti, podsticanju interesovanja za saznanjem, stvaranju radnih navika učenika, razvijanju jugoslovenskog patriotizma i socijalističke svesti, discipline, solidarnosti i drugih moralnih i psihičkih svojstava mlade generacije. Putem modernizacije vaspitno-obrazovnog procesa treba podsticati aktivniji odnos učenika u nastavi, angažujući ih na proizvodnom radu, u učeničkim zadrugama i u drugim oblicima slobodnih aktivnosti.

6. Potrebno je i nadalje usavršavati obrazovno-vaspitnu strukturu osnovne škole. Iz nastavnog plana i programa treba izdvojiti i u prvi plan istaći one opštekulturne i tehničke vrednosti koje imaju najviše značaja u sticanju znanja, razvijanju mišljenja i radne kulture mladih ljudi. Treba preciznije odrediti minimalne okvire nastavnih planova i programa koji odgovaraju kulturno-istorijskim, društveno-političkim i obrazovnim zahtevima i potrebama jugoslovenskog socijalističkog društva, a koji se zasnivaju na nacionalnim vrednostima i specifičnostima svih naroda Jugoslavije.

Usavršavanje programa treba podići na viši stručni nivo i u tome se više oslanjati na rezultate naučnog istraživanja. Težiti da se postigne stabilizacija programa i jačati odgovornost nastavnika i škola u njegovom sprovođenju.

Od posebnog je značaja sistematski rad na izdavanju udžbenika trajnije vrednosti bez kojih se ne mogu očekivati bolji rezultati u nastavi.

7. Posebno, Veće ukazuje na značaj unapređenja stručnog i naučnoistraživačkog rada i na neophodnost naučnih istraživanja i studija u oblasti osnovnog obrazovanja. U

vezi s tim, treba proučiti mesto i ulogu prosvetno-pedagoških zavoda u opštinama i srezovima, zavoda za unapređenje školstva u republikama i drugih institucija za pedagoška istraživanja i preduzeti mere radi obezbeđenja uslova za brži napredak naučnoistraživačkog rada u oblasti obrazovanja na svim nivoima.

8. Radne organizacije u oblasti osnovnog obrazovanja, društveno-političke organizacije i ostali društveni činioci treba da se dosledno i uporno zalažu za dalje razvijanje sistema društvenog upravljanja u školama i drugim obrazovnim ustanovama, da jačaju, s jedne strane, demokratske odnose u kolektivima, njihovu samostalnost i odgovornost za uspeh u školi — a s druge, njihovu povezanost sa društvenim, privrednim i političkim faktorima sredine, učeničkim organizacijama i roditeljima.

U tesnoj vezi sa društvenim samoupravljanjem stoji zadatak daljeg, doslednijeg, svestranijeg uvođenja principa raspodele prema radu, kako između škola (obrazovnih ustanova) i društva — tako i u okviru samih radnih organizacija.

U statutima komuna regulišu se materijalno-društveni uslovi i položaj škola i drugih ustanova za osnovno obrazovanje u okvirima opština i njihov međusobni odnos. Izrada statuta radnih organizacija omogućava da se razmotre veoma značajna pitanja unutrašnje organizacije i odnosa u školama i drugim ustanovama za osnovno obrazovanje i da se nađu oblici u kojima se pod najpovoljnijim uslovima povezuju interesi radnih ljudi u školama i drugim ustanovama za obrazovanje sa interesima društva, roditelja i učenika.

9. Savezni sekretarijat za prosvetu i kulturu, Jugoslovenski zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja i odgovarajući organi i stručne službe u društveno-političkim zajednicama treba i nadalje sistematski da prate sprovođenje reforme osnovnog školstva u svim njenim vidovima.

Naročito se nameće potreba za izučavanjem i razmatranjem problema finansiranja osnovnog školstva kao i materijalnog i društvenog položaja nastavnika. Sva ova pitanja treba proučiti i u odnosu na predškolske ustanove i razmotriti mere za njihov brži razvoj.

Zadovoljavanje sve većih i mnogostrukih potreba u oblasti osnovnog obrazovanja iziskuje sve veća finansijska

sredstva. Zbog toga bi bilo nužno da se što pre temeljno prouči finansiranje u ovoj oblasti sa gledišta efikasnosti sadašnjeg mehanizma finansiranja, kao i sa šireg društvenog stanovišta učešća osnovnog obrazovanja u raspodeli nacionalnog dohotka. Ovo je utoliko potrebnije što predstoji donošenje sedmogodišnjeg plana i određivanje smernica za razvoj osnovnog obrazovanja u narednom periodu.

Problem finansiranja osnovnog školstva potrebno je razmotriti i na nivou širih društveno-političkih zajednica naročito u cilju obezbeđivanja normalnog razvoja osnovnog školstva u privredno nerazvijenim područjima, koja sopstvenim privrednim razvitkom ne mogu odgovarajućim tempom rešavati probleme vezane za školovanje omladine i njeno osposobljavanje za uključanje u privredu.

Radi što realnijeg sagledavanja i ocenjivanja u oblasti osnovnog obrazovanja i boljeg uočavanja problema u razvitku osnovnog školstva u pojedinim krajevima, potrebno je izraditi odgovarajuću metodologiju konkretnijeg i diferenciranog izučavanja procesa, pojava i odnosa na ovom području. Posebno je značajno da se u ovoj oblasti ostvari potpunija evidencija i statistička dokumentacija.

10. U pripremi novog saveznog dokumenta o sistemu obrazovanja treba posvetiti naročito pažnju proučavanju pitanja mogućnosti produženja obaveznog školovanja, upisa dece u osnovnu školu pre navršene 7. godine i uvođenja celodnevno boravka dece u školi.

Odbor Prosvetno-kulturnog veća za pripremu novog saveznog dokumenta o obrazovanju treba prilikom zauzimanja stavova o osnovnom obrazovanju da uzme u obzir elaborate Saveznog sekretarijata za prosvetu i kulturu i Jugoslovenskog zavoda za školska i prosvetna pitanja, mišljenja izneta prilikom diskusije u Komisiji Veća za osnovno obrazovanje, kao i rezultate razmatranja osnovnog obrazovanja u Prosvetno-kulturnom veću.

* * *

Prosvetno-kulturno veće preporučuje da se sa ovim dokumentom upoznaju sve opštinske, sreske i republičke skupštine, društvene organizacije i svi faktori zainteresovani i odgovorni za uspeh u oblasti osnovnog obrazovanja i naše obrazovne politike u celini.

NASTAVNI KADAR U OSNOVNOJ ŠKOLI

Visok porast broja učenika i razvoj mreže osnovnih škola, kao i nastojanje da se što brže ostvari obavezno osnovno školovanje u osmogodišnjem trajanju,¹ i zahtevi koje je reforma osnovne škole postavila u odnosu na kvalitet i efekat osnovnog obrazovanja, istakli su u prvi plan problem broja i kvaliteta nastavnika za osnovnu školu.²

BROJ OSNOVNIH ŠKOLA, UČENIKA I NASTAVNIKA

U odnosu na školsku 1959/60, u školskoj 1962/63. povećani su: broj osnovnih škola za 42, broj učenika za 380.000 (14,3%), a broj nastavnika za 13.902 (17,5%). (Tabela 1.)

TABELA 1 — OSNOVNE ŠKOLE, UČENICI I NASTAVNICI
1959/60—1962/63.

Školska godina	Škole		Učenici		Nastavnici	
	broj	indeks	broj u hi- ljadama	indeks	broj	indeks
1959/60	14.417	100,0	2.590	100,0	79.532	100,0
1960/61	14.527	100,8	2.764	106,7	84.279	106,0
1961/62	14.568	101,0	2.896	111,8	89.611	112,7
1962/63	14.459	100,3	2.960	114,3	93.434	117,5

Podaci: Statistički godišnjak za 1964.

Povećanje broja nastavnika nije bilo ravnomerno po godinama. Naročito je karakteristično neznatno povećanje u školskoj 1962/63: u školskoj 1961/62. u odnosu na prethodnu godinu, broj nastavnika je povećan za 5.332 ili 6,3%, a u školskoj 1962/63. u odnosu na školsku 1961/62. samo za 550 ili 1,2%. Broj nastavnika u 1962/63. bio je povećan samo u Srbiji, Makedoniji i Hrvatskoj, dok je u ostalim republikama (Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Sloveniji) bio smanjen. (Tabela 2.)

TABELA 2 — NASTAVNICI OSNOVNIH ŠKOLA PO REPUBLI-
KAMA 1961/62. I 1962/63.

Republika	1961/62	1962/63*
Jugoslavija	89.611	90.161
Bosna i Hercegovina	12.431	12.312
Crna Gora	3.070	2.964
Hrvatska	19.562	19.590
Makedonija	8.015	8.152
Slovenija	8.945	8.714
Srbija	37.588	38.429

* Prema podacima popisa stanovništva izvršenog 30. XI 1962.

Podaci: Statistički bilten, br. 261.

¹ Vidi: »Ostvarenje obaveznog osnovnog školovanja«, »Jug. pregled«, 1959, jun, str. 253—254 (39—40) i »Generacije dece i omladine na redovnom školovanju u školskoj 1960/61. godini«, »Jug. pregled«, 1962, septembar, str. 365—366 (29—30).

² Vidi: »Razvoj školstva i nastavni kadar za osnovne i srednje škole«, »Jug. pregled«, 1962, str. 37—44 (1—8).

STALNI I STALNI HONORARNI NASTAVNICI

Prema podacima popisa nastavnika (izvršenog 30. novembra 1962),³ od ukupno 90.161 nastavnika osnovne škole, stalnih nastavnika je bilo 78.264 ili 86,8%, a stalnih honorarnih nastavnika 11.897 ili 13,2%. (Tabela 3.)

TABELA 3 — NASTAVNICI OSNOVNIH ŠKOLA PREMA STA-
TUSU I VRSTI NASTAVE NA DAN 30. NOVEMBRA
1962.

	Ukupno	Nastavnici prema vrsti nastave		
		razredna	predmetna	ne predaje
Jugoslavija	90.161	47.224	38.630	4.307
stalni	78.264	42.491	31.546	4.227
stalni honorarni	11.897	4.733	7.084	80
Bosna i Hercegovina	12.312	8.043	3.620	649
stalni	11.283	7.686	2.956	641
stalni honorarni	1.029	357	664	8
Crna Gora	2.964	1.487	1.324	153
stalni	2.465	1.334	986	145
stalni honorarni	499	153	338	8
Hrvatska	19.590	9.793	8.702	1.095
stalni	17.336	8.971	7.283	1.082
stalni honorarni	2.254	822	1.419	13
Makedonija	8.152	4.253	3.597	302
stalni	6.589	3.435	2.855	299
stalni honorarni	1.563	818	742	3
Slovenija	8.714	5.056	3.367	291
stalni	8.021	4.831	2.909	281
stalni honorarni	693	225	458	10
Srbija	38.429	18.592	18.020	1.817
stalni	32.570	16.234	14.557	1.779
stalni honorarni	5.859	2.358	3.463	38

Podaci: Statistički bilten, br. 261.

Ako se od ukupnog broja stalnih i stalnih honorarnih nastavnika osnovne škole izuzmu 4.307 nastavnika koji »ne predaju« ni u razrednoj ni u predmetnoj nastavi, dobija se broj od 85.854 nastavnika koji je u vreme popisa izvodio nastavu u osnovnoj školi. Nastavnici iz kategorije »ne predaju« bili su upravitelji škola, pomoćnici upravitelja, školski psiholozi i izvestan broj sekretara škola koji su zadržali zvanje nastavnika ali iz raznih razloga (uglavnom zdravstvenih) nisu predavali već su vršili sekretarsku dužnost.

Od ukupnog broja (stalnih i stalnih honorarnih) nastavnika časove preko obavezne norme imala su 37.472 nastavnika ili 41,5%, od toga po republikama:

u Bosni i Hercegovini	8.102 ili 65,7%,
u Crnoj Gori	1.212 ili 40,8%,
u Hrvatskoj	8.175 ili 41,7%,
u Makedoniji	2.329 ili 28,5%,
u Sloveniji	4.601 ili 52,7%, i
u Srbiji	13.053 ili 33,8%.

Visok procent (stalnih i stalnih honorarnih) nastavnika koji su imali prekobrojne časove posledica je nedovoljnog broja nastavnika za osnovne škole. Taj procent znatno prevazilazi uobičajen broj prekobrojnih časova koje škole moraju poveriti svojim nastavnicima (zbog malog broja časova nekih predmeta škole ne mogu otvarati nova radna mesta). Procent nastavnika koji drže prekobrojne časove je praktično još veći s obzirom da ukupan broj od koga je izračunat procent nastavnika koji imaju prekobrojne časove, nije umanjen za 4.307, tj. za broj nastavnika koji »ne predaju«.

³ Savezni zavod za statistiku izvršio je popis nastavnog osoblja osnovnih i srednjih škola 30. XI 1960. Prvi rezultati popisa objavljeni su u Statističkom biltenu br. 261. Ovi rezultati prikazuju nastavno osoblje osnovnih škola klasifikovano prema statusu na: stalne nastavnike, stalne honorarne nastavnike, nastavnike sa časovima preko obaveze, honorarne nastavnike od časa i nastavnike koji dopunjuju časove. Ovde se daju samo podaci o broju stalnih i stalnih honorarnih nastavnika, jer oni čine faktički broj nastavnika kao fizičkih lica. Ostale kategorije nastavnika, izuzev dela nastavnika honorarnih od časa, koji nisu u stalnom radnom odnosu u školi su u stvari stalni ili stalni honorarni nastavnici.

Broj nastavnika koji imaju prekobrojne časove naročito je velik u predmetnoj nastavi. Prekobrojne časove u razrednoj nastavi držala su 8.263 ili 17,5% ukupnog broja nastavnika razredne nastave, a u predmetnoj nastavi 29.150 ili 75,4% od ukupnog broja nastavnika predmetne nastave.

Pored stalnih honorarnih, izvestan broj nastavnika drži nastavu na bazi honorara od časa. Broj takvih nastavnika u zemlji iznosio je 1.709, od toga u Bosni i Hercegovini 284, u Crnoj Gori 32, u Hrvatskoj 462, u Makedoniji 217, u Sloveniji 236 i u Srbiji 478.

NASTAVNI KADAR PO SREZOVIMA. Pregled razmeštaja nastavnika po srezovima pokazuje još reljefnije nedovoljnost broja nastavnika, naročito na nekim područjima.

Od ukupnog broja nastavnika u pojedinim srezovima, stalnih nastavnika je bilo:

90%—100% (polazeći od sreza koji u ovoj kategoriji ima najviše stalnih nastavnika): Pančevo (95,3%), Zrenjanin, Varaždin, Subotica, Zagreb, Doboj, Novi Sad, Sremska Mitrovica, Mostar, Celje, Sarajevo, Ljubljana, Rijeka, Bihać, Banja Luka, Zaječar, Maribor, Koper, Tuzla, Beograd (90,3%).

80%—90%: Kragujevac (89,3%), Valjevo, Bjelovar, Pula, Sisak, Split, Karlovac, Titovo Užice, Zaječar, Smederevo, Bitola, Kraljevo, Osijek, Skopje, Niš, Ohrid, Kumanovo i Titov Veles (80,0%).

70%—80%: Štip (78,9%), Leskovac (78,2%) i Tetovo (72,5%).

Crna Gora imala je 83,2% stalnih nastavnika, a Kosovo i Metohija svega 59,0%.

Stalnih honorarnih nastavnika bilo je najmanje u srezu Pančevo (4,7%), a najviše u srezu Tetovo (27,5% od ukupnog broja).

Približan nedostatak nastavnog osoblja u pojedinim srezovima može se najbolje videti iz podataka o razmeštaju nastavnika koji su držali časove preko norme (na dan 30. novembra 1962).

Najmanje nastavnika koji su bili opterećeni prekobrojn timer časovima imao je srez Skopje — 17,9%, a najviše srez Doboj — 78,0%.

Od 20% do 30% nastavnika koji su držali časove preko norme imali su sledeći srezovi: Titov Veles (23,8%), Beograd, Kragujevac, Kumanovo, Niš, Zagreb, Leskovac, Štip, i Smederevo (29,4%).

Od 30% do 40% nastavnika sa prekobrojn timer časovima imali su ovi srezovi: Zaječar (30,5%), Rijeka, Bitola, Kraljevo, Ohrid, Novi Sad, Sremska Mitrovica, Pančevo, Pula, Subotica i Sisak (37,9%).

Od 40% do 50% nastavnika sa prekobrojn timer časovima imali su sledeći srezovi: Valjevo (40,2%), Tetovo, Ljubljana, Bjelovar, Zrenjanin, Titovo Užice, Karlovac, Osijek i Split (49,0%).

Preko 50% nastavnika koji su držali časove preko norme imali su srezovi: Celje (51,1%), Varaždin, Sarajevo, Koper, Maribor, Mostar, Tuzla, Banja Luka, Bihać i Doboj (78,0%).

U Crnoj Gori časove preko norme držalo je 40,7%, a na Kosovu i Metohiji 43,8% nastavnika.

Broj nastavnika honorarnih od časa kreće se u pojedinim srezovima od 6 (Ohrid) do 113 (Split).

KVALIFIKACIONA STRUKTURA NASTAVNIKA OSNOVNE ŠKOLE

Podaci o zvanju nastavnika osnovne škole i vrsti nastave koju vrše (prema popisu od 30. novembra 1962) pokazuju da je 56.962 ili 63,1% imalo zvanje učitelja, a 17.278 ili 19,2% zvanje nastavnika. Stručne kvalifikacije za rad u osnovnoj školi imalo je i 10.186 ili 11,2% stručnih učitelja, učitelja praktične nastave, profesora i pedagoških savetnika. Bez stručnih kvalifikacija bilo je 5.735 ili 6,5% nastavnika (5.559 nastavnika koji su iskazali zvanje »van prosvetne struke« i 176 vaspitača). (Tabela 4.)

Podaci iz popisa nastavnog osoblja o školskoj spremi pokazuju da u osnovnim školama rade nastavnici koji su završili od četiri razreda osnovne škole (takvih je 88 stalnih i stalnih honorarnih nastavnika) do preko 20 vrsta fakulteta. Ako se završena škola ovih nastavnika, iskazana u 58 modaliteta, grupiše po stupnjevima — nivou obrazovanja, odnosno vrstama škola i fakulteta koju su završili, dobija se sledeći pregled:

Vrsta završene škole	Broj stalnih i stalnih honorarnih nastavnika	%
1) Osnovna škola	2.213	2,4
2) Srednje stručne škole za privredu i druge društvene službe	1.917	2,1
3) Gimnazije	6.236	6,9
4) Učiteljske škole	54.624	60,3
5) Ostale srednje škole za nastavni kadar	4.314	4,6
6) Više pedagoške škole, pedagoške akademije i dr.	15.916	17,6
7) Visoke škole za nastavni kadar, nastavnički fakulteti i umetničke akademije	5.088	5,6
8) Ostali fakulteti	219	0,2

TABELA 4 — NASTAVNICI OSNOVNIH ŠKOLA PREMA STATUSU I ZVANJU NA DAN 30. NOVEMBRA 1962.

	Nastavnici prema zvanju							
	Ukupno	vaspitači	učitelji	stručni učitelji	učitelji praktične nastave	nastavnici profesori	pedagoški savetnici	van prosvetne struke
Jugoslavija	90.161	176	56.962	4.533	289	17.278	4.993	5.559
stalni	78.264	130	53.914	3.997	232	14.821	4.656	160
stalni honorarni	11.897	46	3.048	536	57	2.457	337	5.399
Bosna i Hercegovina	12.312	4	8.836	515	32	2.176	399	315
stalni	11.283	4	8.481	466	27	1.888	366	16
stalni honorarni	1.029	—	355	49	5	288	33	299
Crna Gora	2.964	1	1.656	224	7	609	134	332
stalni	2.465	1	1.588	209	4	531	127	4
stalni honorarni	499	—	68	15	3	78	7	328
Hrvatska	19.590	66	12.917	887	30	3.362	1.139	1.050
stalni	17.336	36	12.203	779	25	3.057	1.076	32
stalni honorarni	2.254	30	714	108	5	305	63	1.018
Makedonija	8.152	10	5.417	444	11	1.246	318	698
stalni	6.589	7	4.828	389	8	1.037	285	27
stalni honorarni	1.563	3	589	55	3	209	33	671
Slovenija	8.714	16	6.357	297	45	1.132	696	162
stalni	8.021	11	6.029	258	33	1.006	661	15
stalni honorarni	693	5	328	39	12	126	35	147
Srbija	38.429	79	21.779	2.166	164	8.753	2.307	3.002
stalni	32.570	71	20.785	1.896	135	7.302	2.141	66
stalni honorarni	5.859	8	994	270	29	1.451	166	2.936

Podaci: Statistički bilten, br. 261.

Školsku spremu za rad u osnovnoj školi daju škole od 4—7, što znači da je formalne kvalifikacije za zvanje nastavnika osnovne škole imalo 88,1% nastavnika. Taj procent je u stvari nešto manji, jer se u kategoriji »ostale srednje škole za nastavni kadar« nalaze npr. škole za vaspitače, učiteljske, stručne i dr. koje je završilo 912 nastavnika, a koje po svom programu ne obezbeđuju obrazovanje za poziv nastavnika osnovne škole. (Tabela 5.)

TABELA 5 — NASTAVNICI OSNOVNIH ŠKOLA PREMA KVALIFIKACIJAMA ZA RAZREDNU I PREDMETNU NASTAVU NA DAN 30. NOVEMBRA 1962*

Republika	Ukupno nastavnika	Osposobljeni za razrednu nastavu		Osposobljeni za predmetnu nastavu		Bez nastavničkog obrazovanja	
		broj nastavnika	%	broj nastavnika	%	broj	%
Jugoslavija	89.790	56.962	63,4	27.093	30,2	5.735	6,4
Bosna i Hercegovina	12.277	8.836	72,0	3.122	25,4	319	2,6
Crna Gora	2.963	1.656	55,9	974	32,9	333	11,2
Hrvatska	19.451	12.917	66,4	5.418	27,9	1.116	5,7
Makedonija	8.144	5.417	66,5	2.019	24,8	708	8,7
Slovenija	8.705	6.357	73,0	2.170	24,9	178	2,1
Srbija	38.250	21.779	56,9	13.390	35,0	3.081	8,1

* Razlike u ukupnom broju i broju pojedinih kategorija nastavnika u odnosu na tabelu 4 nastale su zato što je izuzet broj od 371 nastavnika koji su iskazali zvanje »pedagoški savetnik«, jer se ne zna da li oni rade u razrednoj ili predmetnoj nastavi, odnosno koliko od njih ne predaju. Pored toga, ovaj proračun nije vršen na bazi 85.857 stalnih i stalnih honorarnih nastavnika koji faktički vrše nastavu u osnovnoj školi (tj. bez 4.307 nastavnika koji »ne predaju«), jer u prvim rezultatima popisa nastavnog osoblja nisu posebno iskazana njihova zvanja. Podaci o broju osposobljenih nastavnika za predmetnu nastavu uključuju i broj nastavnika koji u školama ne predaju.

Podaci: Statistički bilten, br. 261.

Ukoliko stručnu osposobljenost nastavnika pokazuje zvanje, broj stručno osposobljenih nastavnika za predmetnu nastavu je u velikoj nesrazmeri sa brojem osposobljenih nastavnika za razrednu nastavu. Najmanje je stručno osposobljenih nastavnika za predmetnu nastavu u Makedoniji i Sloveniji, zatim u Bosni i Hercegovini, pa u Hrvatskoj. U Crnoj Gori se nalazilo 32,9%, a u Srbiji 35,0% osposobljenih nastavnika za predmetnu nastavu.

Povoljniju kvalifikacionu strukturu od jugoslovenskog proseka imale su u školskoj 1962/63. Srbija i Crna Gora, dok je najnepovoljniju strukturu imala Slovenija, u kojoj je u osnovnim školama radilo oko 73% učitelja, odnosno, Makedonija u kojoj je radilo 65,5% učitelja, 24,8% nastavnika osposobljenih za predmetnu nastavu i 8,7% nastavnika u kategoriji »bez nastavničkog obrazovanja«.

STRUČNO

USAVRŠAVANJE NASTAVNIKA

U cilju pružanja pomoći nastavnicima u upoznavanju novih nastavnih planova i programa, obrade novih sadržaja u pojedinim nastavnim predmetima, odnosno unošenja u programe osnovne škole novih nastavno-vaspitnih područja, u svim republikama je u periodu 1958—1961. delovala posebna služba stručnog usavršavanja nastavnika.

Tečajevima (od 15 do 60 dana), seminarima (od 3 do 15 dana), savetovanjima i drugim oblicima informisanja, konsultovanja i usavršavanja bili su u ovom periodu obuhvaćeni svi nastavnici osnovnih škola, pri čemu veliki broj nastavnika dva i više puta.

U Srbiji i Hrvatskoj ovaj rad je po obimu i rezultatima bio naročito veliki i raznovrstan.

U Srbiji su u periodu 1959—1961. republički, pokrajinski i oblasni centar za usavršavanje nastavnika i sreski prosvetno-pedagoški zavodi organizovali 2.193 seminarima kojima je prisustvovao ukupno 93.541 nastavnik, što znači da je svaki nastavnik (ukupan broj nastavnika u ovom periodu kretao se od 34.028 do 36.719) učestvovao prosečno na više od dva seminarima. Od ukupnog broja seminarara, 58% je bilo organizovano za nastavnike (učitelje) razredne nastave, ili 64,5% od ukupnog broja slušalaca seminarara. Seminarari koji su obuhvatili predmetnu nastavu bili su posvećeni: jezicima i predmetima društvenih nauka — 281 seminarar sa 11.439 slušalaca, matematičari i drugim predmetima prirodnih nauka — 266 seminarara sa 7.746 slušalaca, vaspitno-obrazovnom području (fiskultura, muzičko, likovno, domaćinstvo) — 243 seminarara sa 9.527 polaznika i posebnim pedagoško-psihološkim i metodskim pitanjima — 40 seminarara sa 1.226 polaznika.

U Hrvatskoj je u periodu 1959—1961. stručnim usavršavanjem bilo obuhvaćeno 76.082 nastavnika, upravitelja i prosvetnih savetnika osnovnih škola. Pedagoško-psihološkim pitanjima reforme osnovne škole u programima usavršavanja republičkog i sreskih centara dato je veoma značajno mesto (45% u republičkom i 32% u programima usavršavanja sreskih prosvetno-pedagoških zavoda). Pedagoške tečajeve završilo je u ovom periodu 630 upravitelja i prosvetnih savetnika za osnovnu školu, dok su na tečajevima i seminarima na kojima su obrađivana pedagoško-psihološka pitanja, nastavne metode, slobodne aktivnosti i rad učeničkih zadruga učestvovala 582 upravitelja, prosvetna savetnika i nastavnika osnovne škole.

U Makedoniji su u periodu 1958—1962. republički i sreski zavodi organizovali 138 seminarara i savetovanja za 7.850 nastavnika osnovne škole. Na seminarima, koji su većinom trajali 8—12 dana, obrađena su osnovna pitanja novog nastavnog plana i programa osnovne škole, i posebna pitanja iz pojedinih nastavnih predmeta i vaspitno-obrazovnih područja.

U Bosni i Hercegovini u toku 1961. i 1962. Republički zavod za unapređenje školstva organizovao je 66 seminarara i savetovanja za 2.162 nastavnika osnovne škole, a 6 sreskih prosvetno-pedagoških zavoda 67 seminarara i 35 savetovanja.

U Crnoj Gori Republički zavod za unapređenje školstva je u toku 1959. i 1960. organizovao 4 seminarara za 762 nastavnika, a u 1961. zajedno sa opštinskim prosvetno-pedagoškim službama, 20 seminarara (od toga 7 za nastavnike razredne nastave).

U prvim godinama sprovođenja reforme školstva oblicima informisanja i usavršavanja bili su obuhvaćeni pre svega nastavnici osnovne škole. Poslednjih godina se, s obzirom na velike potrebe stručnog usavršavanja nastavnika srednjih škola (naročito u metodsko-pedagoškom pogledu) broj seminarara i drugih oblika namenjenih usavršavanju nastavnika osnovne škole smanjuje. Tako su u planovima stručnog usavršavanja za 1962. godinu nastavnici osnovne škole u Sloveniji učestvovali sa 67%, u Srbiji sa 55%, a u Makedoniji i Bosni i Hercegovini samo sa 29% odnosno 28,7%.

Služba stručnog usavršavanja nastavnika, formulisana u Opštem zakonu o školstvu kao institucija koja treba da obezbedi »da nastavnici idu ukorak sa razvitkom pedagoške teorije i prakse i disciplina iz kojih vrše nastavu« nije, međutim, u ovom periodu razvijena u instituciju sa jasno usmerenim programom na stručnom usavršavanju. Ona se u ovom periodu pretežno bavila neformalnom dokvalifikacijom i prekvalifikacijom velikog broja učitelja koji su u višim razredima predavali predmete za koje nisu bili prethodnim školovanjem osposobljeni.

IZVOR: Elaborat Jugoslovenskog zavoda za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja »Nastavnici osnovne škole« i Statistički bilten, br. 261.

D. M.

SPOLJNA POLITIKA JUGOSLAVIJE U 1963.

OPŠTA SPOLJNOPOLITIČKA AKTIVNOST¹

Po intenzitetu političke aktivnosti i postignutim rezultatima, 1963. godina bila je za *opšte međunarodne odnose*, a posebno za odnose na relaciji Istok — Zapad, od vanrednog značaja. I pored daljeg prisustva negativnog nasleđa prošlosti u međunarodnim odnosima, znatno su ojačali novi pozitivni procesi. Na osnovu iskustva karipske krize ojačalo je opšte saznanje o potrebi da se politika sa pozicija sile eliminiše iz međunarodnog života. Pregovaranje i sporazumevanje sve su više afirmisani kao jedino mogućan i razuman metod u odnosima između zemalja, od koga u najvećoj meri zavisi mir u svetu.

Smanjenju međunarodne zategnutosti u značajnoj meri su doprineli Sporazum o zabrani eksperimenata nuklearnim oružjem u kosmosu, atmosferi i pod vodom i neki drugi sporazumi i akti koji su mu prethodili ili sledili (Sporazum o uspostavljanju direktne telefonske veze Vašington—Moskva, Sporazum o nelansiranju u kosmos predmeta koji nose atomsko ili druge vrste oružja za masovno uništavanje, Deklaracija o pravnim principima aktivnosti država u istraživanju i korišćenju kosmosa), kao i pozitivna atmosfera u bilateralnim odnosima SSSR—SAD. Iako je Moskovski sporazum očigledno ograničenog karaktera (njime nisu zabranjeni svi eksperimenti nuklearnim oružjem, niti su definitivno otklonjeni trka u naoružanju i opasnost od atomskog rata), njegov značaj za međunarodnu zajednicu daleko prevazilazi njegove nedostatke i ograničenost, i stoga on predstavlja još jednu pobedu politike pregovaranja i sporazumevanja, odnosno pobedu politike koegzistencije. Sporazum je potvrdio da »hladni rat« nije neizbežna pojava savremenog sveta u kojem postoje različiti društveno-politički sistemi. Dosledna svojoj politici mira i međunarodnog sporazumevanja,² Jugoslavija je pozdravila Moskovski sporazum o delimičnom obustavljanju eksperimenata nuklearnim oružjem i odmah mu pristupila. Sporazum je potpisalo 106 država, što predstavlja plebiscitarni dokaz želje čovečanstva za mirom.

Potpisivanjem Moskovskog sporazuma, blokovsko svrstavanje zemalja, koje je donedavno bilo prevladajuća karakteristika međunarodnih odnosa, počelo je da gubi u značaju. Zona sukoba među blokovima se suzila i snage mira su ojačale. To se pozitivno odrazilo na sve akcije za učvršćenje mira. U promenjenim uslovima, opredeljivanje država i političkih snaga sve više se vrši na osnovu kriterija borbe za mir i koegzistenciju, a države i narodi sve više zauzimaju prema osnovnim pitanjima svoje sopstvene i nezavisne stavove. Stoga se odnos snaga u protekloj godini značajno menjao u korist snaga koegzistencije, mira i progressa.

Jugoslavija je, zajedno sa drugim miroljubivim zemljama, a pre svega sa socijalističkim i onima koje sprovode politiku neangažovanja, svesrdno podržala pozitivan kurs u međunarodnim odnosima i dala mu svoj aktivan prilog. U takvom razvoju, usmerenom ka ravnopravnoj političkoj i ekonomskoj saradnji među narodima, Jugoslavija je našla potvrdu svojih koncepcija i ideja za čije se ostvarenje zalagala godi-

nama. Jugoslavija je zainteresovana i spremna da se aktivno angažuje za to da se sadašnji pozitivan razvoj i dalje nastavi.

Popuštanje zategnutosti u svetu stvara povoljnije uslove za dalji razmah oslobodilačke borbe naroda koji još nisu stekli slobodu. Politika mira i koegzistencije predstavlja jedno od najjačih sredstava u naporima onih snaga koje se bore za poštovanje prava svakog naroda na samoopredeljenje i nezavisnost. Kao dosledni pobornik politike miroljubive koegzistencije, Jugoslavija se aktivno angažovala u pružanju podrške borbi zavisnih naroda za slobodu i borbi novooslobođenih zemalja protiv neokolonijalizma i pokušaja nametanja odnosa nejednakosti i neravnopravnosti. Ona je pri tom polazila od dubokog uverenja da aktivna borba za neodložno ukidanje ostataka kolonijalizma, za otklanjanje svih oblika stranog mešanja i dominacije i za ostvarenje prava novooslobođenih zemalja na nesmetan društveni i ekonomski razvitak, čini nerazdvojni deo politike miroljubive koegzistencije. Stoga je prirodno što je Jugoslavija u međunarodnim akcijama, kao i u međusobnim odnosima, nalazila toliko zajedničkih stavova sa ovim zemljama, kojima su mir i miroljubiva međunarodna saradnja nužno potrebni da bi mogle da ostvare svoje nacionalne i društvene ciljeve i koje zato usvajaju i aktivno sprovode politiku miroljubive koegzistencije.

Prevazilaženje »hladnog rata« i popuštanje međunarodne zategnutosti, kao veoma složen proces, nisu, međutim, mogli da teku ravnomerno i bez otpora. Pored toga, ni nova pozitivna kretanja nisu podjednako obuhvatila sve oblasti sveta, kao ni sve probleme. Sukob progresivnih i reakcionarnih tendencija, koji već godinama karakteriše međunarodne odnose, postao je, usled prevage snaga mira i koegzistencije, još očitiji i oštriji. Unutar postojećih vojno-političkih formacija jasnije su se izdvojile snage koje su za politiku sporazumevanja i koegzistencije i snage koje su se takvoj politici na ovaj ili onaj način suprotstavljale. Svi reakcionarni interesi, kolonijalističke, neokolonijalističke i imperijalističke snage, sve snage agresije i hegemonizma, nastojali su da zaustave sadašnja pozitivna kretanja u međunarodnim odnosima, koristeći pri tom još uvek neprevaziđene posledice politike »hladnog rata«, kao i okolnost da krupna pitanja koja kvare međunarodne odnose još nisu rešena.

Proces oslobodenja naroda koji se još nalaze pod kolonijalnom dominacijom približio se u protekloj godini svojoj završnoj fazi. Ostvarenjem nezavisnosti Kenije i Zanzibara u 1963. povećana je zajednica nezavisnih i slobodnih naroda i država. Narodi Angole, Mozambika, Južne Rodezije, Južnoafričke Republike i drugih zemalja, koji se još uvek nalaze pod kolonijalnim jarmom i trpe od rasne diskriminacije, imali su bezrezervnu podršku Jugoslavije u svojoj borbi za nezavisnost i ravnopravnost. Jugoslavija takođe smatra da su se doslednom primenom dosadašnjih rezolucija i deklaracija UN o davanju nezavisnosti kolonijalnim zemljama i narodima mogli ostvariti još veći i brži rezultati. Jugoslavija, kao i mnoge druge zemlje, stoji na stanovištu da je problem kolonijalizma danas opšte pitanje međunarodnog mira i bezbednosti i da ga tako treba i tretirati.³ Stoga je na XVIII zasjedanju Generalne skupštine UN Jugoslavija podržala sve rezolucije kojima su zahtevane mere za što brže okončanje kolonijalnog sistema. Jugoslavija je takođe energično podržala borbu protiv rasne diskriminacije, smatrajući Deklaraciju UN o eliminisanju svih vrsta diskriminacije kao koristan korak na putu iskorenjivanja rasnih predrasuda i mržnje, koje su takođe jedan od činilaca koji ugrožavaju mir i ravnopravnu saradnju među narodima.

U 1963. godini zapaženo je, međutim, da se, uporedo sa direktnim protivljenjem zahtevima za nezavisnošću, sve češće preduzimaju neokolonijalistički pokušaji da se novostečena sloboda bivših zavisnih zemalja liši stvarne

¹ O opštoj spoljnopoličkoj aktivnosti Jugoslavije u 1963. vidi: »Jug. pregled«, 1963, mart, str. 139—141 (17—19).

² O stavovima Jugoslavije prema politici aktivne i miroljubive koegzistencije vidi: »Jug. pregled«, 1961, novembar, str. 483—487 (71—75).

³ O stavovima Jugoslavije prema kolonijalnom pitanju vidi: »Jug. pregled«, 1958, septembar, str. 367—371 (45—49) i 1960, str. 541—544 (99—102).

ekonomske i političke sadržine. Bivše kolonijalne sile nisu prezele ni od nasilnog mešanja u unutrašnje stvari pojedinih zemalja u cilju produženja svoje vladavine i zaštite svojih isključivih interesa. Jugoslavija se, dosledna svojoj politici nezavisnosti i ravnopravne međunarodne saradnje, odlučno angažovala protiv takvih pokušaja, ocenjujući ih kao pretnju miru i međunarodnoj bezbednosti.

Problemi Nemačke i Berlina predstavljali su i u 1963. smetnju za stabilizaciju mira i svestraniju saradnju u Evropi. Iako nije učinjen nikakav korak bliže njihovom rešenju, tretiranje tih problema teklo je ipak u smirenijoj atmosferi i nije dolazilo do zategnutosti koja bi imala negativan odraz na međunarodne odnose u celini. Politika zasnovana na Halštajnovoj doktrini, koja je bila instrument hladnog rata, prevaziđena je novim međunarodnim realnostima. Jugoslavija je i u 1963, kao i ranije, davala podršku svim pozitivnim inicijativama za rešavanje pitanja Nemačke i Berlina, ostajući i dalje na stanovištu da jedino realističan i ostvarljiv put vodi preko priznanja postojanja dveju nemačkih država i neophodnosti da one postepeno i kroz međusobne kontakte pronađu prava rešenja.⁴

I pored poboljšanja, *situacija na području Kariba* u 1963. bila je i dalje opterećena ozbiljnim opasnostima. Protiv Republike Kube još uvek su primenjivane najraznovrsnije mere pritiska, što je održavalo stanje ozbiljne zategnutosti u ovom delu sveta i istovremeno opterećivalo celinu međunarodnih odnosa. Pored toga, čitav niz zemalja u ovom delu sveta doživljavao je unutarnje potrese. Intervencije i uplitanje sa strane zaoštravaju štetne elemente ove situacije, što ima dalje negativne posledice i po opšte odnose u svetu.

Kinesko-indijski granični spor nije rešen u 1963. godini, mada je oružani sukob prestao. Za žaljenje je što su konstruktivni naponi i neposredne akcije nekih neangažovanih zemalja Azije i Afrike u pravcu rešavanja spora ostali bez uspeha, zbog čega ovaj problem i dalje opterećuje međunarodne odnose i predstavlja opasnost po svetski mir i bezbednost.

U toku protekle godine došlo je do ponovnog zaoštavanja situacije u *Laosu*, kome strano mešanje i interesi onemogućavaju unutrašnju stabilizaciju i sređivanje. Iz istih razloga vršen je stalni pritisak na *Kambodžu*, na čijim se granicama država veoma zategnuta situacija. Žarište sukoba u *Južnom Vijetnamu* takođe se i dalje održava. Novi elemenat nestabilnosti unesen je u područje Jugoistočne Azije time što su iza novostvorene *Malezije* delovali nekolonijalističke snage. Negativne posledice toga već sada se ogledaju u nemirima i sukobima u tom delu sveta. *Jemenska Arapska Republika* i dalje je bila pod pritiskom agresivnih snaga.

Kolonijalne i druge reakcionarne snage nastoje da po svaku cenu, ne prezajući ni od upotrebe oružja, ostvare svoje ciljeve, preduzimajući akcije pritiska i agresije, kršeći time najosnovnije principe UN i ugrožavajući svetski mir. Jugoslavija je u svim ovim pitanjima zauzimala, i zauzima, stavove koji prirodno proizlaze iz njene politike aktivne koegzistencije, pružajući punu podršku narodima i državama ugroženim od agresivnih i hegemonističkih sila.

Smatrajući *Organizaciju ujedinjenih nacija* nezamenljivim instrumentom mira i svestrane saradnje među narodima, kao i faktorom progresivnog kretanja društva, Jugoslavija je u toku 1963. davala svoj doprinos konstruktivnom usklađivanju inicijativa i rešavanju ključnih pitanja današnjeg sveta. Na XVIII zasjedanju Generalne skupštine UN došle su do izražaja, više nego dosad, tendencije jedinstvenijeg gledanja na najvažnija pitanja koja su stajala pred ovom organizacijom. Snažno je došla do izražaja sve veća podrška demokratskim principima koji se nalaze u osnovi Povelje UN, a posebno pregovaranju i sporazumevanju u međunarodnim odnosima. Otvorena pitanja za koja se dosad

nisu mogla naći zadovoljavajuća rešenja, kao što je pitanje stvarne univerzalnosti Organizacije ujedinjenih nacija i pitanje zahteva za proširenje glavnih organa UN, čemu je Jugoslavija dala punu podršku, fiksirana su kao hitni problemi koji traže svoju pozitivnu soluciju. Jugoslavija se aktivno zalagala za rešenje ovih pitanja.⁵

U naporima za *razoružanje* u toku 1963. postignut je određen napredak. Komitet 18 zemalja, posle izvesnog zastoja u radu, učinio je, zahvaljujući u velikoj meri i naporima neangažovanih i neutralnih zemalja, značajan korak u pravcu sporazuma o obustavi nuklearnih eksperimenata. Moskovski sporazum o zabrani nuklearnih eksperimenata u kosmosu, atmosferi i pod vodom postao je polazna tačka sa koje je moguće preduzimanje daljih mera u pravcu opšteg i potpunog razoružanja.

Prihvatanje u UN rezolucije o proučavanju mera za stvaranje denuklearizovane zone u Latinskoj Americi, kao i neki predlozi za uspostavljanje sličnih zona u drugim delovima sveta, takođe su korak u pravcu stvaranja uslova za razoružanje. Iako bi po svom materijalnom dejstvu predstavljale početne i delimične mere, stvaranje predloženih zona doprinelo bi sprečavanju daljeg širenja atomskog oružja, sužavanju prostora njegovog stacioniranja, smanjenju zategnutosti i stvaranju atmosfere poverenja, koja stimulira traženje rešenja za složenija pitanja razoružanja.

Dosadašnje iskustvo pokazalo je da ne treba propuštati ni najmanju mogućnost u pravcu postizanja daljih sporazuma o početnim i delimičnim merama koje očigledno doprinose kretanju ka opštem i potpunom razoružanju, koje je konačni cilj. Velike sile su i dalje za ova pitanja najodgovornije, ali je i učešće drugih, posebno neangažovanih zemalja u ovim pitanjima vanredno korisno. Svi narodi očekuju da će posle Moskovskog sporazuma, kao prvog koraka u tom pravcu, uslediti dalje mere i da će se proces razoružanja sve više konkretizovati i dobijati svoju materijalnu sadržinu. Jugoslavija smatra da je razoružanje nužno i da se rešenje ne može odlagati bez rizika krajnjih opasnosti. Ona će se i dalje u okviru UN i van njih, u saradnji sa svim zemljama koje nastoje da konstruktivno doprinesu razoružanju, najaktivnije zalagati za mere koje ovo toliko značajno međunarodno pitanje približavaju konačnom rešenju.⁶

Jugoslavija se i u protekloj godini svestrano zalagala za pozitivne promene poremećenih odnosa u *svetskoj privredi*, za ekonomski razvoj nerazvijenih područja i zemalja, za regulisanje odnosa među razvijenim zemljama i zemljama u razvoju na novim, ravnopravnim osnovama, kao i za stvaranje uslova za opšti brži privredni i društveni razvoj svih zemalja, a posebno nerazvijenih. U 1963. godini u čitavoj međunarodnoj zajednici sve je više preovladivalo saznanje da su problemi privrednog razvoja i ravnopravne ekonomske saradnje postali odlučujući, da od njihovog konstruktivnog rešavanja zavisi mir i stabilnost u svetu i da će politika mira i koegzistencije tek kroz rešavanje ovih pitanja dobiti svoju čvrstu materijalnu osnovu, privrednu i socijalnu sadržinu. Stoga se Jugoslavija u međunarodnim ekonomskim organizacijama unutar UN i van njih, kao i u odnosima sa postojećim ekonomskim grupacijama, aktivno angažovala protiv svih tendencija i svake politike kojima su uspostavljeni ili produžavani odnosi neravnopravnosti, diskriminacije i eksploatacije ekonomski manje razvijenih zemalja.

Na tim principima zasnivali su se i bilateralni ekonomski odnosi Jugoslavije. U 1963. godini naročito su unapređeni ekonomski odnosi sa socijalističkim zemljama. Sa zapadnim zemljama, međutim, ti odnosi nisu bili sasvim zadovoljavajući. Iako su postignuti bilateralni aranžmani sa većim brojem zapadnih zemalja, inače članica postojećih manje ili više zatvorenih ekonomskih grupacija, u nekim slučajevima imali pozitivan uticaj na razvoj bilateralne ekonomske saradnje, jugoslovenska privreda, uzeta u celini, trpela je znatne štete od dejstva postojećih ekonomskih grupacija.

⁵ Vidi: »Učešće Jugoslavije na XVIII zasjedanju Generalne skupštine UN«, »Jug. pregled«, 1964, januar, str. 23—32 (1—10).

⁶ O stavovima Jugoslavije prema pitanju razoružanja vidi: »Jug. pregled«, 1957, april, str. 211—214 (29—32); 1962, mart, str. 143 (9); 1963, mart, str. 243 (21).

⁴ O stavovima Jugoslavije prema nemačkom problemu vidi: »Jug. pregled«, 1959, maj, str. 213—216 (21—24).

Kao i prethodnih godina, Jugoslavija je, na osnovu rezolucije XVII zasedanja Generalne skupštine UN, u saradnji sa drugim zemljama, a posebno sa zemljama u razvoju, aktivno učestvovala u pripremnom radu za održavanje Konferencije UN o trgovini i razvoju.⁷ Jugoslavija ovoj konferenciji pridaje izvanredan značaj, očekujući da će ona postaviti platformu na kojoj bi bilo moguće inaugurisanje nove ere u međunarodnoj trgovini i privrednim odnosima. Podela sveta na bogate i siromašne priznata je kao jedan od osnovnih problema savremenog sveta i kao pretnja međunarodnom miru i stabilnosti. Smanjenje razlika u nivou privrednog razvoja svrsishodnim merama, treba da dovede do daljeg napretka međunarodne zajednice. Deklaracija 75 zemalja u razvoju, među kojima je i Jugoslavija, o Konferenciji UN o trgovini i razvoju, koja je na XVIII zasedanju usvojena kao rezolucija Generalne skupštine UN, ukazuje na široku saglasnost i jedinstvo zemalja u razvoju u pitanjima koja Konferencija treba da razmotri. Ovo svedoči, takođe, i o hitnosti kojom treba rešavati međunarodne privredne probleme.⁸

Politika neangažovanja, koja je u 1963. dala značajan prilog orijentaciji na pregovaranje i sporazumevanje, uspešno je ispunjavala program iznet u Deklaraciji Beogradske konferencije.⁹ Nastala kao alternativa politički blokofske podele sveta i »hladnog rata«, kao faktor sužavanja područja međunarodnih sukoba i metod prevazilaženja podeljenosti sveta, ona je u 1963. u skladu sa opštim pozitivnim razvojem, doživela svoju dalju evoluciju. Politika neangažovanja prihvaćena je kao trajna potreba u savremenim međunarodnim uslovima, i sada se pred njom otvaraju novi zahvati u još uvek brojne nerešene probleme sveta. Povećanjem broja novooslobođenih i drugih zemalja koje su se izjasnile za politiku neangažovanja i aktivne koegzistencije, znatno su ojačale snage mira. Jedna od najznačajnijih manifestacija daljeg razvoja politike neangažovanja bila je Konferencija šefova država i vlada nezavisnih afričkih država u Adis Abebi. Ona je obeležila jasne smerice saradnje država ove oblasti na osnovi načela koegzistencije. Od ogromnog je značaja činjenica da se čitav afrički kontinent pojavljuje u međunarodnim odnosima kao pristalica i sve aktivniji faktor politike neangažovanja. Slične tendencije javljaju se sve više i na drugim stranama sveta. Uporedo sa ovim pojavama u međunarodnim odnosima, sazrelo je shvatanje da suprotnosti koje danas postoje među društvenim sistemima ne vode nužno i međunarodnim sukobima, i da se one mogu razrešavati jedino aktivnošću unutrašnjih političkih snaga, bez ikakvog mešanja sa strane. Stoga se može konstatovati da je u 1963. godini, uprkos delovanja i negativnih faktora na raznim stranama, došlo do daljeg učvršćenja koegzistencije kao univerzalnog principa, koji sve više preovladava i u vladajućim i političkim krugovima skoro svih zemalja, što pokazuje da ona izvire iz objektivnih potreba i da predstavlja neophodnost za savremeni svet.

Rukovođena time, Jugoslavija je, zajedno sa nizom zemalja, poglavito sa područja Azije i Afrike, predložila da se izvrši kodifikacija principa koegzistencije, tj. da se pravila međunarodnog ponašanja koja čine suštinu koegzistencije i koja su skoro od svih u većoj ili manjoj meri prihvaćena, pretvore u međunarodne norme i zakon. Istupanje predsednika Republike Josipa Broza Tita na XVIII zasedanju Generalne skupštine UN¹⁰ o ovom pitanju i zahtev da se ispravnost svake politike proverava prema stepenu odanosti miru i koegzistenciji, naišli su na široku podršku i snažan odjek.

Sve ove nove pojave dovele su u 1963. do otpočinjanja široke konsultacije među zemljama koje se u praksi ruko-

vode principima borbe za mir i aktivne koegzistencije o daljim koracima na učvršćenju mira i miroljubive međunarodne saradnje.

Aktivnost Jugoslavije u tom pravcu bila je značajna, a posebno mesto u njoj zauzima razmena poruka predsednika Republike Josipa Broza Tita sa šefovima prijateljskih zemalja.

BILATERALNI ODNOSI¹¹

Rukovođeci se politikom aktivne i miroljubive koegzistencije, principima poštovanja nacionalne suverenosti i ravnopravnosti i nemešanja u unutrašnje poslove drugih zemalja, kao i načelima Povelje UN i doslednog ispunjavanja međunarodnih obaveza, Jugoslavija je i u 1963. dalje unapređivala odnose sa svim zemljama koje su pokazale spremnost za saradnju, bez obzira na njihovo društveno uređenje.

U sprovođenju spoljne politike Jugoslavija je posebnu pažnju poklonila odnosima sa *susednim zemljama*. U 1963. dalje su unapređeni odnosi sa svim susedima, izuzev sa NR Albanijom. Naročito su značajno i svestrano unapređeni odnosi sa susednim socijalističkim zemljama. Ovaj pozitivan razvoj otkrio je dalje realne mogućnosti za još širu saradnju u obostranom interesu.

Odnosi sa *socijalističkim zemljama*, sa izuzetkom Kine, Albanije, Severnog Vijetnama i Severne Koreje, razvijali su se u toku 1963. veoma uspešno i brzo. Povoljan razvoj odnosa sa socijalističkim zemljama omogućen je pored ostalog i time što je Jugoslavija te odnose razvijala na osnovu onoga što je zbližuje sa tim zemljama, ostavljajući po strani sve ono što bi je moglo razdvajati. Ovakvo prilaženje bilateralnim odnosima Jugoslavija je u načelu primenjivala i prema svim ostalim zemljama.

Gotovo sa svim *zemljama Zapadne Evrope* odnosi su dalje unapređeni. Tome su doprineli naporu Jugoslavije da sa ovim zemljama razvija prijateljstvo i saradnju u svim oblastima, kao i evolucija do koje je došlo u međunarodnim odnosima u toku 1963. godine. Razlike u gledištima na neka aktuelna međunarodna pitanja nisu ni u protekloj godini predstavljale veću prepreku uspešnoj saradnji sa velikim brojem država ovog područja.

Međutim, i pored nastojanja Jugoslavije da unapredi odnose sa svim zemljama ovog područja bez izuzetka, to nije postignuto i sa SR Nemačkom, koja nije pokazala volju da ispuni svoje obaveze prema Jugoslaviji.

Ekonomski odnosi sa većinom zemalja Zapadne Evrope takođe su unapređeni. Jugoslavija je u 1963. nastojala da pojača i saradnju sa nekim od regionalnih organizacija Zapadne Evrope. Sa Organizacijom za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) saradnja se uspešno razvijala. Međutim, perspektiva ekonomskih odnosa sa zemljama Zapadne Evrope u sve većoj meri zavisi od razvoja Evropske ekonomske zajednice, čije restriktivne mere u trgovinskoj razmeni sa trećim zemljama pogadaju i jugoslovenski izvoz na to područje.

Sa *zemljama severnoameričkog kontinenta* došlo je u 1963. do povoljnog razvoja odnosa. Posete na visokom nivou, kao i uklanjanje nekih prepreka za uspešan razvoj ekonomskih odnosa, postavili su realne okvire za razvoj prijateljskih odnosa sa Sjedinjenim Američkim Državama.¹²

Odnosi sa *zemljama Latinske Amerike* su unapređeni. To se posebno odnosi na Brazil, Čile, Boliviju i Meksiko. Poseta predsednika Republike Josipa Broza Tita ovim zemljama, u jesen 1963, bila je izraz obostranog interesa za razvoj odnosa i svestrane saradnje i krupan podstrek takvom razvoju. Razgovori Predsednika SFRJ sa šefovima ovih država dali su rezultate koji prevazilaze okvire bilateralnih odnosa. Izražena identičnost ili bliskost gledišta

⁷ Vidi: »Pripreme za Konferenciju UN o trgovini i razvoju«, »Jug. pregled«, 1964, mart, str. 139—144 (31—36).

⁸ O stavovima Jugoslavije prema pitanju pomoći zemljama u razvoju vidi: »Jug. pregled«, 1958, jul—avgust, str. 326—329 (36—39) i 1962, jul—avgust, str. 330—335 (29—33).

⁹ Vidi: »Jugoslavija na Konferenciji šefova vanblokovskih zemalja« i »Dokumenti Konferencije šefova vanblokovskih zemalja«, »Jug. pregled«, 1961, septembar, str. 385—388 (63—66) i 389—392 (67—70).

¹⁰ Vidi: »Jug. pregled«, 1964, januar, str. 33—35 (11—13).

¹¹ O bilateralnim odnosima u 1962. vidi: »Jug. pregled«, 1963, mart, str. 141—142 (19—20).

¹² Vidi: »Poseta predsednika Tita Sjedinjenim Američkim Državama«, »Jug. pregled«, 1963, novembar—decembar, str. 478 (52).

o aktuelnim svetskim problemima nesumnjivo predstavlja čvrstu osnovu za aktivnu saradnju u borbi za mir, konstruktivnu međunarodnu saradnju i demokratske odnose među državama i narodima.¹³

Bliski kontakti sa najistaknutijim državicima Azije i Afrike karakterisali su odnose sa zemljama ovog područja. Bitan elemenat u tim kontaktima predstavljala je redovna razmena poruka između Predsednika SFRJ i šefova niza država Azije i Afrike. Rezultati toga odrazili su se u produbljavanju međusobnog razumevanja i prijateljske saradnje i, u mnogim slučajevima, u akcionom jedinstvu u nizu aktuelnih međunarodnih pitanja, što je posebno došlo do izražaja u periodu priprema za Konferenciju UN o trgovini i razvoju, kao i u pripremama za sazivanje nove konferencije neangažovanih zemalja. Ostvareni su takođe i znatni dalji rezultati na planu ekonomske, naučno-tehničke i kulturne saradnje sa zemljama ovog područja.

Diplomatski odnosi Jugoslavije sa inostranstvom u 1963. godini su dalje prošireni. Uspostavljeni su diplomatski odnosi sa Kuvajtom i Kenijom. Otvorena su nova predstavništva: na nivou ambasade — u Mongoliji, Keniji i Ugandi, i na nivou poslanstva — u Jemenu, dok je zatvoren konzulat u Johannesburgu, u Južnoafričkoj Republici. Danas Jugoslavija održava diplomatsko-konzularne odnose sa ukupno 85 zemalja (od čega sa 4 samo konzularne).¹⁴

Povodom zemljotresa u Skopju, jula 1963, došlo je u celom svetu do snažnog izraza simpatija i solidarnosti sa Jugoslavijom. Vlade, organizacije i pojedinci u mnogim zemljama na razne načine su pružili pomoć i pokazali spremnost da pomognu u rešavanju problema ponovne izgradnje Skopja i dugoročnijih problema jugoslovenske privrede u vezi s tim. Jugoslavija visoko ceni ove prijateljske gestove vlada i naroda i smatra ih još jednom potvrdom pozitivnih promena u odnosima među narodima. Do 31. decembra 1963, ne računajući zajmove, na ime pomoći Skopju primljeno je po svim osnovama 10.558 miliona deviznih dinara.

DELATNOST JUGOSLAVIJE U UJEDINJENIM NACIJAMA I DRUGIM MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA¹⁵

Povoljna atmosfera i pozitivnija kretanja u međunarodnim odnosima odrazili su se i na rad XVIII zasjedanja Generalne skupštine UN, koje je, sa svoje strane, doprinelo daljem pozitivnom razvoju tih odnosa. Ovo zasjedanje je u prvi plan istaklo probleme razoružanja, Konferencije UN o trgovini i razvoju, kolonijalizma i koegzistencije, nastojeći da realizuje konstruktivna rešenja i u drugim područjima, što se posebno manifestovalo u prihvatanju deklaracije o zabrani svih vidova rasne diskriminacije.

U toku 1963. Jugoslavija je, u granicama svojih mogućnosti, nastojala da, u zajednici sa ostalim, a naročito sa neangažovanim zemljama, doprinese da XVIII zasjedanje dovede do daljeg jačanja uloge svetske organizacije kao osnovnog instrumenta za očuvanje mira i bezbednosti, za uspostavljanje ravnopravnih odnosa među državama i unapređenje međunarodne saradnje. U tom pravcu je bio usmeren i govor predsednika Republike Josipa Broza Tita na zasjedanju.¹⁶

Jugoslavija je i u 1963. činila napore za postizanje napretka na planu razoružanja. Ona je pozdravila zaključenje Moskovskog sporazuma, dajući mu svoju bezrezervnu podršku, i bila među prvim zemljama koje su ga potpisale.

¹³ Vidi: »Poseta predsednika Tita nekim zemljama Latinske Amerike«, »Jug. pregled«, 1963, novembar—decembar, str. 471—477 (45—51).

¹⁴ Vidi: »Diplomatsko-konzularna predstavništva«, »Jug. pregled«, 1964, januar, str. 45—50 (25—30).

¹⁵ O istoj delatnosti u 1963. vidi: »Jug. pregled«, 1963, mart, str. 143—144 (21—22).

¹⁶ Opširnije o učešću Jugoslavije na XVIII zasjedanju Generalne skupštine UN i govoru predsednika Tita vidi: »Jug. pregled«, 1964, januar, str. 24—35 (1—13).

Pored toga, Jugoslavija se i u drugim međunarodnim forumima (Interparlamentarna unija¹⁷, Pagašva konferencija), kao i prilikom posete predsednika Republike Josipa Broza Tita zemljama Latinske Amerike, i u raznim drugim prilikama, aktivno zalagala za pružanje podrške politici pregovaranja između Istoka i Zapada i, zajedno sa neangažovanim i drugim zemljama, nastojala da se započeti proces pregovaranja proširi i na druge sporne probleme i područja gde postoje objektivne mogućnosti za iznalaženje odgovarajućih rešenja. U tom cilju, Jugoslavija je na XVIII zasjedanju Generalne skupštine UN bila jedan od predlagača rezolucije o zabrani podzemnih proba, kojom se sve zemlje pozivaju da potpišu Moskovski sporazum i zahteva od Komiteta osamnaestorice da hitno nastavi pregovore o zabrani podzemnih proba u duhu odredaba Moskovskog sporazuma. Pored toga, Jugoslavija je, zajedno sa neangažovanim i drugim zemljama, bila predlagač rezolucije kojom se tražilo da Generalna skupština da Komitetu osamnaestorice što sadržajnije i konkretnije direktive za njegov dalji rad.

Na XVIII zasjedanju Generalne skupštine UN Jugoslavija je pružila aktivnu podršku predlogu zemalja Latinske Amerike o denuklearizaciji ovog područja. U skladu sa svojim poznatim stavom o potrebi korišćenja kosmosa isključivo u miroljubive svrhe, Jugoslavija je glasala za rezoluciju o zabrani lansiranja i stacioniranja u kosmosu oružja za masovno uništavanje i za rezoluciju o pravnim načelima miroljubivog korišćenja kosmosa.

Jugoslavija je i u toku 1963. pružila najveću podršku i pomoć akcijama i naporima koje antikolonijalne snage ulažu u pravcu konačnog oslobođenja naroda koji se još uvek nalaze pod kolonijalnom dominacijom. Kao član Komiteta za dekolonizaciju, Jugoslavija je, zajedno sa neangažovanim zemljama Azije i Afrike, nastojala da se rad ovog tela usmeri na rešavanje ključnih problema kolonijalizma, a naročito u onim afričkim teritorijama u kojima zadržavanje postojećeg stanja predstavlja ozbiljnu opasnost miru u svetu, a posebno u Africi. U tom cilju Jugoslavija je bila predlagač niza rezolucija (o Južnoj Rodeziji, Jugozapadnoj Africi, portugalskim kolonijama, i dr.) kojima se tražilo preduzimanje energičnih mera za što brže rešenje ovih problema i ostvarenje potpune likvidacije kolonijalizma u svetu.¹⁸

Kao inicijator ideje o kodifikaciji principa miroljubive i aktivne koegzistencije u odnosima među državama, Jugoslavija je i na XVIII zasjedanju Generalne skupštine bila jedan od njenih nosilaca. Na XVIII zasjedanju Generalne skupštine ideja kodifikacije principa miroljubive koegzistencije bila je dalje afirmisana i široko prihvaćena od niza zemalja, a posebno zemalja u razvoju. Daljio razradi ovog pitanja dao je značajan doprinos govor koji je predsednik Republike Josip Broz Tito održao pred Generalnom skupštinom. Osnovne ideje ovog govora bile su ne samo široko prihvaćene već u velikoj meri i korišćene prilikom razmatranja ovog problema u okviru Pravnog komiteta Generalne skupštine.

Smatrajući ih opravdanim Jugoslavija je nastavila da pruža punu podršku zahtevima afro-azijskih zemalja da budu adekvatno zastupljene u radu glavnih organa svetske organizacije, posebno Saveta bezbednosti i Ekonomsko-socijalnog saveta. U tom pravcu, ona je učestvovala u podnošenju rezolucije o proširenju članstva Saveta bezbednosti i Ekonomsko-socijalnog saveta, ubeđena da će proširenje ovih organa i direktnije učešće novih nezavisnih zemalja u njihovom radu znatno doprineti daljem učvršćenju njihovog ugleda i autoriteta i njihovoj daljoj demokratizaciji.

Dalje pogoršanje ekonomskog položaja manje razvijenih zemalja i sve veći jaz između razvijenih i zemalja u razvoju istakli su potrebu da međunarodna zajednica preduzme mere u cilju rešavanja ovog problema. Nastavljajući svoje

¹⁷ Vidi: »Učešće Jugoslavije na 52. konferenciji Interparlamentarne unije«, »Jug. pregled«, 1963, oktobar, str. 413—417 (39—43).

¹⁸ Vidi: »Jugoslavija u Komitetu za dekolonizaciju«, »Jug. pregled«, 1963, jun. str. 283—285 (29—33).

akcije na ovom planu, svetska organizacija je u toku 1963. usvojila niz značajnih odluka, među kojima se ističu odluke sadržane u nizu rezolucija usvojenih na XVIII zasjedanju Generalne skupštine (dalje razmatranje ekonomskih i socijalnih posledica razoružanja, jačanje aktivnosti UN na polju industrijskog razvoja, o planskom i ekonomskom razvoju, izradi principa ekonomske saradnje, itd.). Međutim, najznačajniju inicijativu i poduhvat preduzet u toku 1963. godine u pravcu rešavanja akutnih međunarodnih ekonomskih problema, predstavlja odluka o sazivanju Konferencije UN o trgovini i razvoju.

Na dva zasjedanja Pripremnog komiteta Konferencije UN o trgovini i razvoju, koja su održana u toku 1963, Jugoslavija se zalagala za usaglašavanje i postizanje jedinstvenog pogleda zemalja u razvoju o problemima koje treba da rešava Konferencija. Na XXXVI zasjedanju ECOSOC-a u saradnji sa ostalim zemljama u razvoju, članicama Pripremnog komiteta, Jugoslavija je pokrenula pitanje o mestu, vremenu i nivou predstojeće Konferencije i dala punu podršku predlogu za održavanje III sastanka Pripremnog komiteta.¹⁹ Na poslednjem, XVIII zasjedanju Generalne skupštine UN, na inicijativu Jugoslavije i ostalih zemalja u razvoju, usvojena je Deklaracija 75 zemalja kojom se daju osnovni pogledi zemalja u razvoju na probleme svetske trgovine i razvoja, kao i zadaci koje Konferencija UN o trgovini i razvoju treba hitno da reši, kako bi se otklonile postojeće razlike i omogućila što efikasnija međunarodna saradnja na polju međunarodne trgovine i time postavili zdravi temelji za unapređenje međunarodne ekonomske saradnje uopšte.

Na XVIII zasjedanju Generalne skupštine UN Jugoslavija je u ime 26 zemalja podnela predlog rezolucije kojom se od generalnog sekretara UN zahteva da prouči pitanje prerastanja Specijalnog fonda UN u Fond UN za investiciono i predinvesticiono finansiranje, što je predmet raspravljanja i Konferencije UN o trgovini i razvoju.

Zajedno sa ostalim zemljama u razvoju Jugoslavija se zalagala za pronalaženje novih institucionalnih okvira putem kojih bi se na zadovoljavajući način tretirala pitanja pomoći nerazvijenim zemljama u domenu industrijalizacije.

U toku 1963. došlo je do znatnog proširenja delatnosti *Opšteg sporazuma o carinama i trgovini (GATT)*. U protekloj godini u radu ove organizacije problemi razmene zemalja u razvoju zauzimali su mnogo istaknutije mesto. Zalažući se za primenu Programa akcije koji je usvojen na ministarskoj konferenciji GATT, Jugoslavija je nastojala da se što više ostvare zahtevi kojima bi se doprinelo povećanju izvoza i izvoznih primanja zemalja u razvoju. Zbog svoje aktivnosti, Jugoslavija je 1963. prvi put izabrana u nekoliko organa GATT.²⁰

Aktivnost Jugoslavije u *Evropskoj ekonomskoj komisiji UN* bila je u 1963. i dalje usmerena na stvaranje što čvršće saradnje među zemljama Evrope. Jugoslavija se posebno zalagala za uklanjanje veštačkih prepreka koje još postoje u oblasti trgovine i tehničke saradnje između zemalja ovog regiona.²¹

U toku 1963. nastavljena je saradnja Jugoslavije sa *Proširenim programom tehničke pomoći*. U okviru ovog organa Jugoslavija se zalagala za pružanje što veće pomoći zemljama u razvoju, ističući naročito potrebu što bržeg osposobljavanja nacionalnih kadrova i što većeg angažovanja Proširenog programa tehničke pomoći i *Specijalnog fonda UN* na području industrijalizacije. U granicama svojih mogućnosti Jugoslavija je i u 1963. dala svoj doprinos za oba ova programa. U 1963. Jugoslavija je preko Proširenog programa tehničke pomoći primila 73 strana stipendista,

a poslala 283 stipendista na specijalizaciju u inostranstvo. Pored toga, Jugoslavija je poslala 73 eksperta u zemlje u razvoju, a primila 26. Preko Specijalnog fonda UN u Jugoslaviji su boravila 23 eksperta, dok je 30 jugoslovenskih eksperata bilo upućeno na usavršavanje u inostranstvo.

U okviru saradnje sa *Međunarodnom bankom za obnovu i razvoj i Međunarodnim monetarnim fondom*, Jugoslavija se zalagala za što veće prilagođavanje ove dve specijalizovane agencije, kako bi bile u stanju da pružaju još efikasniju pomoć zemljama u razvoju radi osamostaljenja njihove privrede.

U 1963. godini Međunarodna banka je odobrila Jugoslaviji kredit za izgradnju pruge Sarajevo — Ploče u iznosu od 35 miliona dolara i kredit za dovršenje Auto-puta bratstva i jedinstva i izgradnju Jadranske magistrale od Šibenika do Bara, takođe u iznosu od 35 miliona dolara, kao i odlaganje plaćanja prispelih obaveza za naredne dve godine, radi otklanjanja teškoća nastalih usled zemljotresa u Skopju.

Sa *Organizacijom UN za poljoprivredu i ishranu (FAO)* nastavljena je aktivna saradnja i u toku 1963. Na konferenciji ove organizacije Jugoslavija se zalagala za ublaženje odnosno ukidanje mera agrarnog protekcionizma, za stabilizaciju agrarne razmene, a naročito za zaključenje novih vrsta sporazuma za robnu razmenu koji bi omogućavali povećanje deviznih prihoda zemalja u razvoju i za osnivanje međunarodnog fonda za finansiranje razvoja koji bi se finansirao od carina i drugih prihoda koje imaju industrijske zemlje od uvoza iz zemalja u razvoju. Zbog svoje aktivnosti u okviru ovog organa, Jugoslavija je u 1963. bila izabrana u Komitet za robne probleme FAO.

Kao članica Međunarodnog komiteta FAO za svetski program ishrane, Jugoslavija se tokom 1963. posebno zalagala za što efikasniju upotrebu viškova hrane za olakšavanje sprovođenja planova privrednog razvoja zemalja u razvoju i najavila svoj doprinos u robu u vrednosti od 100.000 dolara.²²

Posle katastrofalnog *zemljotresa u Skopju*, na zasjedanju ECOSOC i Generalne skupštine usvojena je rezolucija kojom je od zemalja-članica UN i specijalizovanih agencija traženo da pruže pomoć za obnovu ovog grada.²³ Članice UN i njene specijalizovane agencije odazvale su se ovom pozivu. Tako je Svetski program ishrane dodelio 1.536.000 dolara, UNESCO 5.000 dolara, UNICEF 100.000 dolara, Visoki komesar za izbeglice 10.000 dolara, a Svetska zdravstvena organizacija tri aparata za dijalizu. Pored toga, stručnjaci pojedinih međunarodnih organizacija posetili su Jugoslaviju i razgovarali o načinu na koji bi ove organizacije mogle doprineti obnovi razorenog Skopja, dok je Specijalni fond UN ponudio pomoć u stručnjacima za izradu urbanističkog plana Skopja i za osnivanje centra za praktičnu obuku kadrova u građevinarstvu.

Kao članica *Ekonomsko-socijalnog saveta i Socijalne komisije UN*, Jugoslavija je i u toku 1963. aktivno sarađivala na daljem rešavanju socijalnih problema i unapređivanju delatnosti UN na ovom području. U toku protekle godine postignut je izvestan napredak u rešavanju niza takvih problema, naročito na području zdravstva, prosvetavanja, ljudskih prava, zaštite kulturnih spomenika, i dr., ali je još uvek ostao nerešen, pa čak i zaoštren, niz akutnih problema, kao što su urbanizacija i stambena izgradnja, socijalno-zdravstvena služba, i dr., koji nužno prate svaki ubrzani privredni razvoj.

Na području unapređivanja poštovanja ljudskih prava, na čemu se Jugoslavija od samog početka aktivno zalagala, značajan napredak predstavlja jednoglasno usvajanje od strane Generalne skupštine UN Deklaracije o zabrani svih vidova diskriminacije.

Jugoslavija je, u saradnji sa ostalim zemljama u razvoju, u toku 1963. isticala potrebu da se pojačaju naponi za reša-

¹⁹ Vidi: »Jugoslavija na XXXVI zasjedanju Ekonomsko-socijalnog saveta UN«, »Jug. pregled«, 1963, septembar, str. 373—374 (37—38) i »Pripreme za Konferenciju UN o trgovini i razvoju«, »Jug. pregled«, 1964, mart, str. 139—144 (31—36).

²⁰ O Jugoslaviji i GATT-u vidi: »Jug. pregled«, 1959, decembar, str. 497—498 (55—56) i 1962, novembar—decembar, str. 481—483 (51—53).

²¹ O aktivnosti Jugoslavije u Evropskoj ekonomskoj komisiji vidi: »Jug. pregled«, 1961, maj, str. 238—239 (42—43).

²² Vidi: »Jugoslavija i Organizacija UN za ishranu i poljoprivredu (FAO)«, »Jug. pregled«, 1960, februar, str. 85—88 (11—14).

²³ Vidi: »Jug. pregled«, 1964, januar, str. 24 (2).

vanje ovih problema, a u prvom redu pruži što efikasnija pomoć zemljama u razvoju u rešavanju njihovih ključnih socijalnih pitanja. Jugoslavija je, pored toga što je aktivno sarađivala u donošenju i izradi raznih rezolucija i preporuka o nizu problema iz ove oblasti, i sama organizovala za neke afričke zemlje seminar o lokalnoj samoupravi.²⁴

U Međunarodnoj organizaciji rada Jugoslavija se zalagala za prihvatanje dugoročnog programa aktivnosti ove organizacije u rešavanju raznih problema koji proizlaze iz rada i radnih odnosa, a naročito za davanje veće tehničke pomoći zemljama u razvoju za osposobljavanje njihovog stručnog kadra, regulisanje sistema socijalnog osiguranja, zaštite radnika, i dr.²⁵

U okviru delatnosti *UNESCO-a*, Jugoslavija je, pored napora za unapređenje rada ove organizacije i njenog prilagođavanja potrebama sveta u razvoju, nastavila da aktivno učestvuje u kampanji za spasavanje nubijskih spomenika i potpisala ugovor o materijalnom doprinosu zemalja-učesnica u spasavanju ovih drevnih spomenika egipatske kulture.²⁶

Jugoslavija je u 1963. ponovo izabrana za člana Izvršnog komiteta za program Visokog komesara UN za izbeglice. U toku 1963. Jugoslavija je podržavala akcije usmerene na likvidaciju programa evropskih izbeglica i orijentaciju aktivnosti ove humanitarne institucije na pružanje pomoći izbeglicama u Africi (Angola, i dr.). Sa Visokim komesarijatom postignut je sporazum o izgradnji prihvatnog centra za

izbeglice, koji će se, uz finansijsku pomoć Ureda Visokog komesara UN za izbeglice, izgraditi u Jugoslaviji.

U okviru delatnosti u *Dunavskoj komisiji*, Jugoslavija je bila jedan od inicijatora Konvencije o privilegijama i imunitetima Dunavske komisije. Na predlog Jugoslavije i Rumunije sazvano je vanredno zasedanje Dunavske komisije oktobra 1963. radi informisanja država-članica o izgradnji energetskog i plovidbenog sistema u Đerdapu. Izgradnjom ovog sistema, u čijoj realizaciji će sarađivati i Đerdapska rečna administracija, biće konačno i na najbolji način uređen plovni put na tom sada najtežem sektoru Dunava. Još uvek su u razmatranju modaliteti učešća u finansiranju plovidbenog dela investicija od strane ostalih korisnika regulisanog plovnog puta.

U *Komitetu za unutrašnji transport Ekonomske komisije UN za Evropu* Jugoslavija je dala inicijativu za izučavanje liberalizacije tranzita u međunarodnom drumskom saobraćaju. Nastavljena je saradnja i sa *Savetom evropskih ministara transporta*. Na Konferenciji Saveta, održanoj u Brislu juna 1963, Jugoslavija je pokrenula pitanje primene slobode tranzita koja postoji u rečnom i železničkom saobraćaju i na međunarodni drumski saobraćaj. Jugoslavija je, pored toga, nastavila da aktivno sarađuje i sa *Međunarodnom pomorskom konsultativnom organizacijom*. Na vanrednoj konferenciji *Međunarodne unije za telekomunikacije*, održanoj oktobra 1963, Jugoslavija je dala inicijativu za tehničku saradnju i pomoć zemljama u razvoju, kako bi mogle da se koriste dostignućima moderne vasion-ske tehnike na području telekomunikacija.

Na *Svetskoj konferenciji za turizam*, koja je održana avgusta 1963. u Rimu, pod okriljem UN, Jugoslavija je aktivno sarađivala na donošenju niza odluka o unapređenju ove važne privredne grane.

(Prema Izveštaju Državnog sekretarijata za inostrane poslove o spoljnoj politici u 1963.)

²⁴ O aktivnosti Jugoslavije u Ekonomsko-socijalnom savetu UN vidi: »Jug. pregled«, 1963, septembar, str. 373—374 (37—38).

²⁵ Vidi: »Jugoslavija i Međunarodna organizacija rada«, »Jug. pregled«, 1962, oktobar, str. 413—419 (43—49).

²⁶ Vidi: »Jugoslavija i UNESCO«, »Jug. pregled«, 1960, april, str. 182—188 (32—38) i 1961, februar, str. 92—93 (14—15).

SADRŽAJ 1964.

STANOVNIŠTVO

Stanovništvo Jugoslavije po polu i starosti	51—58 (1—8)
Pismenost i školska sprema stanovništva	101—108 (9—16)

OPŠTA POLITIKA

Društveni plan Jugoslavije za 1964. i mere za njegovo izvršenje	1—6 (1—6)
---	-----------

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Organizacija i metodi rada Savezne skupštine (referat Edvarda Kardelja)	59—76 (1—18)
Ustavno sudstvo	149—154 (43—48)
Izbor organa upravljanja u radnim organizacijama	155—158 (49—52)
Funkcioneri političko-izvršnih, upravnih i pravosudnih organa federacije, republika i pokrajina	77—100 (19—42)
SFR Jugoslavija	77—81 (19—23)
SR Bosna i Hercegovina	81—83 (23—25)
SR Crna Gora	84—86 (26—28)
SR Hrvatska	86—88 (28—30)
SR Makedonija	89—91 (31—33)
SR Slovenija	91—94 (33—36)
SP Srbija	94—97 (36—39)
AP Kosovo i Metohija	97—98 (39—40)
AP Vojvodina	98—100 (40—42)

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

VI plenum Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije	109—116 (1—8)
Članstvo Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije 1959—1963.	159—161 (17—19)
Peti kongres Saveza sindikata Jugoslavije	162—166 (20—24)
Razvoj Saveza sindikata Jugoslavije	117—121 (9—13)
Međunarodna aktivnost Saveza sindikata	121—124 (13—16)

PRIVREDA

Rezolucija Savezne skupštine o osnovnim smernicama za dalji razvoj privrednog sistema ..	167—169 (31—33)
Oporezivanje individualnih poljoprivrednih proizvođača	125—129 (17—21)
Oporezivanje samostalnih zanatlija	170—174 (34—38)
Proširenje površina društvenih poljoprivrednih gazdinstava	7—13 (1—7)
Proizvodnja i potrošnja belih žita	130—135 (22—27)
Govedarstvo	14—29 (8—13)
Proizvodnja i potrošnja cementa	136—138 (28—30)
Industrija piva	20—22 (14—16)

SOCIJALNA POLITIKA I ZDRAVSTVO

Zdravstveno stanje i zaštita odojčadi i male dece	175—178 (1—4)
---	---------------

PROSVETA, NAUKA I KULTURA

Preporuka Savezne skupštine u vezi sa stanjem i problemima u oblasti osnovnog obrazovanja ..	179—181 (1—3)
Nastavni kadar u osnovnoj školi	182—184 (4—6)

SPOLJNA POLITIKA

Spoljna politika Jugoslavije u 1963.	185—190 (37—42)
Učešće Jugoslavije na XVIII zasjedanju Generalne skupštine UN	23—32 (1—10)
Govor predsednika Tita na XVIII zasjedanju Generalne skupštine UN	33—35 (11—13)
Pripreme za konferenciju UN o trgovini i razvoju ..	139—144 (31—36)
SFR Jugoslavija i Rumunska Narodna Republika	36—40 (14—20)
Međunarodni ugovori zaključeni u drugoj polovini 1963.	41—44 (21—24)
Diplomatsko-konzularna predstavništva	45—50 (25—30)

»Jugoslovenski pregled« izlazi u mesečnim sveskama.
Godišnja pretplata 8.000 dinara /Redakcija: Terazije 41/I/tel. 33-610.
Administracija: Terazije 41/I, Beograd, tel. 33-611. pošt. fah 677.
Žiro račun br. 101-14-637-195, Beograd, uz naznaku »Za Jug. pregled«.

Štampa: Beogradski grafički zavod, Beograd.